

KÉMSZOLGÁLAT
A
HÁBORÚBAN
EGY HÍRSZERZŐTISZT EMLÉKIRATAI.

ÍRTA:

nemes WALZEL KELEMEN
M. KIR. NY. HUSZÁRALEZREDES.

Minden jog fenntartva.

Copyright: 1939 by Rábaközi Nyomda és Lapkiadóvállalat, Sopron.

Nyomatott a Rábaközi Nyomda és Lapkiadóvállalat nyomdájában, Sopron.

Előszó.

Jelen könyv eredetének történetét röviden elmondom. Felejthetetlen barátom és néhai főnököm, nemes Hralinovics tábornok vagy három hónappal halála előtt egy német kiadó-vállalattól felszólítást kapott, hogy társulj on egy a kémkedésről szóló nagyobb mű szerkesztéséhez, amely munkára nevezett tábornok, mint a világháborúban éveken át a hadseregparancsnokság hírszolgálati osztályának főnöke, bárki másnál jobban volt hivatva. Hranilovics aki már akkor magában érezte halálos betegségének csiráját, ezen ajánlatot nem fogadta el, hanem engem kért fel, hogy gyűjtssem össze sokesztendőös közös szolgálati időnk minden nevezetességét. Munkámat azután át akarta nézni és hozzájárulásával a tekintély pecsétjével ellátni.

Munkához láttam tehát. Kutattam emlékeimben, előkerestem régebben közzétett cikkeimet, s a talált anyagot ismételten megbeszéltem volt főnökömmel, akinek azután lassanként előterjesztettem a kész fejezeteket. Az anyag azonban hamarosan kinőtt az eredetileg tervezet keretből és önálló miivé fejlődött,

de rövidesen a kézirat befejezése előtt a halál szakított szét bennünket.

Mint e nagytehetségű ember tanítványa, bizalmasa és sokéves munkatársa, beleéltem volt magamat eszmevilágába és elsajátítottam felfogását a hírszolgálatról, amely munkának mindketten legszebb éveinket szenteltük. Ez a felfogás abban a meggyőződésben találja legfőbb kifejezését, hogy a „kémkedés” jelentősége, ahogy ezt a laikusok értik és sajnos sokszor szakemberek is túlzott módon feltűntetik, a hírszerzés többi módja előtt háttérbe szorul. Megkísérlem tehát, munkámban oly események sorozatából, melyeket saját magam éltem át, vagy amelyekről legmegbízhatóbb szemtanuk által értesültem, „a hírszolgálat igaz képét” megfesteni, és remélem, hogy érthetőm közvetíttem a legmagasabb parancsnokságok hírszolgálati üzemét.

*

Örömmel és meglepéssel tölt el az a tudat, hogy könyvem, amely először 1934-ben német nyelven jelent meg és ugyanabban az esztendőben még a francia könyvpiacra is eljutott, most végre hazám olvasóinak magyar nyelvű kiadásban is rendelkezésükre áll.

A szöveget még egyszer tüzetesen megvizsgáltam és kiegészítettem, több új fejezetet iktattam közbe.

A véletlen úgy akarta, hogy könyvem olyan

időkben lát napvilágot, amikor a külpolitikai helyzet súlyos volta miatt tartalma sokkal több érdeklődést igényelhet, mint egyébkor.

De mielőtt az olvasó kezébe adom írásomat, kifejezést akarok adni annak a lelkem mélyéből jövő óhajtnak, hogy bár hazám békés polgárainak sohasem kelljen megérezniük a kémkedés közvetlen kihatását.

Sopron, 1939. október havában.

Szerző.

Nyilvántartási hivatal *békében.*

A következőkben megkísérlem vázolni a hírszolgálat belső lényegét. Némileg képesnek tartom magam e feladatra, miután életem legszébb 14 évét majdnem megszakítás nélkül az osztrák-magyar vezérkar hírszolgálatában töltöttem. Nem voltam még 30 éves sem, mikor mint huszár főhadnagyot 1904 február havában a csapatszolgálatától a es. és kir. vezérkar nyilvántartási osztályához vezényelték. A hadi iskolába sohasem jártam és tisztán csak nyelvismeretemnek köszönhettem e kitüntetést. A régi hadsereg csak kevés tisztjének volt egyáltalán világos fogalma a „nyilvántartási osztály” (Evidenzbureau)ról. Radetzky idejében a főszállómesteri kar, (ahogy akkor a vezérkart nevezték) egy csoportjának feladata az idegen hadseregek nyilvántartása volt. Innét keletkezett azután ez a különös név, melyből sokféle tévedés származott és amely még távolról sem fedte a hírszolgálat igazi lényegét.

Határtalan tisztelet és megilletődés vett rajtam erőt, midőn először léptem át Bécsben az „Am Hof”-on fekvő régi cs. és kir. hadügyminisztérium IV. emeleti szűk, kicsi szobáinak küszöbét, melyek felett a legmélyebb titok rejtelt-

me látszott uralkodni. Mintha minden egyes berendezési tárgyból, minden egyes személyből a titoktartás és a megbízhatóság fluiduma áradt volna felém. Büszke voltam, hogy immár saját magam is e válogatót csoporthoz tartozom.

Feladatához képest, mely abból állott, hogy egy 52 millió főnyi lakosággal bíró Monarchia hadserege számára nemcsak az oly végtelenül fontos hírszerzést eszközölje, minden előrelátható ellenfél oldaláról, hanem az ellenséges hírszolgálat elhárításáról is gondoskodjon, belépésemkor az osztály szervezetét aggasztóan hiányosnak találtam- Mindössze csak 13, legtöbbnyire vezérkari tiszt látta el az egész szolgálatot. A nyilvántartás országok szerint volt csoportosítva és az orosz, a balkán, az olasz, a német, a francia, az angol és ezenkívül még egy értesítő csoportra (Kindschaftsgruppe) oszlott.

Az osztály élén egy olyan férfi állott, aki első pillanattól kezdve a legmélyebb csodálatot kelte bennem: Hordliczka Jenő vezérkari ezredes. Röviddel azelőtt Belgrádban volt katonai attasé, ahol egész különleges pozíciót tudott magának teremteni és ahol, úgy hallom, a szerb királyi családdal meglehetősen gyöngéd-telenül bánt el. Eszes világfi, nagyon művelt és szorgalmas tiszt, kitűnően beszélt franciául és példás német stílus felett rendelkezett. Hord-

liczka született katona-diplomata volt, és ilyen, nagyon is arra való, hogy a nyilvántartási osztály főnöke legyen. Mert feladata nemcsak abban állott, hog az idegen hadseregnél előforduló összes eseményekről és változásokról a vezérkar főnökének mindenkoron jelentést tegyen; a nyilvántartás és a hírszolgálat felülvizsgálata mellett hatáskörébe tartozott ezenkívül külföldön működő katonai attaséink kinevezése és az ezekkel, és a bécsi udvarnál meghatalmazott idegen katonai attasékkal való érintkezés, ami tapintatot és emberismeretet követelt.

Nagy köszönettel tartozom e férfiúnak, s még ma is, 35 év után, elégtételt érzek, ha visszagondolok arra, hogy képes voltam irántam való kezdetleges bizalmatlanságát — mi keresnivalója is lehetett a vezérkari hivatalban egy huszárfőhadnagynak? — teljes nagyrabecsülésé váloztatni.

Az osztályba való belépésemkor Hordliczkán kívül még egy sor egészen kiváló emberre akadtam. Legelsősorban is nemes Hranilovics Oszkár, akkori vezérkari századost, tanítómesteremet és későbbi főnökömet kell megemlítenem. Az ő emlékének ajánltam e szerény munkát. Feladata a Balkán nyilvántartása volt s a szolgálatba való beavatás végett neki lettem alárendelve, úgyhogy hosszú együttlétünk alatt tágkörű tudását és rendkívüli munkaerejét ál-

landóan követhetem; néha kemény, de kiváló iskola volt.

A német hadsereg nyilvántartását H ö f e r Antal százados, egy nagyműveltségű vezérkari tiszt végezte, aki később a háborúban élelmezési miniszter lett. A legfontosabb csoportot, az orosz, amely csak három emberből állott, — míg az orosz határköveken túl, a kiewi és varsói ellenünk irányított kémkedési osztályokban vagy 50 katonatiszt dolgozott — Grzesicki Viktor hadseregállományú százados vezette. Nevezett évekig a legelterjedtebb osztrák katonai újság, a „Streffleurs Militärische Zeitschrift” főszerkesztője volt, amelynek mi mind munkatársai voltunk és amelyre sok régi katona biztosan jól emlékszik vissza. Végül még meg kell említenem régi, derék barátomat, gróf Bayard Viktor hadseregállományú őrnagyot, egy nyelv-zsenit, akinek pompás humora nehéz szolgálatunk alatt sok derűs órát szerzett.

Rögtön nekiláttam a munkának, amelyből bizony akadt elég. Reggel fél 9 órakor kezdődött a szolgálat és eltartott szakadatlanul sokszor a késő esti órákig. Vasár- és ünnepnapokon is kivétel nélkül a hivatalban voltunk. Engem korra reggel Hranilovics százados vett oltalma alá, hogy szakmájában, a balkán államok nyilvántartásában oktasson ki. Egészen előlről kellett kezdenem, miután vezérkari kiképzésben nem

részesültem s a fogalmazói szak is új volt előttem. Csak délután, midőn Hranilovics elhagyta a hivatalt, foglalkozhattam saját munkámmal, amely az egész osztálynak ha nem is legfontosabbja, de mindenesetre a legterjedelmesebbje volt. Magában foglalta Angliát, Japánt, az Egyesült Államokat, az összes tengerentúli és később még az északi államokat is.

Ügyköröm átvételénél úgyszólván semmiféle nyilvántartási anyagot nem találtam; elődöm, Nosek őrnagy, nyom nélkül tűnt el. Egyetlenegy tőle származó jelentésre emlékszem, amely e rövid és velős szavakkal kezdődött: „Nagybritannia stratégiai frontja Kamtschatkától a Jó Reménység fokáig terjed ki” (sic!). Sietve szereztem be néhány fontos segédkönyvet: az „Army List”-et, a „Navy List”-et, a Japánról, Indiáról és az Egyesült Államokról szóló idevágó irodalmat, megrendeltem a „Times”-t, az „Army and Navy News”-t és több más szaklapot és néhány hét után minden kérdésre, amely csoportomat illette, beható felvilágosításokat tudtam nyújtani.

Szolgálatom körébe tartozott továbbá a londoni, tokiói és stockholmi katonai attasékkal való levelezés, az állandó összeköttetés fenntartása. Eizeknek szorgalmasan küldött jelentései, továbbá a bizalmas közlések, amelyeket a cs. és kir. külügyminisztérium juttatott hozzánk, képezték, az idevágó külföldi katonai

irodalom és a napi sajtó szorgos tanulmányozása mellett — több mint 80 újságot olvastunk naponta a nyilvántartási osztályban —, a nyilvántartási tudomány alapját. Csak abban az esetben, ha ezek a források kiapadtak és egy kérdés az idegen haderőről felvilágosítatlan maradt, kezdődött a tulajdonképeni hírszolgalat munkája, hogy a hiányt pótolja. Hogy e célból milyen eszközökkel dolgozott a hírszerző szolgalat, azt az egyes nyilvántartási tiszt nem is tudta.

Kitűnően volt megszervezve az osztályban a titoktartás. Egyik sem tudott arról, hogy mit csinál a másik, mindenkinek kopognia kellett, ha egy tiszttársa szobájába akart lépni. Hivatalzárás után egy külön inspekciós tisztnek kellett átvizsgálnia minden egyes, a vezérkar használatában álló helyiséget és különösen arra kellett ügyelnie, vajjon az asztalfiókok, szekrények és vasládák jól el vannak-e zárva, s hogy nem hevernek-e valahol iratcsomók vagy papírdarabok. Teljes sötétség vette mindig körül a hírszerző csoportot. Ott uralkodott korlátlanul, ellenőrizhetetlenül, senki más, mint — a hírhedt Redl Alfréd kapitány, segédjével, egy idősebb hadiállományú tiszttel, a gyakorlati kémkedés minden titkában és kisebb csínjainban tapasztalt szakemberrel. Hogy Redl már akkor folytatta-e alattomos, gonosz üzemeit, azt nem tudom megmondani. Annyi bizonyos,

hogy ezt az embert első pillanattól kezdve megtáltam. Egy undorítóan édeskés, az ebek harmincadján általment, illatos képmutató, aki elvetemült hajlandóságait a jámborság és jószívűség álarca alatt sikeresen igyekezett elrejteni.

Az irodaszolgálat azonban nem merítette ki munkámat a nyilvántartási osztályban. Hordliczka utódja az erre a hivatalra kiválóan alkalmas nemes Urbanski Ágost vezérkari ezredes volt. Mellékesen legyen mondva, sohasem láttam gyorsabb felfogású főnököt és ritkán — jobb bridzspartneret. Vezetése alatt osztályunk nagy fejlődésnek indult. Többek között egy igen célszerű újítást köszönhattünk neki. Urbanski ugyanis abból a helyes elvből indult ki, hogy minden előadónak azt a hadsereget, amelyről jelentéseket kell tennie, magában az illető országban kell megfigyelnie és tanulmányoznia, természetesen úgy, hogy még távolról se bocsátkozzék kémkedésbe. Ha ez az elv nálam szószerint érvényesült volna, esztendőig utazhattam volna be a világot, Japánt, Amerikát és az összes tengerentúli államot. Mindenestre ennek az újításnak köszönhetek egy igen tanulságos utat Angliába, ahol mint privát ember, 1911 június havában jelen voltam V. György király koronázásán. Ez a szép ünnepély egyedülálló alkalmat nyújtott az angol hadsereg tüzetes megismerésére, miután minden

világrészeiről, minden tartományból és minden gyarmatból csapatosztatok érkeztek az angol fővárosba, hogy királyuknak hódoljanak. A hatalmas birodalom minden csapatteste legalább is egy deputációt küldött. Mesébe illő látvány volt, midőn az úgynevezett Coronation Procession alkalmából ez a tarka-barka és mégis egységes hadsereg végeleáthatatlan sorokban elvonult. Kivált az indusok tüntek fel színpompás egyenruhájukban: a Sikh-ok, a Gurkh-ák, Bhopal és Burmah katonái; utánuk kanadai, újzeelandi és ausztráliai osztagok, lovas vadászok a Cap-földről, kínaiak Honkongból, fekete csapatok Nigériából, amelyek mind, a belföld szintén festői egyenruháival együtt — Highlanders, Grenadier Guards, Horse Guards és sok más —, ezt a seregszemlét felejthetetlen élménnyé tették. Egészben 64.000 ember vett részt a parádén. Londoni katonai attasénk, *L i e c h t e n s t e i n F r i g y e s* herceg, látogatásomat kitűnően készítette elő. Engedélyt kaptam a Hampton-Court-i királyi palotában lévő Indian Camp meglátogatására, ahol az indiai benszülött hadsereget, úgyszólván zsebkiadásban alaposabban ismertem meg, mint ahogy ezt Elő-Indián át való többhónapos utazgatás alatt tehettem volna.

A londoni ünnepnapokat meghívás követte, hogy vegyek részt a Portsmouth közelében, a Spithead-i öbölben tartandó flottaszemlén. A

véletlen úgy akarta, hogy a cs. és kir. haditengerészet részéről e szemlén Ő Felsége „Radetzky” nevű hajója vett részt. E büszke hajó és az én ezredem között régóta a legbarátságosabb viszony állt fenn. Fiedler sorhajókapitány, a hajó parancsnoka, megtudta, hogy egy Radetzky-huszár tartózkodik Londonban és meghívott hajójára. A spithead-i flottaszemle az egész világból idesereglett hadihajók leghatalmasabb gyülekezete volt, amelyet emberi szem valaha látott. Több mint 500 tengeri hajó, egy milliót túlhaladó tonnatartalommal, vett rajta részt.

Akkori angliai tartózkodásom alatt mindenestre mélyebb betekintést nyertem a brit világbirodalom véderejének hatalmas szerkezetébe, mint ezt a zöld asztalnál valaha tehettem volna, még ha a legkitűnőbb kém tudósítások is állottak volna rendelkezésemre. Hogy mily helyesen tudtam megítélni a brit hadsereg harc-képességét, arról tanúskodják a következő cikely, amelyet a „Veltzes Internationaler Armeemanach” című folyóirat VII. évfolyamának 223. oldalán, néhány hóval a háború kitörése előtt tettem közzé s amelyet itt szószerint idézek:

„Angliai rendes hadserege csak kevéssel állhat mögötte a legjobb szárazföldi csapatoknak. Felfegyverzése és felszerelése elsőrangú, a kiképzés fegyelmezett és minden túlzott szigortól

ment. Az emberanyag, ha sokszor nagyon fiatal is, erős és intelligens. A vezetést tán kevésbé befolyásolja túlzott iskoláztatás, mindamellett iniciatív és offenzív. A tisztikar szelleme kitűnő; a sport iránt nagy mérvben fennálló előszeretettel ellenére az angol tiszt a szolgálat fokozott követelményeivel már sokkal megértőbben áll szemben, mint például a bur háború előtt. Semmi esetre sem lehetne az angol expedíciós hadsereget, amennyiben valaha európai harc-térre kerülne, „quantité négligeable”-nak tekinteni.”

Ha a német nagyvezérkar az angol expedíciós” hadsereget, amelynek French tábornagy vezetése alatt álló beavatkozása döntötte el a marne-i ütközetet, épígy értékelte volna, a német nép talán sok csapástól kíméltetett volna meg. Régi barátom, Kageneck Károly gróf, az akkori bécsi német katonai attasé, ha valaha kezébe kerülnek ezek a sorok, talán vissza fog emlékezni, hányszor óvtam őt az angol expedíciós hadsereg lebecslésétől.

*

Az a tíz év, amelyet a nyilvántartási osztályban töltöttem, a titkos hírszolgalat munkatársainak nemcsak tíz válságos esztendőt jelentett, hanem nekünk, akik a világtörténelem szövéskéjénél állottunk, azt a csalhatatlan bizonyítékot szolgáltatva, hogy a központi hatalmak a világháborút sem nem akarták, sem nem

idézték elő. Két esemény, amely röviden az osztályba való belépésem előtt történt, fenekestől felkavarta az európai politikát, amely egy emberöltő óta nyugodtan folydogált a gazdasági jólét medencéjében: VII. Edwárd király trónralépése és az Obrenovits-dinasztia meggyilkolása. Tulajdonképpen csak az öreg királynő 1901-ben bekövetkezett halálával lépett a világtörténelem az új, véres századba. Hogy Viktória királynő kortársának, Ferenc Józsefnek, vagy pláne saját unokájának, II. Vilmosnak valaha hadat üzent volna, ezt éppoly kevésbé lehet elképzelni, mint azt, hogy egy Obrenovits meghazudtolta volna az osztrák-magyar monarchiához való hagyományos barátságot. A század kezdetén Anglia a bur háború közepén állott. E háborúval, amelyről majdnem kétévi tartam után kiderült, hogy a brit világhatalmi politika egyik legveszélyesebb kalandja, s amely roppant összegeket (200 millió fontot) nyelt el, a brit birodalom eljátszotta az összes többi népek rokonszenvét. Anglia „Splendid Isolation”-ban, egyedül állt itt, minden szövetséges nélkül. 1901 január 24-én VII. Edwárd királlyá lett. Első gondja a burok katonai és politikai kibékítése volt, ami nagy nehezen 1902-ben végre sikerült is. Két évvel később, 1904 jan. 30-án megkötötte a japán szerződést és alighogy a sárga szigetország e szövetség által fedezve érzi magát, máris elsüllyeszt

a Port Arthur-i öbölben minden előzetes hadi-
üzenet nélkül három orosz hadihajót és ezáltal
okozója lesz az orosz-japán háború kitörésének.
Ez 1904-ben, február 8-áról 9-ére virradó
reggel történt. Nyolc nappal később jelentkez-
tem szolgálattételre a nyilvántartási osztály-
ban. Az első, akivel ott találkoztam, régi barátom,
gyarmatai Dani Béla vezérkari
százados volt, aki még aznap utazott haditudó-
sí tónak Tokióba, ahol azután még sokáig ma-
radt mint első katonai attasé. Dani az első ka-
tona volt, akit háborúba láttam menni. Sokat-
mondó előjel! Az orosz-japán háború kitörésé-
vel, amely a portsmouth-i békéig, 1905 szeptem-
berig tartott, a nyilvántartási osztály vál-
ságos állapotba jutott, amely Szerbiának a Ka-
rageorgievits-dinasztia alatt űzött agresszív
politikája következtében még jobban kiélese-
dett. Ehhez járult még VII. Edward céltudatos
és kiválóan ügyes politikája, aki rendkívüli dip-
lomáciai tehetségét arra használta, hogy a köz-
ponti hatalmak bekerítését megkezdje és telje-
sen befejezze. Már 1904 április havában, tehát
hat évvel a Fashoda-i eset után, amely a fran-
cia-angol háborút közvetlen közelbe hozta és
két évvel a bur háború befejezése után, amely
alatt a francia sajtó és nyilvánosság az öreg
királynét és az angol kormányt a legocsma-
nyabb motion szidalmazták, Franciaország és
Anglia között Egyiptom és Marokkót illetően
az Entente Cordiale jött létre.

Ezt követi 1905-ben a marokkói konfliktus és az algecirasi konferencia. Ugyanebben az évben Oroszországban forradalom tör ki, amely az orosz kormányt a Japánnal való béke gyors megkötésére készíti. Az orosz zavargások csali 1906 folyamán szűnnek meg. Ha a közép-európai hatalmak igazán akarták volna a háborút, ez az időpont soha többé vissza nem térő kedvező alkalmat nyújtott volna a támadásra. De alig áll Oroszország annyira helyre, hogy háború esetén megint mint komoly szövetséges szerepelhetett, felhívást kap, hogy csatlakozzék az Entente Cordiale-hoz és már 1907-ben az angol királynak, Japán szövetségesének, sikerült a Triple-entente létrehozása. Hogy megbírálhassuk e diplomáciai eredmény nagyságát, szem előtt kell tartanunk, hogy a politikai légkör e két állam, Anglia és Oroszország között, évek óta mennyire feszült volt. Perzsiában, Tibetben és Afganisztánban a két állam katonai osztagai mint ellenség állottak egymással szemben. A Japánnal kötött szövetség mintegy éket képezett a két állam között és a Dogger bank ügy (1904 októberben), amely alkalommal a szerencsétlen Rosdestwensky orosz tengernagy parancsnoksága alatt álló hajóraj angol halászbárkákat elsüllyesztett, csaknem a diplomáciai viszony megszakítására vezetett.

Az 1908. év szüli az újtörök mozgalmat és ezzel az összes balkán-viszonyoknak teljes át-

állítását. Az általános választójognak Törökországban való bevezetése Bosznia és Hercegovina annexióját kikerülhetetlen né teszi; Anglia, amely Sándor király meggyilkolása után évek hosszú sorára beszünteti Szerbiával a diplomáciai összeköttetést, Franciaországgal és Oroszországgal együtt támogatja Szerbia igényét az anektált tartományokra. A háború Szerbia és a monarchia közt elkerülhetetlennek látszik. Oroszország azonban, amely a Mandzsúriában szerzett és a forradalom okozta sebeket még mindig nem heverte ki egészen, ezt leinti. A nyilvántartási osztályban nehéz szolgálati idők következnek, ami eltart a világháború kitöréséig. Az annexió által előidézett válságos állapot a következő években sem enyhül és épp ahogy gyenge javulás ígérkezik, Olaszország 1911-ben Törökországnak háborút üzenve, Tripoliszba indul. Ez idővel igen komoly *ügyé* fejlődik, Olaszország súlyos veszteségeket szenved és csak a következő évben képes a háborút befejezni.

Az 1912. évet az elszalasztott alkalmak utolsó esztendejének kell tekintenünk. Olaszország a tripoliszi hadjárat után ezer sebből vérzik. Ezzel egyidejűleg kitör az első balkánháború, amely lehetetlenné tette volna bármely balkán államnak, hogy ellenségeinkhez szegődjék. 1913, mely a második balkánháborút hozza, szintén elmúlik anélkül, hogy a központi hatalmak bár-

mely elhatározásra jutottak volna. Csak akkor, midőn összes ellenségeink új erőre kaptak és állig felfegyverkezve a leghatalmasabb szövetségbe, amelyet a világtörténelem valaha ismert, egyesültek, csak akkor hagytuk monarchiánkat a serajevói gyilkosság révén az elhamarkodott hadüzenetbe becsalogatni.

Hogy a központi hatalmak a háborút sem nem készítették elő, se nem akarták, azt legjobban bizonyítja az a jelenet, amelynek saját magam voltam szemtanúja a háború első óráiban. A Szerbiához intézett osztrák-magyar ultimátumnak július 25-én délután 6 órakor kellett lejárnia. A nyilvántartási osztály természetesen napok óta állandó szolgálatot tartott. Az összes tisztek szobáikban voltak s a legnagyobb feszültséggel várták a kitűzött határidő letelét. A Stubenringen, az új hadügyminisztérium előtt, ahova csak egy év előtt költöztünk be, sokezer ember tolongott és megilletődött csendben várta a következő percek eseményeit. Természetesen gondoskodás történt aziránt, hogy a külügyminisztérium a nyilvántartási osztály főnökét az ultimátumra beérkezett válaszról rögtön értesítse. Az óra hatot üt. Semmi sem mozdul. Megint elmúlik egy negyedóra. Kevés-sel negyed 7 előtt Hranilovics kinyitja szobája mellett levő szobám ajtaját és beszél: „Mind hazamehettek, a háborút lefűjták!” Éppen cikket írtam a Militärische Rundschau számára és

nyugodtan folytattam munkámat. Mikor háromnegyed 7 felé a folyosóra kiléptem, az egész osztályt izgalomban találtam és megkérdeztem egyik bajtársamat, mi történt. Csak akkor tudtam meg, hogy elrendelték a mozgósítást. Az első, Zimonyból érkezett hír tudvalevőleg úgy szólt, hogy Szerbia elfogadta az ultimátumot és a nyilvántartási osztály főnökének az első negyedórán fogalma sem volt arról, hogy lesz-e háború, vagy sem. Vájjon elhiheti-e még valaki, hogy ilyen tévedés lehetséges, ha a központi hatalmak erősen el vannak tökéelve a háború minden áron való kikényszerítésére? A következő napok eseményei különben is bizonyítják, hogy a monarchia majdnem minden készültség nélkül tántorgott bele a háborúba. Az ellenséges ország majdnem teljesen védetlen fővárosa, amelyet csak a Duna választott el saját területünktől, egyetlen egy ágyúlövést sem kapott, mert a külügyminisztérium megakadályozta, hogy nehéz ütegeinket idejében odaszállítsuk Belgrád felé.

Ez a jellemző eset talán mégis végkép tisztázza és érvényteleníti a háború vétkességében ránk erőszakolt hazugságokat.

A kémkedés értéke és jelentősége.

A katonai tudománynak alig van ága, melyet annyira övezne titokzatosság, mint a hírszerző szolgálatot, s mennél többet írnak és beszélnek erről a kényes és nem mindenhol nagyrabecsült, de a katonai felkészültségre nézve nagyfontosságú kérdésről, a köztudat annál inkább zavarja össze a fogalmakat róla. Mert a háború után erről a tárgyról megjelent számtalan mű szerzői legnagyobb részét nem voltak szakemberek. Legjobb esetben a háború alatt a messze széjjel ágazó hírszolgálat valamely jelentéktelen állásában kaptak alkalmazást és mindenekelőtt arra törekszenek, hogy az olvasóközönség szenzációkra éhes kíváncsiságát kielégítsék. Az ilyen kémhistóriák szerzői sokszor igen ügyesek és való tényeket saját kitalálással bővítve, lehetőleg drámai formák között zsurnalisztikusan tálalják fel, amivel a kívánt hatást el is érik. Több figyelemreméltó munkában szakember is jutott ugyan szóhoz, de ezeknek a közleményeknek hibája legtöbbször az volt, hogy a történet folyamatos leírásával az olvasó figyelmét lekötni nem tudták, mellékes részletekben elvesztek, s rég ismerteket ismételték.

Sokszor az a hiba is előfordul, hogy a hírszolgálat, amely a hírszerzés minden ágát magába foglalja, a tulajdonképeni kémkedéssel egy serpenyőbe kerül, ami teljesen helytelen. A legmegbízhatóbb és legértékesebb híreket mind háborúban, mind békében, nem a kémek szolgáltatják. Sőt azt is merném állítani, hogy még a legügyesebb kémek hírei is vagy egyszerűen használhatatlanok, vagy tévútra vezetnek. A bennük rejlő szuggesztív erő az elhatározásokat igen gyakran károsan befolyásolja. Legjobb példa erre a „carzanó-i árulás”, amelyről még később hallani fogunk.

Háborúban is, békében is a hírszerző szolgálat a közönséges kémeknél sokkal célravezetőbb és jobb sikert ígérő eszközök felett rendelkezik. Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy tulajdonképen ki kém és kit lehet annak nevezni. A határvonalat e tekintetben igen nehéz megállapítani. Egy baráti viszonyban levő állam katonai attaséja, aki kartársával érdekes híreket közöl, vagy egy semleges diplomata asz-Sízonykája, aki egy pásztoróra gyönyörűségei között a legértékesebb állami titkokat gyanútlanul kifecsegi, kémekül kétségtelenül meg nem jelölhetők és mégis fontos anyagot szolgáltathatnak. Itt vannak a pénzarisztokrácia embe-rei is, akik magukat szerencséseknek tartják, ha egy diplomatával társalogva, azzal bizalmas híreket közölhetnek; itt vannak továbbá min-

den vallásfelekezet magas klérusának tagjai, ellenzéki politikusok, a társadalmi osztályok fanatikusai, a fegyverkezési ipar képviselői és végül a naivok és mit sem sejtők ármádiája, a gondnélküli fecsegők és fontoskodók serege, akiknek közleményei sokszor a legértékesebb anyagot szolgáltatják.

A hivatalos hírszerző szolgálat szervei, tehát a nagykövetek, követek, ügyvivők, konzulok, katonai, kereskedelmi és sajtó-attasék, mindezeket a lehetőségeket a maguk számára kétségtelenül ki fogják használni, A nevezett személyek a nemzetközi jog szerint a kémkedésre jogosultak, az egyes országokban jogilag elismert kiváltságos pozíciót élveznek és szolgálatuk, mint ezt mindenki tudja, másból sem áll, mint hivatalos kémkedésből és erre vonatkozó *jelentések* megtételéből. Azért kapják fizetésüket, hogy szakmájukba vágó eseményeket és változásokat észleljenek és erről otthon jelentést tegyenek. Jelentéseik azonban a legritkább esetben fognak szenzációt kelteni, inkább a felmerülő adatok felörlő és aprólékos összegyűjtésén alapulnak. Az idegen kartársakkal való mindennapos közlekedés és azon különleges társadalmi állás előnyeinek okos kihasználása mellett, amelyet a diplomáciai kar mindenütt élvez, természetesen a sajtó tanulmányozása is, mint már más helyen említettük, döntő fontossággal bír.

Az elismert diplomácia ezen hírszerzési tevékenységének a legnagyobb óvatossággal kell a külső látszatot megőriznie. Kétes egyénnel való érintkezés vagy teljesen elkerülendő vagy pedig a legszűkebb mértékre szorítandó. A legnagyobb óvatosságra van szükség. írott dolgokat kézből kiadni sohasem szabad és a bizalmi férfiak kiválasztása csak a leggondosabb selejtezés után történhetik meg. Közöttük néha — de nagyon ritkán — kémkedésre használható nőket is találunk. A háborúban alkalmazott, igazán hasznavehető kémnőket az ember az öt ujján számlálhatja meg.

A kémek legelterjedtebb fajtáját alacsony műveltségű egyének, hontalan csavargók képviselik, akiket az élet furfangossá tett s akik értenek a színészkedéshez, úgyhogy a rendőrségi megfigyeléshez olyannyira hasonlatos kémelhárító szervezet előtt könnyen kitérhetnek. Ezek, miként a felfogadott kémek nagy része, pénzkeresés céljából dolgoznak. Ez a tény magában véve elegendő ahhoz, hogy az ilyen kémek által hozott hírek értékét megbélyegezze.

Kémekre mindig van szükség. Bennük bizonyára nagyobb a kereslet, mint a kínálat. Tanácsos azonban minden egyes ajánlkozót előzőleg próbára tenni; neki például megbízást adni olyasvalami kikémlelésére, amit az ember amúgyis tud. A kémkedési felhívások és ajánlatok nagyon sokszor írásbelileg vagy egész ár-

tatlannak látszó sajtóhirdetés útján történnek, amelyekben egy külföldi újság levelezőket keres. A jelentkezők megbízást kapnak, hogy lakhelyük környékéről vagy az országról és annak népéről cikket írjanak. Bizonyos az, hogy megbízó és megbízott évekig állhatnak levelezésben anélkül, hogy egymást ismernék vagy halvány sejtelmük is lenne, ki a másik fél.

A kémnek azonban mindenekelőtt némi szak tudással is kell bírnia. Aki katonai dolgokhoz mitsem ért, évekig utazhat be egy országot, anélkül, hogy hadászatra vonatkozó jelenségeket észrevenné; nem is tudja megítélni, mi a fontos megbízója számára. Természetesen bírnia kell annak az országnak a nyelvét is, amelyben dolgozik, nemcsak minden idegen kiejtés nélkül, hanem tájszólásban is. Azonkívül bizonyos fokig ravasznak is kell lennie. Ha például valaki magát Németországban svájci órakereskedőnek adja ki, amellet cseh németséggel beszél és az órákhoz mitsem ért; nemigen fog boldogulni. Mily képességgel kell már bírnia egy kémnek, aki csak egy egyetlen hadosztálynak egy bizonyos területen való összpontosulását tudja teljes biztossággal jelenteni! Egy hadosztály kerek 15,000 emberből áll, trénnel, tüzérséggel, vonatosztagokkal, kórházakkal, számtalan lóval, gépkocsival és más járművel, amelyeknél: elszállásolása egy helyen lehetetlen. Mindezt a kémnek ki kell tudakolnia és

anélkül, hogy jegyzeteket csinálna, a fejében tartania. Ami azonban még nehezebb: rögtön kell minderről jelentést tennie, mert másnap reggel a hadosztály már felszedhette sátorfáját és továbbmenetelhetett.

Megállapítottuk tehát, mily személyek alkalmasak általában a hírszerző szolgálat céljaira, s most igyekezzünk felelni arra a kérdésre, milyen híreket kell a kémiszolgálatnak megszerezni és mily mérvben értékelhető a kémiszolgálat háború esetén?

Tulajdonképen mi a tudnivaló és mily célokat tűzzön vagy tűzhet a hírszolgálat maga elé? Elsősorban itt különbséget kell tennünk a békebeli hírszolgálat és a háborús kémiszolgálat között. A kettő között ugyanis lényeges különbség van. Saját magam a békeszolgálatot tartom fontosabbnak, mert ennek a feladata elsősorban, hogy mindent előkészítsen arra az esetre, ha az ügy komollyá válik, tehát gondoskodnia kell arról is, hogy az előrelátható ellenséges országokban megbízható egyéneket találjon, akiknek jelentései közvetlen a háború kezdete után előre meghatározott utakon szabályszerűen befolyanak. Ha a háború kitört, akkor ez már késő.

Természetesen legnagyobb fontossággal bír az, hogy már a háború kezdeténél az ellenségről tudjuk mindazt, ami saját elhatározásainkra mérvadó lehet. Az idegen hadseregek ren-

des béke hadrendjéről, felfegyverkezéséről, felszereléséről és harci készségéről az összes államok hírszolgálat a saját nyilvántartási szolgálata által legtöbbszörre hiánytalanul tudomással bír. A hivatalos hadsereg-lajstromok, a szolgálati könyvek, a védtörvények, a katonai és tengerészeti költségvetések mindenhol könnyen beszerezhetők. A katonai attasék és más külföldi képviselők jelentései, továbbá az idevágó irodalom tanulmányozása szintén hozzájárulnak az idegen harcképesség alapos ismeretéhez. Ahol egynéhány adat hiányzik, ott a hírszolgálatnak kell a hiányt pótolnia. A háború kezdetén meglepetések mindig fordulnak elő, de nagy általánosságban a hasonló természetű legelemibb kérdésekről a hírszolgálatnak mindig kimerítő felvilágosítást kell tudni adni, különben nem ér semmit.

Amit a vezérkar legtöbbszörre nem ismer, az az ellenséges mozgósítási és felvonulási terv és ez is volt mindenkoron a legkeresettebb kémkedési tárgy. Azonban ki tud ezekhez a legtitkosabb okmányokhoz hozzáférközni? Legtöbbszörre csak egy magasrangú vezérkari tiszt, akinek méghozzá a forrásnál, tehát az ellenséges hadseregfőparancsnokság hadműveleti irodájában, vagy hírszolgálati osztályában kell ülnie. De még ha sikerül is az ellenséges hadsereg egész felvonulási tervét kézre keríteni, komoly esetben legtöbbszörre mégis másképpen történik minden.

A világháború kezdete erre nézve egész sor bizonyítékot nyújt. Az osztrák-magyar hadsereg a háború kezdetén tudvalevőleg hét hadtesttel vonult fel kizárólag Szerbia ellen, egy nyolcadik tartalékban maradt. Ugyanis a külügyminisztérium ragaszkodott ahhoz, hogy Oroszország provokálása minél hosszabb ideig mellőztessék. Alig 14 nappal később kényszerülve voltunk két hadtestet a legnagyobb sietésben az északi harcszintérre irányítani. A hadműveletek kezdete ott sem az eredeti felvonulási terv szerint játszódott le és hasonlóan történt ez Kelet-Poroszországban, sőt Franciaországban is. A Redl-féle esetben is a VIII. hadtest nyilván elárult mozgósítási és felvonulási tervei az oroszoknak alig hoztak sztratégiai hasznot, ellenkezőleg, csak zavart okoztak, mert végül mégis minden másképp történt. Ha a hadseregfőparancsnokság az ellenséges felvonulási terv birtokában is van, ez, bármily értékes legyen is, még korántsem biztosítja a csalhatatlan győzelmi esélyt.

Kétségkívül végtelen hasznos az ellenséges chiffre-kulcsok ismerete is, amelyek beszerzése a legjobban fizetett kémiszolgálati teljesítmények közé tartozik. De ezeknek az értéke is kétes, mert elvesztésük vagy elárulásuk csak hamar kitudódik és az összes hadseregeknél már előre gondoskodás történik, hogy váratlan szükség esetén a; chiffre-kulcs haladéktalanul

kicseréltessék vagy a rendszer megváltoztassák. Ez a csere természetesen sok ügyességet kíván meg, mert különben a kár, mint ezt később egy, a világháborúból vett példán látni fogjuk, mindig csak nagyobb lesz.

A hírszerző szolgálat legfőbb célja az, hogy a hadseregfőparancsnokság az ellenség helyzetéről állandóan és kimerítően tájékozva legyen és szándékait még végrehajtásuk előtt ismerje. Eizen kérdésekre azonban csak a legfőbb vezetéshez tartozó egyének tudnak, kivált háborúban, felvilágosítást adni. A kis házalók és a lóto-futó csavargók, a kémkedő filmsztárok és fenegyerekek, akiket a moziban látunk, csak a szenzációt hajszoló filmrendezők és riporterek képzeletében léteznek. Ezeknek jelentései a magasabb parancsnokságok számára mindenesetre nem jelentenek semmit. Mennyi pénzt pazaroltak el olyanokra, akik feltétlen megbízható hírek beszerzésére ajánlkoztak! Nemcsak kisemberek, hanem magas méltóságok, „fel nem szabadított” nemzetek képviselői és delegátusai, végül számtalan hisztérikus kalandornő, akik magukat, mint Mata Hari, vagy Docteur kisasszony, elvetemedett mesterkémnő csábító szerepében látták, anélkül, hogy fogalmuk lett volna vállalkozásuk mivoltáról, mind hallatlan teljesítményeket ígértek, pénzt kertes és legjobb esetben nyomtalanul eltűntek, — ha nem éppen a kettős kémek szerepét játszották.

Oh nem, ezek a dolgok a valóságban sokkal egyszerűbben játszódnak le. Mégis, vas-szorgalom, e hivatásra való kiváló képesség és szerencse sokszor jóval több eredményt tudnak elérni a hírszolgálatban, mint erre mindezek a szánamegbohócok valaha képesek lennének. Néhány példa sokévi tapasztalatomból szolgáljon a következőkben állításom megerősítéséül és magyarázza meg részletesen a távolabb állóknak a hírszolgálat lényegét.

A legveszélyesebb kém.

E helyen még- röviden elmondom, amit a Redl esetből kifolyólag a résztvevőkkel való közvetlen érintkezés révén sikerült megtudnom, és miként történt az, hogy nagyon is alárendelt állásomban még nagyobb bajt voltam képes elhárítani. Az osztályba való belépésem után nemsokára Redlt vezérkari őrnaggyá nevezték ki s a hírszerzési csoport vezetőjének állásában megmaradt mindaddig, míg Ronge Max kapitány személyében alkalmas helyettest nem talált, aki nemcsak kiváló utódja, de később hóhérrja is lett. Hogy miként álcázta le a mestert saját tanítványa, azt nemsokára látni fogjuk.

Egy bécsi gyalogezrednél való rövid csapat-szolgálat után Redl, Hordliczka ezredes parancsára újra a nyilvántartási osztályba vonult be, ezúttal mint Hordliczka helyettese és az osztály úgynevezett helyettes főnöke. Mint ilyennek, csaknem határtalan kémkedési lehetőségek állottak rendelkezésére. Hiszen minden hírszolgálati értesítés, a saját hírszerzési csoportunk minden utasítása, minden attasé-jelentés, minden egyes hivatalos irat az ő kezén ment át. De mindebből még nagyobb baj is származna-

tott volna. Redl ugyanis a nyilvántartási osztály főnökének állására törekedett. Célját csaknem el is érte.

Hordliczka ezredes ugyanis 1909 nyarán tábornoki kinevezése előtt állott. Utódjául két örökös jelentkezett: az egyik volt Redl, a másik pedig” az én későbbi főnököm, az immár említett Urbanski alezredes. Az utóbbi mint katonai megbízott Macedóniában az új reformcsendiőrség megszervezésénél kiváló szolgálatokat teljesített és az osztályban már a macedónviszonyok feldolgozásán fáradozott. Engem Urban&kival és családjával meleg baráti viszony kötött össze. Redit ellenben nemcsak lelkemből gyűlöltem, amely érzés, mint megtudtam, kölcsönösségen alapult, hanem egyenesen gyanakodtam is reá. Azt, hogy ő kém lett volna, a legmerészebb fantáziával sem mertem róla feltételezni, — hanem tudtam azt, hogy furcsa életem él és hogy rossz ember. E gyanúmat a következő eset keltette fel.

1911—12 Szilveszter éjjelén három órakor hajnalban vidám hangulatban mentem a Tabarin mulatóba, ahol a terem legelőkelőbb asztalánál Redit találtam bámulóival, a fiatal tisztek egy csoportjával, akik állandóan körülötte lebzseltek. Rögtön asztalához hívott. Ez olyan meghívás volt, amelyet vissza nem utasíthattam. A háború előtti idők Szilveszter-esti hangulata immár tetőpontra hágott, a pezsgő folyt és egy

óra múlva Redl boros hangulatban fölkel az asztaltól, miután az egész társaság fogyasztását két darab száz koronás bankjeggyel kiegyenlítette. Már ez eléggé gyanús volt előttem. Az előcsarnokba léptünk, ahol Redl a portással előállította kocsiját és ajánlkozott, hogy hazavisz. A Tabarin előtt egy, az akkori fogalmak szerint pompás, vörösre fényezett autó várt, egy libériás soffőr medvebörtakarót tartott készen és beszálltunk. Elnémultam és meglepetésem még növekedett, midőn Redl, miután közellévő lakásomnál letett, a soffőrnek kikiáltott, hogy: „haza!” Azonnal feljegyeztem a kocsi nyilvántartási számát és néhány nap múlva az autóklubban megállapítottam, hogy a kocsi egy hölgy neve alatt volt bejegyezve. Föl kellett tehát tennem, hogy Redl ezzel a hölgygyei benső viszonyban állott és hogy ez nemcsak saját kocsiját, hanem Redl költekező életmódjának költségeit is fedezte. Észleleteimet a nyilvántartási osztályban megfelelő helyen mégis szóba hoztam és ekkor megtudtam, hogy Redl fényűző életmódját álnok módon ártatlan nyilatkozattal tudta kimagyarázni. Hordliczkának parancsnoksága alatt történt, hogy egy nap azzal a jelentéssel jött az osztályfőnökhöz, hogy ő — és ezt bírósági iratok felmutatásával is tanúsította — Galíciában, ahonnan származott, egy nagybátyjától örökölt; kötelességszerűleg kéri tehát, hogy minősítési táblázatának „va-

gyoni viszonyok” című rovatába az állítólagos örökség feljegyeztessék. A bírósági iratok hamisítása Redlnek csak játék lehetett és a különben oly elővigyázatos Hordliczka tényleg felült neki. Sőt jókedvűen azt kérdezte tőle, hogy a szerencsés örökös mit fog evvel a sok pénzzel kezdeni, mire Redl azt válaszolta neki, hogy ő nőtlen és csak egy passziója van, az automobilsport; e szenvedélyét óhajtja a jövőben kielégíteni. Valóban, rögtön két kocsit is vásárolt, de, amint láttuk, elég óvatos volt, hogy az egyiket hamis név alatt tartsa nyilván. Kémkedési gyanúról tehát Redlnél szó sem lehetett, de ez az ember idővel még gyanúsabbá vált előttem és elhatároztam, hogy vele szemben állandóan résen leszek. 1909 nyarán Hordliczka szabadságra ment és utódjának kinevezése küszöbön állott. Általában az volt a vélemény, hogy Urbanski lesz az osztályfőnök. Egy napon felhívott engem egy, rendszerint kitűnően értesült újságíró ismerősöm, akitől néha kisebb híreket kaptam és azt közölte velem, hogy a nyilvántartási osztály főnökévé Redl lesz kinevezve, ki a trónörökös különös pártfogásában részesül. Bizalmi emberem hozzáfűzte, hogy Redl maga volt az, aki őt e hírnek a sajtóban való terjesztésére kérte fel. Rögtön gondoskodtam arról, hogy Urbanski alezredes, aki a vezérkar főnökével együtt éppen a Reininghaus családnál, Graz mellett, tartózkodott,

erről értesüljön. Néhány nappal később Urbanski kinevezése hivatalosan közzététetett és így a legnagyobb baj el volt hárítva.

El sem lehet képzelni, mily veszély származhatott volna abból, ha Redl, mint ahogy ez szándéka volt, mint a nyilvántartási osztály, illetve a hadiseregfőparancsnokság hírszolgálati osztályának főnöke vonult volna a háborúba. A felvonulási tervtől kezdve egészen a legkisebb részletes utasításig, egyszerűen minden az ellen-Bég kezére került volna. Mert Redl, saját vallomása szerint, nemcsak Oroszországot látta el a legbősegebb tudósításokkal, hanem más államokat is, köztük Franciaországot is. Szomorú hírnevére, hogy ő volt a világtörténelem legveszélyesebb kéme, Redl igazán rászolgált. Ép ebben a hivatalos állásban csak ő lett volna arra képes, hogy minden tudnivalót ismerjen, vagy arról fáradság nélkül tudomást szerezzen és a legkülönbélebb eszközök állottak volna rendelkezésére, hogy híreit rádió vagy szám jelsürgönyök segítségével a semleges külföldön át vagy más utón gyorsan az ellenséghez juttassa.

Redl mesteri kémkedésének leleplezése, békebeli hírszolgálatunk legnagyobb sikere volt. Az érdem egyedül R o n g e Max akkori vezérkari őrnagyot illeti. Mint már említettük, Ronge Redlnek tanítványa volt. A mester bizonyosan sokat elhallgatott tanítványa előtt, de nagyjában megismertette vele a hírszolgálat általános

vezetését, új utakat keresett és talált. Fáradhatatlan munkával, szívós kitartással és határtalan türelemmel dolgozott, hogy a német nagyvezérkarral, a bécsi rendőrigazgatósággal, a közigazgatási hatóságokkal, az államügyészséggel és a postafőigazgatósággal a legszorosabb összeköttetésbe kerüljön és az ezektől és más helyről tömegesen befutó híreket és jelentéseket egy kitűnően működő és elmés rendszerbe hozza. Saját maga ezt könyvében („Kriegs- und Industriespionage“, Amalthea-Verlag) egészen egyszerűen és szerényen írja le. Akinek azonban, mint nekem, alkalma volt öt éveken át kimerülésig dolgozni látni, az tudja, mily kimondhatatlanul fáradtságos és idegölő lehetett ez az unalmas részlet-munka. De épp ennek az unalmas részlet-munkának köszönhette végül nagy silieret.

Számtalan megbeszélést kellett folytatni, elmentéses véleményeket kiegyenlíteni, levelezések halmát elintézni, lajstromok százait átnézni, gyanús levelek ezreit kellett megvizsgálni és kartotékok tízezreit berendezni. Újból és újból kéziratokat kellett összehasonlítani, gépírások betűmintáit és papírmintákat gyűjteni és untig ismert körülményeket kellett egymással vonatkozásba hozni; napról napra, éveken át, ezt a felörlő motozást, a napi folyó munka elvégzése mellett folytatni, míg végre az összegyűjtött ismeretek és kiadott rendeletek összejátszottak,

mint egy jól olajozott óramű kerekei — és a nagy fogás sikerült.

A Redl-féle esetet már ismételten megírták hivatott és hívatlan oldalról. Hajmeresztő ostobaságokat tálaltak fel, még egyébként komoly művekben is, erről az esetről a jóhiszemű olvasó elé. Hogy csak egy példát hozzak fel, valaki különös szenzációként Redl titkos irodáját háborzongató módon írja le: minden látogatót két oldalról, anélkül hogy sejténé, lefénnyképeznek, ujjlenyomatait észrevétlenül leveszik, a mellékszobában levő gyorsíró számára kézigyógyszertárban hangcső van beépítve, adott esetben a rejtelmes látogatókkal történt beszélgetést gramofon-lemezeken még fel is vehetik. Nos, a helyettes főnök ezen irodahelyiségét, ahol Redl dolgozott, s amely a hadügyminisztérium régi épületének (az újban Redl sohasem szolgált) IV. emeletén volt, saját magam kilenc éven át majdnem minden nap láttam és állíthatom, hogy ebben az egyszerűen berendezett kamrában egy vasszekrény és egy gyöngye lábón álló mosdó kivételével nem volt egyetlen egy modern eszköz sem. Nem szeretnék abba a hibába esni, hogy olvasóimat rég ismert események elbeszélésével untassam, mégis azt hiszem, érdekelni fogja, őket, ha elmondom, mily módon lepelte le Ronge szorgalmas munkája az árulót.

Azok a jegyzetek, amelyeket a német nagyvezérkar HT. B. osztálya évek óta rendszerint

fogalmait. De Ronge, alighogy a nyilvántartási osztályban átvette a hírszerző csoport önálló beküldött a nyilvántartási osztálynak, az összes, valamely okból gyanúsnak tartott, kivált poste restante és ajánlott küldemények címeit tartalmazták. Gyanús volt minden ajánlott vagy poste restante küldemény, amely például Eydkuhnen-ből, a kelet-porosz határállomásról vagy Stockholmból, vagy más ilyen helyről származott, mert az orosz hírszolgálat, mint ez több már felderített esetből tudtuk, ezekről a helyekről szokott ügynökeinek pénzt küldeni. Ezúttal azonban egy Wienben át nem vett, egyszerűen bérmentesített poste restante levél „Nikon Nizetas” címmel, 1913 április kezdetén feladási helyére, Berlinbe küldetett vissza, ahol a feladó kinyomozása céljából kibontották. A levél nagy bankjegyekben 7000 koronát és több kém-címet tartalmazott. Berlin értesíti Wient, Ronge nagy fogást szimatol és heves buzgósággal igyekszik az esetet felderíteni.

A cím maga, „Nikon Nizetas” semmiféle támpontot nem nyújtott. A címzettet, aki akár Bécsben is élhetett, betegség vagy más körülmény akadályozhatta meg a levél átvételében. Talán falun lakott és csak ritkán utazott be a városba. A postahivatal nem tudott felvilágosítást adni. A hivatalnokok nem emlékeztek vissza, vajjon érkeztek-e már előbb hasonló címre levelek, vagy jelentkezett-e már előbb valaki

értük. Az volt az egyedüli remény, hogy a címzett még nem sejtí a veszedelmet és el fog jönni a levélért. A boríték a levéllel együtt azonban már annyiféle vizsgálaton esett át és annyira el volt használódva, hogy a címzett az átvételnél könnyen gyanút foghatott. Ezért tehát egy új, egészen hasonló levelet készítettek és azt Berlinben ugyanarra a címre feladták. A bécsi rendőrigazgatóság két legügyesebb titkosrendőrért bocsátotta rendelkezésre, akik hetekig türelemmel vártak a postahelyiség mellékszobájában, hogy megszólaljon a csengő, amely megállapodás szerint a levél átvételét jelzi. Időközben ugyanahhoz a postahivatalhoz még kéi levél érkezett „Nikon Nizetas” címére. Biztos volt tehát, hogy a levelet nem felejtették el és hogy a következő napokban a kém lépre fog menni.

Csak május 25-én estefelé jelenik meg egy civilbe öltözött úr, átveszi a levelet, ta.xiba ül és elhajt. Az elősiető detektívek elkésnek, de még feljegyezhetik a kocsi számát, kitudakolják állomáshelyét és ép jókor érkeznek oda, hogy a visszatérő soffőrt fogadhassák. Ez jelenti, hogy utasát a Klomser szállóhoz vitte.

A kocsi belsejének átkutatásánál a detektívek egy zsebkés tokot találtak, amelyet valószínűleg az utolsó utas felejtett a kocsiban. A Klomser szálló portása a detektívek kérdésére, hogy ki jött haza taxiban egy negyedóra előtt, azt válaszolta, hogy az csak Redl ezredes lehe-

tett Prágából. A detektívek, akik ismerték Redlt még abból az időből, mikor vele, mint a nyilván tartási osztály kémcsoportjának főnökével dolgoztak, már-már azt hitték, hogy rossz úton járnak, mikor a portás hirtelen egy a lépcsőn lefelé jövő úr felé mutatva, így szólt: „Itt jön az ezredes úr!” Erre a detektívek egyike, összeszedve bátorságát, elszántan Redriez lépett és a zsebkéstokot feléje nyújtva, azt kérdezte: „El méltóztatott veszteni a tokot, ezredes úr?” A mit sem sejtő Redl igenlő válasza minden további kételyt kizárt: ő volt az, aki a taxiban zsebkésével kinyitotta a borítékot és elejtette a tokot.

Az egyik titkosrendőr követi Redlt, aki az utcára lép, a másik a rendőrigazgatóságra siet és főnökének jelentést tesz. Időközben teljesen beesteledett. Ronge őrnagy otthon Gersthofban, elkésett vacsorájánál ül. Ott éri G a y e r udvari tanácsos telefonüzenete, hogy rögtön jöjjön hivatalába, mert valami rettenetes történt. Ronge villamosra) ugrik, Gayernél megtudja a hihetetlen hírt és felocsúdva első ijedtségéből, szomorú munkájához lát.

Haladéktalanul értesíteni kell Urbanski ezredes osztályfőnököt, Hötzendorfi Conrad vezérkari főnököt és ennek helyettesét; továbbá egy magasabbrangú hadbírókat kell előkeríteni, akiknek katonai törvényszéki bizottságot kell összeállítania, amely a letartóztatásra szabály sze-

rint egyedül jogosult. Közben éjjel lett, a nevezett személyek az egész városban el vannak széledve, egyik a Grand Hotelban vacsorázik, a másik Hietzingben bridzsezik, a harmadikat nem találni; Ronge teljesen átérzi a vállaira nehezedő felelősséget és emellett a szívszorongató gondot, hogy a hálóba került vad utolsó pillanatban mégis kereket oldhat. A zsebkéskés-tok-eset után Redl, aki a detektíveket is valószínűleg felismerte, természetesen már régen tudja, hogy nyomában vámnak. Saját autóján jött Prágából Bécsbe, s a minden hájjal megkent gazembernek talán mégis sikerül megszöknie; reggelre már el is érheti az orosz határt.

Éjfél már rég elmúlt, midőn a bizottság együtt van és belép Redl szállodai szobájába, ahol az áruló ép egy zsineggel akarja magát megfojtani. Rögtön bevallja bűnét, de részleteket csak egyedül Rongenek akar elmondani. Hogyan? Az ördög cimborája még szemérmes is ismer? üzleteinél még nem feledte el a pirulást? Még csak néhány órája, hogy újabb áru-lást követett el és örökre bemocskolta egyenruháját! Még mielőtt judásbérét felvette, ma is két ajánlott levelet adott fel ismert kémcímekre és a feladóvevényeket a freyung-i átjáróban eldobta! A detektívek szedték fel azokat és most egyszerre ez az érzékenység?

De kérését teljesítik. A bizottság átmegy egy másik szobába. A mester és tanítványa egy rö-

vid, borzalmas gyónásra utoljára ülnek egymással szemben. Az asztalon készen fekszik már a Browning pisztoly, amely a hírszolgálat ezen förtelmes fejezetét időelőtt be fogja végezni.

Hogy Redl vallomásánál az igazat mondta-e vagy sem, azt sohasem fogjuk megtudni. Ronge őrnagy benyomása szerint a vallomás őszinte volt. Árulásait állítólag 1910-ben kezdte, mikor a nyilvántartási osztályban helyettes főnök volt és a bizalmas okmányok tömegét adta el Orosz- és Franciaországnak. Mikor a hadügyminisztériumot elhagyta és Prágában lett vezérkari főnök, csak oly titkokat tudott elárulni, amelyekhez korlátolt hatáskörében hozzáférhetett. Prágában az ellenséget rendszeren fényképekkel és bizalmas adatokkal látta el. Előbb még az is módjában állott, hogy Oroszország elleni felvonulási terveinket is eladja, ami ugyan nagy, de mégsem oly végzetes baj volt, mint azt általában hitték. Minden kétségen kívül áll az, hogy aiz időleges balsikerek, amelyeket a háború kezdetén Galíciában szenvedtünk, nem az ő árulásainak tulajdoníthatók. Redlnek nem voltak bűntársai ; nagy kémek mindig egyedül dolgoznak, mert minden társulás a kémkedésben végül is leleplezésre vezet. Nagyon könnyen lehet, hogy a külföldi kémiszolgálat vezető embelei, akik Redl-lel leveleztek, maguk sem tudták, kivel van dolguk.

Redl teljes biztonságban érezte volt magát

és erre meg is volt minden oka. Személye minden gyanú felett állott. Hiszen saját hírszolgálatának, amelyet saját maga szervezett meg és amelynek akkori vezetőjét személyesen tanította ki, minden-biztonsági intézkedését jól ismerte és árulásait a legravaszabb módon szötte. Nem volt mitől félnie. Arra persze nem lehetett elkészülve, hogy hosszú évek fáradságos munkája egy oly hálót font, amely végül csalhatatlan biztonsággal csapódott össze feje felett. Arra még álmában sem gondolhatott, hogy egy Németországban feladott közönséges, egyszerűen bérmentesített poste restante levelet a postahivatalban hónapokig két ügyes detektív tart szemmel.

Minden idők legveszélyesebb kémének, Redl Alfrédnek leleplezése a legtehetségesebb hírszolgálati tisztnek, Ronge őrnagynak fényes tette volt. A tanítvány felülmúlta mesterét és legyűrte őt. De — és ebben áll e tarka és színes hivatás tragédiája — Ronge aligha érezhetett diadalörömet sikere felett. Ellenkezőleg, valószínűleg határtalan undor fogta el őt, midőn saját táborában kellett az árulót felfedeznie.

Real bevégezte részletes vallomását. Mint már mondtuk, a katonai bizottság tagjai, mielőtt Redl szobáját elhagyták, az asztalra egy revolvert fektettek. A gonosztevő azt az utolsó kegyet kérte, hogy saját maga végezhesse életével, amibe a bizottság több okból bele is

egyezett. Azt remélték ugyanis, hogy így elkerülhetik a nagy botrányt, mert tudták, hogy egy ilyen hallatlan árulás bel- és külföldön szörnyű hatást fog kelteni. A kém nyilvános elítélése hónapokra felizgatta volna a közvéleményt. Különben is azt remélték, hogy Redl mindent bevallott.

Hajnal felé a bizottság tagjai visszavonultak és a szállóval átellenben, az utcán várták valami jelét annak, hogy az áruló meghalt. De semmit sem vettek észre. A tiszték a hosszú várakozásban már kezdtek idegesek lenni; attól féltek, hátha Redl még az utolsó órában kijátssza őket és elmenekül. Végül egy detektívet küldtek fel a szobába. Redl már pár órája halott volt. A lövést senki sem hallotta.

Ha az elmondottak után mégis egy bírálatot engedek meg magamnak, úgy ez csak a Redl-eset végső változataira, a leleplezés megtörténte utáni eseményekre vonatkozik. Rendkívüli bűntények rendkívüli intézkedéseket követelnek. Én egy egész egyszerű módot tudtam volna arra, hogy Redl minden botrány nélkül kerüljön biztos őrizet alá. A katonai törvényszéki bizottság helyett, amely éjnek idején hatolt be a Klomser szállóba és nagy sietségben ott akarta tisztázni az esetet, ami a rendelkezésre álló rövid idő alatt úgyszem volt lehetséges, — egy betegszállító kocsit kellett volna a szálloda

elé rendelni és a gonosztevőt kényszerzubonyba bujtatva, a helyőrségi kórház egyik kipárnázott cellájába kellett volna szállítani. Másnap az újságuk hozhatták volna azt a hírt, hogy a prágai hadtest vezérkari főnöke szolgálati útja alkalmával Bécsben az örület jeleit mutatta és szellemi állapota megvizsgálása céljából őt orvosi felügyelet alá kellett helyezni. A vétkest aztán minden nyugalommal egy alapos és előkészített kihallgatásnak lehetett volna alávetni és a továbbiakra is helyes utat-módot találni. Egy pisztoly átadására még hat hét múlva is elég idő lett volna.

E nézetemet nem most, post festum, hangoztatom először, hanem már 25 évvel ezelőtt 24 órával a katasztrófa után közöltem egy főrésztvevővel, aki talán még emlékszik arra is, hogy a végzetes estén egy, Redl-lel baráti viszonyban álló állami ügyész hasonló javaslatot tett.

A Redl-esetnek igen kellemetlen következményei voltak. Rágalom és gyanúsítás környékezte a legbecsületesebb tiszteket, különösen a vezérkar tagjait. A nyilvántartási osztályba száz és száz levél érkezett, amelyeknek írói állítólag már rég tudtak Redl kémkedési üzelmeiről. Mindez persze csak tiszta fantázia volt, de azért minden egyes feljelentésnek utána kellett járni, ami sok bajt és munkát okozott. A legmagasabb állású tisztek sem kerültek ki a gya-

nusítást és mindegyikük megfigyelés alatt állott.

Az ügynek még egy tragikomikus utójátéka is volt. Miután Redl prágai lakását átkutatták és mindent, ami kémkedésével kapcsolatban volt, lefoglaltak, tulajdona árverés alá került. Néhány hónappal később egy prágai lapban cikk jelent meg egy fényképpel, amely állítólag Redl elárverezett fényképezőgépéből származott. Egy gimnazista vette meg ezt a gépet, amelyben félig használt filmtekercset talált. Előhívás után kitűnt, hogy a képek bizalmas parancsok fényképei voltak. Így merült fel néhány hónappal a háború kitörése előtt újra a már-már feledésbe ment szomorú eset emléke.

A világháború kitörése.

A Redl-féle eset 1913 májusában mint a közeledő világégés láng jele hatott, felrázta a kedélyeket és a vezérkar legtitkosabb szervezetére, a hírszolgálatra terelte a szenzációkra éhes közönség figyelmét. A kémkedés fogalma, mely a kívülállók számára mindeddig egy hét pecséttel lezárt könyv volt, a lakosság széles rétegeinek kézzel fogható közelébe jutott és midőn alig egy évvel rá a nagy háború tényleg kitört, az összes háborút viselő országokban a kémektől való majdnem elképzelhetetlen rettegés kapott lábra. A legvadabb hírek hiszékeny fülekre találtak. A felkorbácsolt képzelet repülőgépek támadását látta előre; a lakosság vadászpuskákkal vonult ki a repülők elhárítására, hogy legjobb esetben saját repülőinket veszélyeztesse; a monarchián át száguldó, állítólag arannyal telt gépkocsikról szóló mesék nemcsak derék népfölkelő katonáinkat, hanem a polgári lakosság higgadtabb köreit is a végsőkéig felizgatták: utakat torlaszoltak el, helyiségek előtt egész szekérváraikat építettek, hidakat zártak le és az első felszólításra meg nem álló kocsikat tűz alá vették, ami sajnos nem múlt el véres áldozatok nélkül.

A mozgósítás első napjaiban a hadseregfőparancsnokság hírszerző osztálya (NA/AOK), amely javarészt a nyilvántartási hivatal tisztjeiből állott, ennek helyiségében gyűlt össze. Míg amaz a hadseregfőparancsnoksággal a háborúba, vonult, a nyilvántartási hivatal kisebb része, alkalmas erőkkel pótolva, Bécsben maradt, hogy a folyó munkát folytassa és a hírszolgálat központja gyanánt szerepeljen. A nyilvántartási hivatal főnökévé még 1914 májusában Hranilovics ezredest nevezték ki, kinél alkalmasabb embert a vezérkar erre a helyre nem is találhatott.

Ép szolgálatának átvétele idejében dördült el Serajévóban a gyilkos fegyver. Az 1914. év júliusa, a mozgósítási napok, hírszerzési csoport felállítása., a harctérre vonulás, a hírszolgálat berendezése minden egyes harctéren, a semleges külföldön át, való hírszerzés, katonapolitikai kérdések tisztázása, — mindez az emberfeletti munkának oly összeségét kívánta meg, hogy arról kívülállónak fogalma sem lehet.

De Hranilovics minden egyes fonalat biztosan tartott kezében. Munkatársainak javaslatai előtt sohasem zárkózott el, minden lehetőséget kihasználta, fáradhatatlanul szorgalmas és majdnem kicsinyességig menőleg lelkiismeretes volt. Éleslátásával felfogott minden egyes helyzetet és a szükségesnek felismert akciókat

nagystílusúen vitte keresztül. Hírszolgálatunk a világháborúban céltudatos vezetése mellett rendkívüli eredményeket mutathatott fel.

Engem új főnökömmel őszinte barátság kötött össze, amely eltartott egy emberöltőn át, egészen túlkorán bekövetkezett haláláig. Miután nekem szakmánkban némi tapasztalatot tulajdonított, rögtön elrendelte a hírszolgálat-hoz való beosztásomat.

A mozgósítás legelső napjaihoz a következő emlékem fűződik. Az aingol hadsereggel való beható foglalkozásom alatt nemcsak az angol nemzet kiváló harcképességét volt alkalmam megismerni, hanem világbirodalmának gyenge oldalait is. Ezért augusztus 5-én, néhány órával az angol hadüzenet közzététele után Hranilovicshoz siettem, hogy egy a Suez-csatorna ellen irányított azonnali és nagyszabású szabotázs-akcióról való gondolataimat fejtsem ki előtte.

Ez a vízi út az egész brit világrendszer legérzékenyebb részét képezi. A hazai kikötőktől sok ezer mérföld távolságra, a Suez-csatorna két kontinens határát képezi és kizárólag idegen, ellenséges érzelmű és haramiatermészetű lakossággal bíró földön át vezet. Az éghajlati viszonyok a legkedvezőtlenebbek. Majdnem az egész éven át tropikus hőség és vízhiány uralkodik. A homok a tűzfegyvereket rövid időn belül használhatatlanná teszi. A csatorna maga

nyolc méter mély, szélessége helyenként *egész* csekély, azonkívül a csatornaágy heves viharok következtében állandóan elhomokosodik, úgy-hogy csak folytonos kotrómunkával lehet üzembentartani.

Márpedig a Suez-csatorna rendes üzembentartása az angol keleti politika mellőzhetetlen élet-szükségletét képezi. Ezen életbevágó közieké^[^]desi érnek a háború elején való azonnali elzárása beláthatatlan következményekkel járt volna és Anglia tekintélyén mély csorbát ütött volna. Ugyanis már a háború legelső napjaiban élénk forgalom kezdődött meg csapatokban és hadiszükségletekben a Suez-csatornán keresztül és eltartott egész a háború végéig. Angol osztagok Indiából, Ausztráliából és messze keletről a francia harcvonalra vagy haza igyekeztek; gyarmati csapatok az indiai helyőrségek megerősítésére Kalkuttába vagy Bombaybe indultak; hajórajerosítések és pótlások, az indiai hadsereg egész kiegészítése, — mindez ide-oda cirkált a csatornán.

Hranilovicnál javaslatommal teljes megértésre találtam. Még az nap kieszközölte Conrad beleegyezését és a szükséges parancsok számjelsürgönyben adtak le konstantinápolyi katonai meghatalmazottunk, P o m i a n k o w s k i tábornok címére. Pomiankowski utasítást kapott, hogy haladéktalanul vásároljon egy ócska kereskedelmi hajót, töltsen meg cementtel és

küldje semleges zászló alatt, talán aden-i rendeltetéssel a Suez-csatornába. Egy általa meghatározandó sekély és keskeny helyen aztán a hajó, lehetőleg éjnek idején, elsüllyesztendő, a legénység pedig meneküljön csónakokon, iparkodjon a csatorna ázsiai partját elérni és az angol őrszemeken átvergődni. A hajó cementrakománya néhány óra múlva óriási kötömeggé merevült volna és hosszabb időre elrekesztette volna a csatornát.

Pomiankowski tábornok emlékeiben („Az otoman birodalm összeomlása,” Wien, Amalthea-Verlag.) ezen utasításnak a következő szavakat szenteli:

„A háború kitörését követő napokban a hadseregfőparancsnokságtól azt a távirati parancsot kaptam, hogy küldjek ki egy hajót, amely önsüllyesztés által lezárja a Suez-csatornát. A csatornán fennálló helyzetről rögtön beszerzett információk úgy szóltak, hogy az angolok terjedelmes védintézkedései minden cselszövényes támadást a tengeri oldalról lehetetlenné tesznek. Ez értelemben megtettem sürgöny il eg jelentésemet és hozzáfűztem, hogy a vállalkozás költségei (a hajó és a cement megvásárlása, továbbá a legénység) három millió koronára rúgnának; miután sem választ, sem pénzt nem kaptam, az utasítás tárgytalan lett.”

Ma, 25 év után, hiábavaló igyekezet lenne, ha meg akarnók vizsgálni, mennyiben felelt

meg e válasz a valóságnak. De annyi bizonyos, hogy e parancs kiadásának napjától egész a Dardanellák elzárásáig, azaz 1914 augusztus 6-tól szeptember 27-éig az égei és a földközi-tengeren török lobogó alatt járó hajók szabadon mozoghattak. Ha a „Goeben”-nek és a „Breslau”-nak sikerült a zárlatot a legerősebb őrizet dacára áttörni, úgy nem látható be, mily „védintézkedések” gátoltak volna meg egy török kereskedelmi hajót abban, hogy a Suez-csatornán átkeljen. Egész pontosan emlékszem arra, hogy az első háborús hetekben e tárgyban a hadseregfőparancsnokság és a katonai megbízott között élénk sürgönyváltás volt, amelyet saját magam intéztem, s amelynek lefolyása a levéltárban megállapítható is lenne. Pomiankowski a vállalkozást nem tartotta kilátástalannak, de mindig újabb és újabb aggályai támadtak, amelynek alapján az akciót addig halogattuk, míg túl késő lett és a Dardanellák elzárása tényleg életbe lépett. A költségek hadvezetőségünket biztosan nem riasztották volna el, mert akármily fukarok voltak békeidőben a mi katonai hatóságaink, háborúban egy nagyszabású akcióra mindig volt pénz.

Hogy külön megbízatásokkal kiküldött erélyes és vakmerő férfiak mily teljesítményeket tudtak véghez vinni a háborúban, azt mutatja a következő esemény, amelynek előkészületeinél a háború első napjaiban saját magam mű-

ködtem közre, s amelyet itt mindjárt el is mondok. Egy Gondos nevű magyar zászlós hőstettéről van szó, aki a Dschemsah melletti naftaforrások elpusztítására ajánlkozott. Gondos a háború előtt mint mérnök dolgozott ezekenél a hatalmas olajtelepeknél, amelyek az angol tengerészetnek és a repülőszolgálatnak tüzelőanyaggal való ellátására a legnagyobb fontossággal bírtak, és így részletesen ismerte a fúrások, a tartályok, a raffinériák és a benzinyárok fekvését. Dschemsah helység a Vöröstenger egyiptomi partján fekszik, a Sinai félsziget déli csúcsával szemben.

Midőn Gondos egy bajtársával, akinek nevét elfelejtettem, a háború első napjaiban nálunk jelentkezett, Hranilovics ezredes rögtön elrendelte Levantéba való kiküldetését és a vállalkozást busás pénzüsszeggel látta el. November elején Gondos elhagyta Konstantinápolyt, keresztülvágta egy többnyire török önkéntesekből álló különítménnyel a lakatlan Sinaii félszigetet és január közepén megérkezett a suezi öbölbe. Egy dahabié-n néhány önkéntessel átkelt a csak pár kilométer széles öblön, az olaj mezők közelében partrai szállt, elpusztította a telepek nagyrészét, felgyújtotta a tartályokat és az angol védőrségtől megtámadva, hősiezen harcolva vonult vissza. Egy vitorlás csónakról felvett fényképeken tisztán látható a naftaforrások égése. Közvetlen az expedíció hazatérése után je-

lentkeztek az irigykedők, akik mindenkitől sajnálják a jó sikert, hamis vádakot emeltek Gondos ellen és azzal gyanúsították, hogy hamis adatokkal szolgált; még a fényképeket is hamisítványoknak nyilvánították. Erre a török hadsereg főparancsnoksághoz beosztott báró Kressbajor ezredes az ügy szigorú kivizsgálására utasított, ami a zászlós fényes igazolásával végződött. Dicsőséggel elhalmoz-\ a tért vissz-

szabai bajtársával hazájába és mindketten hőstetük jutalmául rangsoron kívül hadnagyok lettek és megkapták az arany vitézségi érmet.

Röviddel hazatérésük után a két kalandvágyó fiatalember újból önkéntesen jelentkezett egy veszélyes vállalkozásra. Hranilovics ezredes kieszközölte Macedóniába való kiküldetésüket, hogy ott bolgár komitácsikkal együtt több, a Vardaron átvezető hidat robbantsanak fel. Sikeresen összeromboltak egy útvezetékét, de nehéz harcokba keveredtek a Sarraill-féle hadsereg entente-csapataival s mindketten hősi halált haltak

A hadseregfőparancsnoksággal (AOK) Przemyslben.

A hadseregfőparancsnokságnak az északi harcszintérre való utazásáról, valamint a legelső napokról Przemyslben, több napló jegyzetet őriztem meg, melyeknek tartalmát Hranilovics ezredes maga mondotta nekem tollba. Sajnos, ezek a feljegyzések az egymást rohamosan követő események során hamarosan abbamaradtak, de ezeknek a következőkben való rövid, jelzőkén ti előadása által mégis legjobban remélem ecsetelhetni a háború kezdetén a hadseregfőparancsnokságnál uralkodó hangulatot.

„1915. aug. 15. Este 11 órakor az egész főhadiszállás gyülekezése a bécsi északi pályaudvar érkező oldalán. Indulási idő biztonsági okokból titokban tartva. A főhadiszállás igen jó hangulatban, de a kelleténél sokkal nagyobb. Gróf Szepticki ezredes a pályaudvarra érkezik új hírekkel, amelyek nem nagyon rózsásak. A balkán-államok magatartása bizonytalan. Törökország mozgósít és harcrakész, de Limán pasa, Pomiankowski és a török vezérkar összes tervei (mint például török erők partraszállítása Odesszánál), csaknem kivihetetlenül ab-

rándosak. A francia hajóraj előreláthatólag meg fogja támadni a Dardanellákat. A „Goehen” és „Breslau” német cirkálók nagy nehezen megmenekültek az angolok elől. Az általános benyomása, hogy Németországnak és Ausztria-Magyarországnak a harcot saját erejükkel kell niegvívmok. Ha vereséget szenvedünk, végünk van.

Közvetlenül az indulás előtt megjelenik a pályaudvaron még ai hadügyminiszter és a király képviselőjében az öreg Bolfras tábornok. Mikor a Főnök („Főnök” mindig a vezérkar főnökét, gróf Conrad tábornagyot jelenti.) be akar szállni és Kroatintól búcsút vesz, a két kegyelmes úr benső izgalomtól eltelve, egymás karjába borul, ami nálunk szokatlan látvány és néhányunknak könnyet csalt a szemébe.

Augusztus 16. A vonat rettenetes lassúsággal, óránkénti 20 kilométeres tempóban kúszik előre. Morvaországon haladunk át és mindenhol barátságos fogadtatásban rétezesülünk. Tiszta cseh lakosságú helyeken felzendül az osztrák himnusz és „Heil” kiáltások hangzanak. Fehérruhás, többnyire igen csinos lányok hűsítő italokat kínálnak fel. Vonatunkon utazik Frigyes főherceg hadsereg főparancsnok, a trónörökös, Conrad és a németek képviselői: báró Freytag altábornagy, Kageneck gróf és Thierry alezredes. Az állomásokon a fenségek és a német urak természetesen nagy lelkesedést keltenek.

Hét lovasdandárunk ma hajnalban átkelt az orosz határon, hogy bevezesse a felderítést.

Délben az étkezőkocsiban egy asztalnál: Solms herceg, Purtscher, Walzel és én. Melletünk Conrad munkatársaival. Midőn a tésztát találják, Mährisch-Weisskirch en állomáson haladunk át. Minden asztalnál az iskolaidők emlékeiről beszélnek. (Mählich-Weisskirebenben volt a régi es. és kir. hadsereg katonai főreál- és lovassági kadétiskolája.) Az egyik asztalnál hevesen leszólják „a katonaiskolák nevelő rendszerét, a Főnök, általános derűtséget keltve, közbeszól: „És mégis ily okosak lettetek?”

Augusztus 17. A trónörökös születésnapja, amelyről a háborús események benyomása alatt tudomást sem veszünk. Tarnowban, ahová 10 óra felé érkeztünk, a főhercegnek a német császár üdvözlő táviratát nyújtják át, amelynek szemmeláthatólag örül. A déli harctérről beérkező hírek nem kedvezőtlenek. Ma betegünk van: Pokorny százados dysentériában szenved. Przemyslben mindnyájunkat be fognak oltani kolera ellen. Úgy látszik, hogy a csapatszállítások a „Nordbahn”-on be vannak fejezve; csak tüzérségi menetszázadokkal és menetoszlopokkal találkozunk.

Délután 5 órakor érkezünk Przemyslbe. Első benyomás nyomorúságos; a szálláscsinálók nyilvánvalóan elvesztették fejüket. Senki sem tudja, merre és hová? Végre megtudjuk, hogy

a 77. gyalogezred Zasanie elővárosban fekvő barakktáborában vagyunk elszállásolva. Oda érkezve, példátlan zűrzavarra akadunk. Málháink sehol, lámpák nincsenek, a Főnök részére még egy mosdóasztal sincs előkészítve, — szóval úgy néz ki minden, mintha nem is előnyomulásban lennénk Oroszország felé, hanem máris visszavonulásban!

Sok távirat vár itt ránk. Az északi harctérről egyre sűrűbben érkeznek a hírek, hogy az oroszok Brestnél és Varsónál hatalmas erőket összpontosítanak és Németország ellen támadást terveznek.

Augusztus 18. Az éjjel nem nagyon pihenhetünk ki 48 órás utazásunk fáradalmait. Rosszul aludtam, ágyam tele van poloskával. Tisztjeim egész éjjel dolgoztak. Reggel 9 órakor tábori mise és az eskü megújítása, utána az egész tisztikar jelentkezése és bemutatkozása a főhercegeknél.

Dél előtt jön a hír, hogy IV. hadtestünk megkezdte a támadást és három hadosztállyal déli irányban nyomul előre; bal szárnyát egy dandár védi Belgrádból való esetleges támadás ellen.

Délben Frigyes főherceg néhány egyszerű, szívhez szóló mondattal köszönti fel legfelsőbb hadurunkat. A hangulat semmiképen sem vidám; a Szerbiából érkező hírek nyilván csüggesztően hatnak.

Augusztus 19. A nap folyamán a német keleti hadsereg hivatalosan közli velünk, hogy aug. 20-án teljes erővel megkezeli a támadást az oroszok ellen.

Délelőtt megérkezik Nowak alezredes (Kummer-féle hadcsoport, Orosz-Lengyelország), hogy a lengyel szabadcsapatok felállítását indítványozza. A tervet elfogadják. A Pilsudski alatt már Orosz-Lengyelországba benyomult csapatok Krakóba jönnek vissza és ott állítják fel az új szervezet pótkeretét.

A Szerbiából jövő hírek nagyon lesújtóak. A prágai „Landwehr“-hadosztály teljesen használhatatlannak bizonyult, a 9. hadosztály rettenetes veszteségeket szenvedett; a legtöbb ezredet százados vezényli. Ha Potiorek előnyomulásának irányát egész megmagyarázhatatlan módon nem Visegrádon át választotta volna, a szerb hadsereg már talán tegnap le lett volna verve.

Augusztus 20. A hírek Szerbiából katasztrofálisak. Japán négynapos ultimátumot intéz Németországhoz. Délelőtt Bécsből Ubaldini kapitány érkezik meg egy szám jelkulccsal és híreket hoz Olaszországból. Meg van győződve arról, hogy Olaszország ellenünk mozgósít és bennünket meg fog támadni.

Augusztus 21. Három különböző ebédlőben eszünk. Én a szűkebb törzskar étkezdéjében, azaz a Főnökkel. Mellette a porosz altábornagy,

báró Freytag és Raisp ellentengernagy ülnek, azután még Giesl, Kageneck, báró Thierry német alezredes, Hasse százados, az egész hadműveleti osztály, Kaltenborn, Kinsky Károly herceg, Pallavicini Sándor örgróf, néha egypár vendég, német futárok, (úgynevezett Feldjäger-ek), stb. A második ebédlőben a hadsereg-főparancsnokság „személyzete” étkezik, tehát Walzel, Solms herceg, Hohenlohe herceg, Andrásy gróf és ezek bajtársai. Ők nem tartoznak, a szűkebb törzskarhoz és természetesen korántsem oly jelentékenyek, mint az előbbieik. A harmadik étkezdét a hadtáp-parancsnokság foglalja el, élén Kanik tábornokkal, akit bizalmasaim, Höfer és Schamschula ezredeseken kívül a szanítét képviselői és hasonló derék férfiak vesznek körül. A két császári és királyi fenség kíséretével egész külön étkezik. Az ételmezés elsőrangú, erről az udvari konyha gondoskodik. Minden egyszerűen, de jól van elkészítve. A tábori evőeszköz részben Albrecht főhercegtől származik.

Conradon voltaképpen meg sem látszik az óriási felelősség, amely vállaira nehezedik. Sohasem rosszkedvű, sohasem ideges, de látni rajta, hogy agya szünet nélkül dolgozik.

Mialatt az asztalnál ülünk, elsötétedik az ég-bolt, mindenki felkel, hogy a természetesen már előre — a csapatoknál is — tudtul adott napfogyatkozást megfigyelje, amely itt, Kelet-Gali-

ciában, majdnem teljes és kitűnően volt látható.

Augusztus 22. Tegnap este új győzelmet jelentettek, amelyet a németek Metzről délre a franciák fölött arattak. Úgy hírlík, hogy az ütközet véres volt és a siker teljes. A németek önbizalma bámulatraméltó.

A kaszárnya udvarán, ahol lakunk, a szolgálaton kívüli órákban sokszor tarka, patriarchális élet folyik. A főhercegek többször láthatók és velünk néha elbeszélgetnek; a Főnök, a német tiszték és mások rövid sétában pihenik ki munkájuk fáradságait, autók fordulnak be és ki futárokkal és jelentéstevőkkel. Tegnap még egy foglyul ejtett orosz autó is érkezett egy orosz mérnökkari tiszttel. A külvilágtól hermetikusan el vagyunk zárva. A háborúról sokat hallunk, de semmit sem látunk belőle.

Augusztus 23. Autón Lembergbe megyek, hogy az ukrán szervezkedés előrehaladásáról információkat szerezzek. Gróf Lamezan ezredessel mindent meghatározok, különösen, hogy az ukrán alakulatok ne kóvályogjanak egyedül a hadtápterületen, mint ahogy azt szeretnék, hanem hogy harcvonalban, csak a mi csapatainkkal együtt mint népfölkelő osztagok alkalmaztassanak. Utunkon párszáz, többnyire csinos asszonnyal és leánnyal találkozunk, akik holmijukkal a hátukon, a kozákok által felégetett határmenti falvakból Lembergbe menekülnek. A Lembergben beígért kozákokat ugyan

nem láttam, de találkoztam hazajövet a XIV. hadtest egyes csapatrészeivel, amelynek tisztjei és legénysége már az új tábori jelvényt, a havasi gyopárt, hordták sapkájukon.

Időközben Gleiwitzből egy német Schütte-Lanz II. kormányozható léghajó érkezett meg Przemyslbe. A léghajót a németek bocsátották rendelkezésünkre, de megfelelő léghajócsarnok hiányában nem tarthatjuk itt. Idejövet Varsót repülte át és ismételten került orosz tüzérségi és gyalogsági tűzbe, utóbbtól 40 golyót is kapott, anélkül, hogy lényeges sérülést szenvedett volna. A Szent Atya elhalálkozásának híre ma jutott köztudomásra, anélkül hogy valami különösebb benyomást keltett volna, Ebből látható, mily ideg feszültségben élünk mindannyian és mennyire leköti a háború minden figyelmünket. Semilyen esemény sem bír ránk nézve jelentőséggel, ha nem a háborúval áll összefüggésben.”

*

Naplónk itt, sajnos, megszakad. A háborús események rohamosan fejlődtek. A munka és a papír halmazába, merültünk el. Przemyslben való szolgálatom idején egy kis kalandom is akadt, amelyet itt hamarosan el is mondok.

Közvetlenül a Galícia területén lefolyt első harcok után jelentések érkeztek be, amelyek szerint a rutén lakosság az ellenséghez híreket juttat. Habár a tömegesen hozzánk beérkező, hasonló esetekről szóló rémhírek többnyire túl-

zottaknak bizonyultak, mégis meg kell állapítani, hogy a Kelet-Galiciában élő faj rokon ortodox rutének az orosz kémiszolgálatnak igen hasznavehető eszközei voltak. Állítólag még a przemysl-i görög katolikus székesegyház magas tornyáról is fényjeleket figyeltek meg, noha nehezen volt elképzelhető, hogy ugyan ki adhatta volna le ezeket a fényjeleket az erődítményből és kinek szólhattak. Hranilovicstól utasítást kaptam, hogy ezeket az állítólagos fényjeleket feltűnés nélkül figyeljem meg. Estefelé tényleg megállapítottam, hogy a torony legmagasabb ablakában rejtélyes módon egy vörös, majd fehér, majd zöld fény villan fel. Jelentésem erélyes eljárásra készítetett bennünket.

Következő este, a homály beálltával, felmentem a toronyba s kíséretül egy távirászt, egy tolmácsot és két markos altisztet vittem magammal. A tűzország szobájában csak egy öreg, bárgyú rutént találtam, akit csak a tolmács segítségével tudtam kihallgatni és aki persze minden jeladást tagadott. A fényt erős villamos körték árasztották. A toronyőr magyarázata szerint a vörös és zöld fényszűrőket arra használja, hogy velük a tűz irányát jelezze. Előző nap a várparancsnokság utasítására kísérletezett. Miután ebből az emberből többet nem lehetett kihozni, mindenekelőtt arra figyeltünk, hogy az erődítményt körülvevő területen, amely sok kilométerre beláthatóan feküdt szemünk

előtt, nem látunk-e fényjeleket. Többször majdnem úgy hittük, hogy észrevettünk valamit, de az itt-ott felcsillanó fényekből sem a távírász, sem a tolmács nem volt képes egy összefüggő szót alkotni. Erre elhatároztam, hogy saját magam fogok a toronyból fényjeleket adni. Így talán sikerül, kívülről feleletet provokálni. De hiába volt minden. Itt-ott felcsillan egy fény-sugár, tán egy autó fényszórója, más semmi.

Küldetésemet bevégeztem. A toronyőrt őrizet alá vettem, egyik altisztemet mint tűz-őrséget a toronyban hagytam és kis őrzáratommal hazafelé indultam. Lefelé másztunk a torony merdek lépcsőjén — és ekkor vett a dolog drámai fordulatot. Elsőnek léptem a templom kapujából az utcára és önkéntelenül visszahökkenem. „Kezet fel!” — kiáltottak rám; egy csomó izgatott várparancsnoksági tiszt állt előttem, s félkörben vagy 15 népfölkelő rám irányította fegyverét. A helyzet nem volt kedélyes, mert ezeknek a derék népfölkelőknek valószínűleg még alig volt igazi fegyver a kezükben. Mily könnyen sülnhetett volna el csupa félelemből egy puska és okozhatott volna bajt!

Mi történt? Az egész városban észrevették jeladásaimat. No most, gondolták, az a gazember kém nem fog megmenekülni és elhatározták, hogy engem élve-halva kézrekerítenek. A hírszolgálati osztály két ugyancsak odasiető civil-ügynöke hamarosan kimentett engem kritikus helyzetemből.

Néhány nappal később, a lemergi ütközet után, a hadseregfőparancsnokságot Neu-Sandec-be vonták vissza és ott lettem tanuja hírszolgálatunk egyik legnagyobb tettének.

Az orosz tábori chiffre.

A háború kezdetén többek között az osztályunknál beosztott futárok és a tolmácsok eligazítása is az én dolgom volt. Egy szép napon egy szálas, rövidlátó Landwehr-hadnagy jelentkezik nálam mint orosz tolmács és a bemutatkozásnál hamisítatlan bécsi tájszólással egy olasz nevet mond be, ami felkeltette érdeklődésemet. Kitűnik, hogy a fiatal ember — nevezzük Ambrósiónak — Szentpétervárott érettségizett és három évig ott volt joghallgató. Csakhamar bebizonyíthatta, hogy az orosz nyelvet teljesen bírja. Nem túlzok, ha azt állítom, hogy nagy részben az ő tevékenységének tulajdonítható, hogy a központi hatalmaknak sikerült az orosz óriást legyőzni.

A következő történet könnyebb megértésére néhány magyarázó szót kell mondanom a chiffrozásról általában.

Amióta, háborút viselnek, mindig szükség volt arra, hogy szövetségesek vagy bizalmas barátok egymásnak titkos üzeneteket küldhessenek. Gimnazista koromban nagy hatást gyakorolt rám egy perzsa királynak — ha jól emlékszem, Xerxesnek — a története, aki egyik szövetség-

gesének titkos levelet akarván küldeni, üzenetét egyszerűen egy rabszolga előzőleg gondosan leborotvált fejbőrére karcolta. A küldöncnek, kinek utazása több hónapig tartott, haja időközben megnőtt, úgyhogy rendeltetési helyére megérkezve, újból le kellett borotválni, hogy az üzenetet a fejbőréről le lehessen olvasni.

Miután azonban a titkos híradás ezen módszere a mi időnkben aligha lenne alkalmazható, mást kellett kigondolni. Feltalálták tehát a chiffrírozást, azaz a betű- vagy számjelekben való titkos írást, amelynek olvasására a módszer ismerete, az úgynevezett „kulcs” szükséges. Az első chiffré-kulcsok nagyon primitívek voltak. A szavak egyes betűit egyszerűen kicserélték és „a” helyett „f” betűt, „t” helyett „s” betűt írtak s így tovább. Az ilyen és hasonló titkos írásokat persze egy félig-meddig gyakorlott chiffré-fejtő minden nehézség nélkül leolvashatta, mintha; nem is lettek volna egyáltalán chiffrírozva, mert a legtöbb modern nyelvben néhány betű, például az „e”, annyira gyakori, hogy első pillantásra felismerhető. Mindazonáltal ezek a kezdetleges chiffré-módszerek még mindig használatban vannak, mert a kémek és titkos ügynökök sokszor igen műveletlen emberek és elővigyázatosaknak is kell lermiök. Kidolgozott kulcsot nem vihetnek magukkal, mert ha ezt zsebükben megtalálják, életükkel játszanak. Ezen egyszerű módszer kissé

komplikálható egy kulcsszóval, amelyet a titkos ügynök magának megjegyez és üzeneténél felhasznál. Egy másik módszer, ha egy négyszöget annyi kockára osztunk, ahány betűt az ábécé tartalmaz és a kockákat kulcsszó szerint változó számokkal jelöljük meg.

Mindezek a módszerek a gyakorlott szakértő számára nem képeznek számbavehető nehézségeket, de figyelembe kell vennünk, hogy chiffrírozásuknak és megfejtésüknek hátrányai is vannak, amennyiben a munka fáradalmas és idővesztegető és a chiffrírozott sürgönyök sokkal hosszabbak, tehát drágábbak is, mint az eredetiek; azonkívül szövegcsönkítések többször fordulnak elő. Mindezek a nehézségek a nyomtatott chiffre-kulcsok, az úgynevezett „Codes” ok használatára vezettek, amelyekben a leggyakrabban használt szavak és szótagok, más szavakkal vagy számokkal helyettesítettek, amelyek azután az új, chiffrírozott szöveget képezték. Ezen chiffre könyveknek, amelyek előállítására igen sok pénzbe kerül, rendszeren hosszú ideig kell használatban maradniok. Az ilyen könyvek segítségével chiffrírozott sürgönyök teljes biztonságot nyújtanak, legalábbis addig, amíg az ellenség a kulcsot nem tudja valamely módon megszerezni. Ezen esetben pedig a kulcs ellopása vagy elvesztése rendszeren, ha nem is mindig, hamarosan kitudódik. Egy nagyon tanulságos példát találunk Winston Chur-

chill, az ismert angol államférfi „A világválság” című könyvében. Tudjuk, hogy az angol kém-szolgalatnak milyen tragikus körülmények között jutott kezére a német hadiflotta számjelkulcsai. A „Magdeburg” német könnyű cirkáló 1914 október havában a balti tengerben elsüllyedt. Néhány nappal később orosz halászok a tengerből egy német matróz holttestét húzták ki, s ez megmerevedett ujjaival görcsösen, szorította melléhez a becses szánt jel-könyvet. A könyv természetesen Londonba került és ennek segítségével az angolok egyszerűen elolvasták a német flottaparancsnokság titkos drótnélküli táviratait. Noha az angolok gondosan őrizték szerencsés szerzeményük titkát, a németek az események összeműködése folytán idővel gyanút-fogtak és a kulcsot megváltoztatták. Mégis, a háború közepe táján az angol flottaparancsnokság abban a szerencsés helyzetben volt, hogy az értékes információk egész sorával láthassa el egységeit.

Ma, midőn naponta éljük meg a rádió csodáját, nehezünkre esik magunkat a drótnélküli táviró kezdetének háború előtti idejébe visszahelyezni. A hadügyminisztérium kevés jelentőséget tulajdonított ezen új találmánynak, de a vezérkar néhány világos eszű feje mégsem vette egészen semmibe. Egyik közülük Pokorny Herman százados volt, ma m. kir. altábornagy. Hranilovics utasítására teljes csendben a had-

seregfőparancsnokság közelében szikraállomást állított fel, de az általa felfogott ellenséges sürgönyökkel nem tudott mit kezdeni. Hranilovics és Pokorny azonban nem voltak azok az emberek, akiket kezdetleges balsiker megtévesztett volna. Jól tudták, hogy az oroszok nagyszabásúan és jobban felkészültek a háborúra, mint mi és egész parancsrendszerüket a hadosztályoktól felfelé szikratávírással rendezték be. Pokorny fáradhatatlanul dolgozott és javított vevőkészülékein és naponta a táviratok egész halmazát küldte át hozzánk, amit azonban más munkával való elfoglaltságunk miatt nem méltányoltunk kellőképpen.

A táviratok természetesen legnagyobbbrészt betűjelekből állottak, mégpedig egy teljesen rejtélyes kulcs szerint. Amint emlékszem, három-három betű képezett, egy csoportot, körülbelül így: „mog-daf-ykl...”. Mutatványokat küldtünk Bécsbe kitűnő szám jelosztályunkhoz. Hiába, A jelek nem voltak megfejthetők. Tábori levéltárimban a papiros halmazzá nőtt. Pokorny szünet nélkül küldözgette az orosz sürgönyöket, amelyeket senki sem értett meg.

Elhatároztuk tehát, hogy evvel a munkával tolmácsainkat foglalkoztatjuk, akiknek úgysem volt sok dolguk, — és most ütött hősünk órája. Ambrósio ujjnyi vastagságú pápaszemein át éjjel-nappal szüntelenül bámulta a titokzatos betűket. Egy éjjel — kettőnknek ép éjjeli szolgál-

lata volt — mint egy örült kezdett ugrálni a neusandec-i iskolaszobában, ahol dolgoztunk. „Megvan! Megvan!” — kiáltással üdvözölte az orosz tábori chiffre sikerült megfejtését.

Mindjárt meg is magyarázta nekem, hogyan sikerült néki ez a nagyfontosságú felfedezés. Több felfogott orosz nyílt táviratból kivehető volt, hogy majdnem minden orosz tábori sürgönyt az illető parancsnokság vezérkari főnöke jegyezte, úgyszólván a távirat rendszeresen a következőképpen végződött: „ba-ro-sef, sef-sta-ba”. Ambrosio arra a gondolatra jött, hogy talán három szótag képez egy chiffre-csoportot. Ha ez a feltevés helyes volt, akkor az utolsó, tegyük fel „dkm” betűkből álló csoportot a következőkép kellett értelmezni: d = sef, k = sta és m = ba. Miután azonban Ambrosiónak tudomása volt arról, hogy egy orosz hadtest vezérkari főnökét „Barosef”-nek nevezték, könnyen megfejthette az utolsóelőtti „mtd” betűs csoportot is, s még egy negyedik szótagot, t – ro, kitalált. Mindezt csak emlékezetemből írom le, nem kezeskedhetek tehát feltétlen helyességéért.

Az ismert négy szótag fáradhatatlan felhasználásával Ambrosiónak sikerült ezen az emlékezetes éjszakán az orosz tábori chiffre titkát teljesen megoldani, ami magas intelligenciájával egybekötött vas szorgalma s az orosz nyelvben való tökéletes jártassága nélkül teljesen le-

hetetlen lett volna, miután az egész rendszer az orosz nyelv sajátosságos etimológiáján alapult.

A megfejtett táviratok segítségével szerzett ismeretek gyakorlati kihasználására már a következő napokban nyílt alkalom. Az egyik orosz hadseregparancsnokság a kárpáti arcvonalunk egyik védtelen szakasza ellen részleges támadást rendelt el, mely végzetes következményekkel járhatott volna, de nagyszabású védintézkedéseink folytán az oroszok teljes kudarcával végződött. És ettől kezdve parancsnokságaink úgy működtek, mint kártyajátékosok, akik szomszédjuk lapjába beláthatnak. Ellenintézkedéseink oly gyorsan történtek, hogy csapataink ezeket már foganatosították, még mielőtt az orosz front kellőleg felfogta volna parancsnoksága rendeleteit.

Ámde az oroszok nemsokára gyanút fogtak; kitűnő hírszolgálatuk útján valószínűleg értesültek, is felfedezésünkről, de érthetetlen naivsággal csak az állomások hívó jeleit vagy a betűket változtatták meg, nem pedig a chiffre-rendszert magát: M helyett tehát a T, Z helyett a B betűt használták, és így tovább. Vagy az történt, hogy az orosz vevőállomások nem értették meg az új jeleket és tanácstalanul sürgönyöztek vissza, úgyhogy ugyanazon táviratot még egyszer a régi rendszer szerint kellett közölni.

De Ambrosio résen volt. Néhány órával a kulcs megváltoztatása után az új módszer meg

volt fejtve és miután az oroszok ezután a betűket szabályos rendszer szerint változtatták, Ambrosio sokszor előre megmondta, milyen betűk kerülnek sorra a következő változásnál.

Sikereink annyira elképesztőek voltak, hogy német szövetségeseink — nagyon is saját kárukra — mindaddig nem akartak nekünk hinni, míg a tények meg nem győzték őket. A gorlice-i áttörés, a szövetséges hadseregek mesés diadalútja a Styr-ig, egész Lengyelország elfoglalása, sőt a cári hadseregek végső összeomlása, — mindezen fényes haditettekben Ambrosio zseniális munkájának jelentékeny része volt.

Ezt még Hindenburg is beismeri. „Életemből” című könyvének 111. oldalán így ír erről: „Ez alkalommal fel kell említenem, hogy a bennünket fenyegető veszélyek idejekorán való felismerését megkönnyítette az a megfoghatatlan vigyázatlanság, sőt bátran mondhatom, naivitás, amellyel az orosz szikratávírói összeköttetéseit kezelte. Az ellenséges szikraüzenetek leolvasása egyszerűen lehetővé tette nekünk, hogy nemcsak az ellenség állásait, hanem terveit is felismerjük.

Ambrosio hadnagy érdemei teljes méltánylásban részesültek. Legrövidebb idő alatt százados-sá lépett elő, megkapott minden kitüntetést, amelyet túlkicsiny rangjához képest csak kaphatott és általános nagyrabecsülésnek örvendett. Tábornaggyá nem lehetett kinevezni, a

Mária Terézia rendet sem kaphatta meg. Pedig megérdemelte volna, örömmre szolgálna, ha evvel a leírással szerény emlékkövet állíthatam volna egy igazán nagy „ismeretlen katonának”, aki tovább is ismeretlen fog maradni, mert neve — nem is volt Ambrosio.

Ez a történet kézzelfoghatóan bizonyítja, hogy a katonai hírszerzés nagy sikereit nem mindig „kémeik” útján érik el. Az oroszok békében és háborúban milliókat költöttek kémkedésre, seregeik Galíciában, tehát oly területen harcoltak, amelyet kémeik nemcsak előzőleg jól megdolgoztak, hanem amely tele volt a javukra és ellenünk működő faj rokonainkkal; s mégis keveset tudtak meg terveinkből. Az oroszokat ez nagyon feldühösítette. Fő gyanújuk a cár környezetében élő magasrangú tisztok, vagy maga a főparancsnok személye ellen irányult. Számos, különösen német nevű tisztet kivégeztek, akiknek soha semmi közük nem volt a központi hatalmak hírszerző szolgálatához. Vagy a német repülőfelderítésnek tulajdonították az ellenség elképesztő értesültségét. De azt sohasem akarták elhinni, hogy összes chiffre-távirataikat el tudjuk olvasni, — ami valóban bámulatos teljesítmény is volt.

Még egyszer hangsúlyozni óhajtom, hogy a rádió-lehallgatás és a chiffre-szolgálatnak nagyszerű fejlődését a cs. és kir. hadseregnek a világháború alatt Pokorny Herman, jelenleg

m. kir. altábornagy, kiváló tevékenysége idézte elő. Pokorny ma a legjelentékenyebb európai tekintély ezen rendkívül nehéz szakmában.

Romániának a háborúba való belépése idejében a felfogott ellenséges szám jelsürgönyöknek hasonló mesteri módon sikerült megfejtése segítségével hírszolgálatunk abban a szerencsés helyzetben volt, hogy napról napra követhette Romániának az entente-al való tárgyalásait és megállapíthatta a román felvonulás minden részletét, úgyhogy megfelelő ellenintézkedéseinket nyomban megtehettük. A román hadüzenet napját hírszolgálati osztályunk teljes pontossággal öt héttel előbb tudta.

Mit jelentenek hírszolgálatunk ezen fantasztikus teljesítményeivel szemben a szokásos „kémek” és „bizalmi emberek” összes kisszerű áru-lásai! Hisz ezen emberek kontármódon és minden szakértelem nélkül megtett jelentései legtöbbnyire használhatatlanok és majdnem mindig túl későn jönnek, — ha éppenséggel nem is hamisak, vagy az ellenség sugallatára készültek;

Nézetem szerint a jövő háborúban a drótnélküli üzenetekkel igen elővigyázatosan kell élni. A veszély, hogy az ellenség” ezeket felfogja s elolvassa, túl nagy. Az egyedüli mód e veszély elhárítására a harctér legfontosabb pontjain felállítandó géptávírók használata. Ezek, — egy Hughes E. David nevű angol mérnök találmánya, a legmesszebbmenő titoktartást biztosítják,

miután a villamos áram által indukált hangok hívatlan hallgatók számára teljesen érthetetlenek. A gépek hátránya az, hogy súlyuk igen nagy és kiszolgálásuk fölötté bonyodalmas. Az osztrák-magyar hadsereg összes magasabb parancsnokságainál ez a Hughes-gép az egész háború alatt üzemben állott és velük, ami a titok megőrzését illeti, sohasem volt baj.

De még itt is elővigyázatosságra van szükség, mert tudok egy esetet, ahol az egyik ellenségtől megszállott ország vezérkarának sikerült az ellenséges megszálló hadsereg Hughes-vezetékéhez kapcsolni, úgyhogy e módon az ellenség összes táviratait egyszerűen leolvashatta.

Hindenburg főhadiszállásán.

Neusandec-ben, az AOK-nál teljesített szolgálatom idejében, mint különfutár egy utat tettem meg-, mely legkedvesebb háborús emlékeim közé tartozik, s amelyet itt le is írok, noha a hírszolgálat nem áll közvetlen összefüggésben. Mégis némi betekintést adhat a hírszolgálat változatosságaiba.

A Tannenbergi és a Mazuri tavaknál lefolyt ütközetekben Rennenkampf és Samsonow hadseregei majdnem teljesen megsemmisültek. Kelet-Poroszország megszabadult az ellenségtől. Hindenburg a kedvenc porosz tartományt Maekensen alvezérének gondjaira bízta és hatalmas kanyarodásban délkeletnek fordult. Előnyomulásában a Visztula felé alig akadt említésre méltó ellenállásra és 1914 október elején Radom-ban ütötte fel főhadiszállását. Alig néhány mérföldnyi távolságra feküdt Ivangorod Visztula menti erőd és kissé távolabb, északkeleti irányban Varsó, a régi lengyel főváros. A német legfelsőbb hadvezetőség szándékába vette e két kiváló fontosságú támpont meglepetésszerű kézrekerítését.

Ámde kitűnt, hogy a német nagyvezérkar

csodálatos módon nem rendelkezett használható ostromtervek felett. A németek e két orosz erődről, amelyek elfoglalására békeidőben alig gondoltak komolyan, vajmi keveset tudtak, míg ellenben a mi nyilvántartási irodánk erődítmény-csoportja évek óta nagy szorgalommal minden tudnivalót összegyűjtött és példás ostromtervekkel rendelkezett. Ez az értékes anyag, két ládába csomagolva, október 9-én délelőtt Bécsből megérkezett a hírszerző osztályhoz. Neusandecbe. Néhány órával később Hranilovics ezredes parancsára két különfutár, Hohenlohe Ferenc herceg százados és én, a hírszerző osztály legerősebb kocsijában a tervekkel útnak indultunk északnak, a német arcvonalra Radom felé; ami számunkra, akik irodai tisztek voltunk és a világháborúból meg egyetlen lövést sem hallottunk, nagy élményt jelentett.

Következő napon, déltájban érkeztünk meg a radomi kormányzói palota elé, a 9. német hadsereg főhadiszállására. A bejárat előtt két német, csukaszürke fegyveres őr áll, — egyiknek mellét a vaskereszt díszíti, amit tiszteletteljes csodálattal bámulunk meg. Ép midőn az udvarba akarunk befordulni, csukaszürke ruhában két német tábornok lép az utcára és megáll kocsink előtt. Első pillantásra megismerjük őket: Hindenburg és Ludendorff állnak előttünk, a két ünnepelt hős, akkoriban Németország legnépszerűbb férfiai. Ha még kételked-

nénk, elárulná őket a Pour le Mérite, amelyet nyakukon hordanak. Megtesszük jelentésünket és igen kegyes fogadtatásban részesülünk. Hindenburg csakhamar elbúcsúzik és „vizionlátásra a vacsoránál!” szavakkal nyújtja kezét. Ludendorff a legnagyobb érdeklődést tanúsítja a tervek iránt és impulzív modorával mindjárt arra kényszerít, hogy az udvarban csomagoljunk ki. Azután a hadműveleti osztályba megyünk, ahol a német urakkal vacsoráig dolgozunk.

A patkó-alakú vacsora-asztalnál természetesen Hindenburg elnökölt. Mi, osztrák-magyar futárok, vendégei voltunk; Hohenlohe herceget jobb, engem pedig baljára ültetett. Balról Ludendorff ült mellettem. Szembe velem a Sachsen-Meiningen-i örökös herceg foglalt helyet, egy idősebb, rövidlátó úr, aki minden látható ok nélkül volt a törzskarnál; mellette a mi állandó meghatalmazottunk az „Ober-Ost”-parancsnokságnál, régi barátom, theissrucki Fleischmann százados ült, aki Hindenburg különös nagyrabecsülésének örvendett. Délután megérkezett Antwerpen elfoglalásának híre s az osztrák-magyar támadás a Visztulán túl is jól fejlődött. A hangulat tehát igen jó volt. A hadvezér máris magához int egy küldöncöt: „Nu Sekt, aber dalli!” (Most pedig pezsgőt, de hamar!) Lélekemelő szavak ily nagy ember ajkairól!

Így jutottam a szerencséhez, hogy majdnem

két óra hosszat ülhettem a világháború két leghíresebb hadvezére közt és mondhatom, nem könnyű dolog egy alantas tisztnek ily nagytekintélyű emberekkel hosszú időn át beszélgetni, még hozzá akkor, ha, Isten tudja, fontosabb dolgok járnak a fejükben; de az este elmúlt, mint akármilyen más kedélyes bajtársi vacsora a tisztiétkezdében. Egyszerre a fővezér hozzám fordul és feltűnő egyenruhámra nézve — én voltam az egyedüli kék attilában és vörös nadrágban a sok csukaszürke közt —, így szól:

— Melyik ezrednél szolgál, százados úr?

— A Radetzky-huszároknál, kegyelmes uram!

— A mennykő! De szép név! Erre büszke lehet!

— Igenis! — feleltem és felemeltem a poharamat, mint azt a többi német tisztől láttam — minden ezred büszke lehet, ha egy híres hadvezér nevét viselheti!

Barátságosan néz a szemembe és szintén poli arat emelve, így felel:

— Egy nagy hadvezérhez három dolog szükséges: a helyes alkalom, erős akarat és szerencse, — elsősorban pedig szerencse, higgyen nekem!

Egyszerre azonban komolyabbra fordult ez az ártatlan kaszinóbeszélgetés. A nagyvezérkar egyik ezredese, egy magas, szélesvállú tiszt vastag szemüveggel, lépett a baloldalamon ülő Ludendorffhoz és több táviratot téve elébe, halkán

jelentést tett. Mint később megtudtam, ez az ezredes Hoffmann Max, későbbi tábornok volt, aki a brest-litovski béketárgyalásoknál oly drámai és döntő szerepet játszott, s akiről később azt mondták, hogy az Ober-Ost-parancsnokság tulajdonképeni sztratégiai feje volt. Rögtön észrevettem, hogy valami különösnek kellett történnie és Ludendorff máris rajtam keresztül Hindlenburghoz hajolt és főnökének a változott helyzetet jelentette. Egy kissé visszahatóltam székemet, hogy a két hadvezér kényelmesen beszélhessen egymással és ilymódon egy nagyfontosságú sztratégiai elhatározásnak lettem akaratlan tanúja. Ugyanis éppen előbb teljesen megbízható és repülők jelentései által is megerősített hírszerző értesítések érkeztek be — egy elfogott orosz parancsról volt szó —, miszerint az oroszok Varsótól északra hatalmas haderőket vonnak össze, amelyek létezéséről eddig halvány sejtelmünk se volt s melyek Hindenburg jobb szárnyát a Visztula mentén lekötve, a balt Varsó felől nagy túlerővel akarják átkarolni.

Hindenburg teljes nyugalomát megőrizve, azonnal úgy határozott, hogy a két Visztula-erőd ostromlását egyelőre feladja és osztrák-magyar csapatokkal egyesülve egy erőteljes, Varsó ellen irányított lökéssel lehetővé teszi az ellenségtől való megválást. E célból a cs. és kir. I. hadsereget Conrad nehéz lelki küzdelmekkel

Visztula bal partjára toltta át és Hindenburgnak rendelte alá. Ezek a hadműveletek későbbi következményeiben ahhoz a történelmi visszavonuláshoz vezettek a sziléziai határra (amely alkalommal az összes utakat a német hadsereg mögött gőzekék pusztították el), amely későbbben a lodz-i győzedelmes hadjáratot eredményezte. Hindenburg néhány velős mondatban és széles kézmozdulattal vázolta új tervét és így végzett: „Holnapra minden úgy marad, ahogy megbeszéltük. Legelőször is azokat akarjuk legyőzni, akik előttünk vannak. Később még átjövök önhöz, Ludendorff!”

Rövid idővel később a hadvezér felkelt az asztaltól és felszólított bennünket, hogy a következő nap az ő törzskarától szemléliük az Ivangorod előtt dúló harc lefolyását. Sajnos, ez nem volt lehetséges, mert kötött útitervünk volt és minél előbb vissza kellett térnünk, annál is inkább, mert fontos hírszolgálati anyagot vittünk magunkkal, amelyet fel kellett dolgoznunk. Hazautazásunk különben sem ment oly simán, mint utunk Radomba. Kocsivezetőnk a sötétségben eltévesztette az utat, német őrszemekre akadtunk, akik hamarjában néhány lyukat lőttek kocsinkba és bennünket majdnem elfogtak. Néhány héttel később megkaptuk a Hindenburg által adományozott vaskeresztet, — felejthetetlen napok büszke emlékét.

Szökevények.

Mióta a világon háborút viselnek és csatákat vívnak, a harctéren való hírszerzésre idézve mindig a legnagyobb fontossággal bírnak a hadifoglyok és a szökevények, mert ezek az ellenség helyzetét a legjobban ismerik. Tőlük, különösen a tisztektől, sokat lehet megtudni és ami fő, értesítéseik majdnem minden időveszteség nélkül használhatók fel. A harctéren sokszor ők képezik a hírszerzés egyedüli, nagyértékű forrását. Az osztrák-magyar hadisereg a világháborúban sokat szenvedett a szökevények miatt; monarchiánk sokféle nemzetiségű összetétele hozta magával, hogy minden arcvonalon az ellenséges csapatok faj rokonait kellett felhasználni, akik minden elővigyázatosság ellenére az ellenséghez szöktek át, ami kivált nagyobb támadások előtt, a sikert kérdésessé tette.

A katonaszökevények között azonban sokszor kémek is vannak, akik szántszándékkal kerülnek fogságba abból a célból, hogy amennyit csak lehet, kikémleljenek; ezek azután arra törekszenek, hogy a szerzett hírekkel vagy sárját maguk térhessenek vissza a másik tá-

borba, vagy erre másokat beszélnek rá. Továbbá előfordul az is, hogy hazaáruló katonák, akik az ellenséghez szöktek át, rá hagyják magukat venni a kémkedésre; ezek megfelelő kiképzés után vagy az ellenség egyenruhájában mint katonaszökevények, vagy mint visszatérő hadifoglyok jelentkeznek saját frontjukon, hogy kémhíreikkel azután megint az ellenséghez szökjenek át.

Különböző nemzetiségi összetételű hadseregeknél ezek az esetek természetesen többször fordulnak elő, mint a nemzetiségileg egyöntetű katonaságnál. A hírszolgálati tisztnek a hadifoglyok és katonaszökevények kikérdezésénél mindezen lehetőségekkel számolni kell, ha ki akarja kerülni, hogy veszedelmes elemeknek kémkedésre alkalom nyílják.

A háború kezdetén ily aggályok azonban nem merültek fel. Akkoriban mindenekelőtt arról volt szó, hogy az ellenséges haderő minél több hozzátartozóját szökésre lehessen bírni. A háború kezdetén történt a következő eset, amelyben magam is részt vettem, s amely a legjobban bizonyítja, hogy egyszerű, minden kémromantikát nélkülöző eszközök segítségével néha oly eredmények érhetők el, melyeknek fegyveres kézzel való kivívására sokszor emberéletek ezreit kellett feláldozni.

Már az első háborús hónapokban előretörő csapataink az elhagyott orosz lövészárkokban

német, magyar és cseh nyelvű felhívásokat találtak, amelyekben csapatainkat felszólítják, hogy dobják el fegyvereiket és álljanak az ellenség pártjára. Az oroszot különben lovagias ellenfélnek tartottuk, összes ellenségeink között mindenesetre ő volt a legrokonszenvesebb, s így nem tartottuk helyesnek, hogy vele szemben hazaárulása vagy átszökési felszólítással egyértelmű rendszabályokat alkalmazzunk. Miután azonban láttuk, hogy ők ily eszközöket kezdenek használni, Hramilovics felhatalmazott engem az ellenakció megszervezésére. Bécsben nyomtatott felhívásaink, amelyeknek legjobb orosz tolmácsaink által kidolgozott szövegére már nem emlékszem, mint különös kecsesgetést azt a nemeslelkű ígéretet tartalmazták, hogy minden egyes szökevény, aki használható állapotban hozza magával fegyverét, rögtön hét rubelt kap készpénzben.

E felhívásoknak az orosz csapatokhoz való juttatását kezdetben kémek, azután olyan szökevények végezték, akik önként ajánlkoztak az orosz arcvonalba való visszatérésre. A kiürítés előtt álló lövészárkokban is e színes cédulák egész csomagait hagytuk hátra, úgyhogy az oda benyomuló oroszoknak meg kellett találni azokat. Még saját katonáink között is szétosztottuk a nyomtatványokat, azzal az utasítással, hogy fogságba esésük esetén az orosz táborban szórják szét őket.

Nagylelkű ajánlatunk sikere csodálatos volt. A muzsikok csoportokként jelentkeztek előőrseinknél és táborőrszemeinknél, egyik kezükkel fegyverüket adták le, míg a másikat a pénzért nyújtogatták. Sőt még panaszt is emeltek, ha túl keveset kaptak. Ez így ment egész télen át. 1915 február végén kezdődtek a nehézségek. Az orosz parancsnokságok, akciónk sikere felett való dühükben, drákói ellenintézkedéseket léptettek életbe. Mindenkit, akinél hasonló felhívást találtak, statáriálisan kivégeztek. Ily módon legjobb kémeinket vesztettük el és valami mást kellett kigondolnunk.

Engem az időben két hétre Bécsbe, a hadügyminisztériumba vezényeltek, hogy ott jelentést dolgozzak ki az angol hadseregről, amelynek most mégis nagyobb fontosságot kezdtek tulajdonítani, mint a háború elején. Ott ért egy napon Hranilovics telefonüzenete, amelyben közölte a tényállást és azt a kategorikus kívánságot fűzte hozzá, hogy „találjak ki valamit”, hogy felhívásainkat más úton juttathassuk el az orosz vonalakba. Tanácstalanul állottam e feladat előtt és estefelé meglehetősen kedvetlen hangulatban tértem haza bécsi lakásomba. Első gyermekem már ágyacskájában feküdt és midőn a gyerekszobába lépek, keserves sírást hallok. Egy gyermekléggömb, a szerető nagymama ajándéka, elszabadult és utolérhetetlen távolságban a szoba mennyezetéhez tapadt. „Találmányom” máris megvolt: léggömböknek kell felhívásainkat az ellenséghez vinni.

Ámde, sajnos kitűnt, hogy egy gyermek-léggömbnek semmi teherbíró képessége nincs: éppen csak hogy saját súlyát egy vékony zsineggel tudja emelni s már egy iv papiros is röptét szegi. Mindazonáltal helyes úton voltam és a következő nap kimentem Fischamendre, a lég-hajózási osztályhoz, hogy ott az ügyet nemes **M a n n s b a r t h** kapitánnyal, akivel együtt sok évvel ezelőtt végeztem a léghajózási tanfolyamot, megbeszéljem. Nemsokára elkészült egy körülbelül két méter magas, hordképes, tekealakú léggömb, amely kedvező széllel körülbelül ezer röpiratot tudott az orosz vonalakra szórni. Némi fejtörést okozott nekem még a ledobási készülék, amelynek persze könnyűnek és egyszerűen kezelhetőnek kellett lennie. Végül egy égő kanócot használtam fel, melyre egyenlő távokban virágdrótot erősítettem s a drótokra vagy száz-száz cédulát fűztem fel. Ha a kanóc a drót megerősítésének helyéig leégett, a drót leesett és a tarka cédulák a földre hullottak, ez ötször vagy hatszor, egészen a leghátulsó ellenséges vonalakig megisméltődhetett.

1915 március elején az első ilyen léggömbbel megérkeztem, Teschenbe és találmányomat bemutattam Hranilovicsnak és néhány úrnak a főparancsnokságnál. A város közelében fekvő magaslaton megtöltöttük a burkolatot meleg levegővel, meggyújtottuk a kanócot és a léggömb mérsékelt szélben és gyönyörű időben ví-

gan szállt éppen Teschen közepe felé, ép oda, ahol a hadseregfőparancsnokság épülete volt. Óriási izgalom az egész városban! Képzeljük csak el! A távoli orosz front felől a cs. és kir. hadseregfőparancsnokság irányában egy furcsa léggömb szálldogál, amelynek méretei nehezen állapíthatók meg. Alsó végén félelmetesen füstölög egy pokolgép, gyanús csomagok esnek bizonyos távolságokban a földre és látszólag vörös, sárga és kék felhőket szórnak szét! Mindenki otthagyja munkáját és az utcára rohan, hogy tanúja legyen ennek a szentséges hadseregfőparancsnokság ellen intézett elvetemedett merényletnek. Kis híja volt, hogy le nem csuktak találmányomért.

Ezek a propaganda-anyagok önműködő ledobására berendezett léggömbök igen beváltak; az egész háború alatt majdnem minden harcshíntéren használatban voltak és sikerük minden várakozást felülmúlt. Jóval a háború után véletlenül megtudtam, hogy ezeket a léggömböket később a német hadsereg, majd Franciaország is tömegesen vette használatba. Majdnem mindenhol a nyomtatványok vagy hírek ledobása; égő kanóc segítségével történt. A franciák még postagalambokat is küldtek velük kis kosarakban a megszállott területekre, hogy a visszamaradt lakosságnak alkalmat adjanak a híradásra.

Katona-politikai hírszolgálat.

Amint már az előbbi fejezetekben kifejtetem, a legfőbb hadvezetőség hírszolgálati osztályának munkája semmiképpen sem merült ki a hírszerző szolgálatban. Ez fontos eszköz ugyan az ügyes vezető kezében, akinek legelső kötelessége azonban mégis mindig csak az marad, hogy a hadvezért pontosain informálja mindazokról a kapcsolatokról, amelyek saját országának hadserege és kül- és belpolitikája között fennállanak. Mert hiszen éppen ezeknek ultima ratio-ja a háború. A háború kitörésével a politika fősúlya a hadvezér vállaira nehezedik. A hadvezér államférfiúi belátásától függ a háború célkitűzése, vagyis a legszélsőbb lehetőségek helyes felismerése és az elérhetetlennek mutakozó törekvések és célok elejtése. Ő határozza el az összes erők kockáztatását egy döntő csapásra, vagy felhasználásukat későbbi veszélyek esetére.

Éppúgy, mint az ellenséges hadsereg harc-képességét, a hadvezérnek ismernie kell az ellenséges ország belső erejét, népének hangulatát, politikai pártjainak hatalmát és ellentéteit, pénzforrásait, szóval állami ügyeinek összesé-

gét is. Követnie s befolyásolnia kell a semlege-seknél fennálló különböző áramlatokat, hogy a katonai műveleteket legjobb belátása, szerint kiterjeszthesse vagy korlátozhassa; pontosan tájékozva kell lennie a szövetségeseinek belső viszonyairól és mindenekelőtt a saját hazájának államfenntartó és romboló erőiről, a hadvezetés ezen anyagi és lelki feltételeiről.

Hadi jog és statárium, a parlamentek behívása vagy kikapcsolása, az alkotmány felfüggesztése vagy megváltoztatása, — mindez a háborúban oly problémát képez, amelyet a hadvezetőség nélkül egyszerűen nem lehet megoldani. De néha ez utóbbi is kénytelen hadműveleti terveit belpolitikai megfontolásoknak alárendelni. Hogy csak egy példát hozzak fel: a sztratégiai álláspont megkövetelte volna Kelet-Galicia kiürítését, mert politikai határai nem képeztek természetes támpontot, de belpolitikai okokból le kellett erről mondani.

Míg a hadvezetőség a külföldön többnyire csak megfigyelő álláspontra helyezkedhetik, belföldön sokszor tevékeny beavatkozásra van szükség. Minden háborúban és minden hadviselő hatalomnál bizonyos fokig katonai uralomnak kell érvényesülni.

Hötzendorfi Conrad! szellemileg kimagasló alakja a világháború történelmével szorosan egybeforrt. Conrad magát a koronát szolgálta, anélkül, hogy a mindenkori uralkodó alkalmaz-

kode szolgáljává alacsonyodott volna. A birodalmat akarta fenntartani, még legfőbb hadiura kegyének elvesztése árán is. Ferenc József érett bölcsességében tisztán felismerte Conrad ideális törekvését és föltétlen bizalmával ajándékozta meg.

Az a számtalan levél, sokszor fontos politikai tartalmú jegyzék és emlékirat, amely a főherceg-tábornagy vagy Conrad aláírásával ellátva, a császár és király katonai irodájához, a közös miniszterekhez, a két miniszterelnökhöz, a német legfelsőbb hadvezetőséghez vagy más helyre került, legnagyobbbrészt a hírszolgálati osztályban készült. Majdnem minden segédeszköz és minden lehetősége nélkül annak, hogy a rendelkezésre álló rövid idő alatt a szükséges szakirodalmat beszerezzék, a hírszolgálati tiszteknek a nemzetközi, az állami, a közigazgatási és büntetőjog legkülönbözőbb terén helyt kellett állani, hogy a hadsereg álláspontjának érvényt szerezzenek, ami a szükséges tudás mellett finom tapintatot is követelt.

Hramlovics az offenzív és defenzív hírszerző szolgálattal való felörlő bajlódást első munkatársa és későbbi utódja, Ronge Max őrnagynál, e kiváló szakembernél és elsőrangú szervezőnél a legjobb kezekben tudta. Figyelmét tehát teljesen politikai feladatának szentelhette. Szabatos utasításai époly magas színvonalon állottak, mint értelmes stílusa, fogalmazványai-

nak kényszerítő logikája. Csodálatosan gyors felfogása, amellyel a kérdés lényegét rögtön felismerte, kristálytisza előadásának művészetével párosult. Semmit sem utált jobban, mint a fontoskodást és a hiú előretörtetést és a vezérkar főnökének részére kidolgozott előadásaiban csak a lényegesre és a legszűkebb formára szorítkozott. Feladata nem volt könnyű, mert Conrad, akinek sohasem nyugvó elméje minden lehetőséget fontolóra vett, igen sokat követelt a fogalmazói szolgálattól.

Említésre érdemes az az eset, amelynek következménye egy 27 éves tüzérhadnagynak a hírszerző osztály politikai előadójává való kinevezése volt. Egy este Conrad segédtisztjét azal a rövid paranccsal küldi az osztályhoz, hogy másnap reggelig az egyik semleges ország politikai és katonai helyzetéről kimerítő jelentést kíván. Minden egyes előadó nyakig ült a munkában, a hírszerző osztály teljes üzemmel dolgozott. Hranilovics ekkor a feladattal kísérletkép dr. Benedikt Henrik hadnagyot bízta meg, aki az osztálynál mint parancsőrtsízt teljesített szolgálatot. Benedikt hamarjában néhány, az illető országból származó követségi, katonai attaséi és konzuli jelentést, mellékletet és sajtókiadványt keres elő és belőlük éjfélig részletes vázlatot állít össze. A hajnali órákat arra kell felhasználnia, hogy a terjedelmes szöveget rövidítse és ahogy parancsa szól, két gépirásos

oldalán foglalja össze. A jelentés elnyerte Hranilovics tetszését és annyira megfelelt Conrad szigorú követelményeinek, hogy azt hasonló dolgozatok mintaképeül jelölte meg.

A politikai előadók különös örömet éreztek azon a napon, amelyen nem kellett a vezérkar főnökének szánt ügyiratok közé a bizalmas értesítéseken és a világsajtó mindennapos kivonatain kívül más ügydarabot elhelyezni. Ez semmiképpen sem jelentette azt, hogy kevesebb volt a munka, mert még azokat a naponta tömegesen beérkező ügyiratokat is behatóan kellett megvizsgálni, amelyek elintéződtek volna anélkül, hogy a főherceg, vagy Conrad szeme elé kerültek volna. Gyanúsításokra és fontoskodásokra a hadseregfőparancsnokság nem hallgatott. Számos feljelentésről, amely áruházi üzelmekről szólt, közelebbi vizsgálatnál kiderült, hogy csak alaptalan áruházi vagy politikai áskálódást tartalmazott, amelynek felismeréséhez a monarchia nemzetiségi harcaiban tapasztalt szemre volt szükség. Egy időben a csehek üldözése úgyszólván divat volt. Hranilovics sohasem tévesztette szem elől a monarchia nemzetiségi jellegét és az igaz és veszedelmes ellenségekkel szemben tanúsított szigora mellett védte az ártatlanul gyanúsítottakat és kétséges esetekben inkább kímélettel járt el.

A külföldi posta ellenőrzése minden hadviselő államban jámbor polgárok ellen indított politi-

kai és bírósági vizsgálatokra vezetett. Így egy napon a hírszerző osztályhoz egy csomag levél érkezett, amelyeket egy francia kapitány írt a bécsi társaság egy hölgytagjának, s amelyek Svájcban át kerültek az országba. A levelek tartalmának és vegyi tulajdonságainak lelkiismeretes megvizsgálása után kitűnt, hogy nem tartalmaztak egyebet, mint forró szerelmi vallomások, amelyeket egy francia kapitány Verdun poklából küldött bécsi szerelmének. Az illető hölgyet azonban mégis kínos vizsgálat fenyegette, amely hírnevét és családi életét örökre tönkretelthette volna, Hranilovics parancsára az ügyet nem tárgyalták tovább.

Mint már mondtuk, a hírszolgálati osztály feladata közé tartozott, hogy a vezérkar főnökét az általános világhelyzetről folytonosan informálja. Néhány terjedelmesebb munkát nyomtatásban is közzétettünk, mint például egy tanulmányt az olaszországi politikai pártokról és egy másikat a lengyel vidékek politikai életéről. Miután a lengyel légiók az ő szakmájába tartoztak, Hranilovics a lengyel kérdésre különös gondot fordított. Ismételten tárgyalt személyesen Pilsudski-val, amely alkalommal aztán természetesen az osztrák állameszme erős ellentétbe került az önálló Lengyelország gondolatával. Minden szilárdsága mellett, melylyel a dualizmus érdekét óvta, Hranilovics nagy-rabecsülte e lengyel hazafi jellemét, akinek

jelentőségét helyesen ismerte fel. Hátrahagyott irataiban Pilsudlskit röviden így jellemzi: „született litván, rajongó lengyel hazafi, bátor katona, rossz szervező, szenvedélyes összeesküvő, tisztakezű.”

Beható figyelem tárgyát képezték a romániai események, a háborús hangulat erősödése és hanyatlása, a pártoknak a háború Vagy az ellen vitt küzdelme, az entente törekvései, a fegyverkezés és a csapatszállítások; mindebben kitűnő szolgálatokat teljesített nekünk az ellenséges rádióüzenetek lehallgatása. A hírszolgálat munkaköre azonban még messzebb fekvő vidékekre is kiterjedt. Ma a Suez csatorna ellen irányított török előtörés kilátásairól vagy a cseh emigránsoknak Szentpétervárott, Londonban és Párizsban kifejtett tevékenységéről kell előterjesztést összeállítani, holnap az Irakban levő török és angol hadsereg állapotáról képet nyújtani; majd pedig a görög belső viszályok vonják magukra a figyelmet, később az örmények között rendezett vérfürdő, az orosz előnyomás Perzsiába, Németország mexikói terveit vagy egy- új olasz tengeri zsákmány jogrendszerrel kelti fel az érdeklődést. Ugyancsak állást kell foglalni a cirill írásmódnak szerb-horvát nyelvű vidékeken tervbe vett korlátozása vagy egy irredenta üzelmekkel gyanúsított magas egyház méltóság letartóztatása tárgyában. A római kúria béketörekvéseit is figyelemmel kellett kísérni.

És ha így feldolgoztuk mindezeket a követési jelentéseket, a politikusok, tudósok, a nagytőke képviselői és gyárosok külföldön szerzett tapasztalataikról szóló emlékiratait, a londoni, párizsi, római és a semleges sajtó híreit, melyek ép a valóság eltitkolása által leplezték le sokszor az ellenséges kormányok terveit, akkor a történelem vérkeringését láttuk szemeink előtt.

Munkánk nem csekély nyelvismeretet igényelt. Midőn Hranilovics időnként egy hegyidandár parancsnokságát vette át, amelyet a nehéz harcokban elfoglalt Terragno völgyön és a Col Santo-n át a Pasubio csúcsáig vezetett, a magyarokból, csehekből, oláhokból, lengyelekből és bosnyákokból összeállított zászlóaljok minden emberével saját anyanyelvén tudott beszélni. A bolgár és román nyelvet még attasé korából bírta; az angol nyelvben is jártas volt és a franciában felért a leggyakorlottabb diplomátával.

Osztályunk szolgálata, amely ünnepnapon sem szünetelt, különösen az éjjeli szolgálat folytán, amely sokszor háromszor egy héten ugyanarra a tisztre esett, néha igen fárasztó, azonban annyira érdekfeszítő volt, hogy kimerülést nem ismertünk. A hírszolgálati osztály eleinte a przemysl-i barakktábor két helyiségében, melyben egy siralmasan füstölgő petróleumlámpa világított, azután a neusandec-i iskolában volt elszállásolva, ahonnét 1914 novemberében a te-

schen-i gimnázium földszinti szobáiba költözött át; ezen épület Károly király trónraléptéig a hadseregfőparancsnokság székhelye maradt. Ezek azok a helyiségek voltak, amelyek a sziléziai „iskolakönyvtár” régi állományát őrizték. E könyvtár igen gazdag volt a római klasszikusok szép kiadásában, s éjjeli szolgálatunk némely óráját Seneca és az ifjabb Plinius rövidítették meg. Időközben a hatalmas Habsburg-monarchia is éppúgy összeomlott, mint a régi Róma, s vele együtt, éppúgy mint Rómában is, egy magasszínvonalú, pótolhatatlan kultúra.

Ezekben a csendes helyiségekben működött Hranilovics törzskarával, mint a frontok mögötti világ szeme és füle.

Hírszerző-szolgálat Svájcban.

Fegyvereinknek a gorlicei áttörés után Galíciában elért mesés sikerei felett való diadalörömnünk érezhetően megcsappant az 1915 május 23-án bekövetkezett, már régen várt olasz hadüzenet hírére. A központi hatalmak teljes bekerítése valóra vált. A keleti tengertől a román határig, a Dunától az Adriáig, onnét az Ortler örökösen jeges tömbjéig, a Vogézektól a calais-i csatornáig az egész világ fegyverben állt a szövetségesekkel szemben.

A pusztulás ezen tengeréből egyetlen sziget nyúlt ki sértetlenül Európa szivéből: Svájc, amelynek körültekintő kormánya megtette a szükséges óvintézkedéseket, hogy a kis ország semlegességét minden körülmények között megőrizze, s azt az általános összeomlástól megóvja. Svájc még ma is élvezi e bölcs cselekedet gyümölcseit, még ma is a boldogok szigete az elszegényedés és a munkanélküliség óceánjában.

Olaszország háborúbalépésével azonban e kis ország még egész különös jelentőséget nyert az összes hadviselő államok, különösen a közvetlen szomszédok hírszolgálatára szempontjából. A különböző kormányok és vezérkarok sietve emel-

ték fel Svájcban működő külképviseleti hatóságok létszámát. Ennek a körülménynek köszöngettem saját magam is, hogy 1915 július havában beosztást kapván a katonai attaséhoz, a berni osztrák-magyar követséghez vonultam be.

Lemberg visszafoglalása alkalmából a hadseregfőparancsnokságnál rendezett, különben elég szerény díszebéd alatt Hranilovicstól parancsot kaptam, hogy rögtön induljak Bernbe, ahol a háború végéig kell maradnom. El voltam ragadtatva, hisz végre, tizenegy évvel a nyilvántartási hivatalba való belépésem után, lehetőségét láttam annak, hogy külföldi beosztásban hazám javára gyakorlatilag felhasználhassam mindazt, mire háborúban és békében, sok munkával telt. éven át készültem.

Sajnálatos tévedés! Izgalmas kémesetek, érdekes kalandok, sikerült csínyek és diadalmas' sikerek helyett a katonai attasé berni irodájában alig volt másban részem, mint felőrlő, aprómunkában és szolgálati bosszúságban. Az attasé hivatala papírok halmazait írta tele, fóliánsokat, sőt egész irattárakat rendezett be, intrikákkal és gyerekes féltékenykedésekkel foglalkozott, jegyzőkönyveket vett fel, saját személyzetét vizsgálat alá vetette, feljelentésekkel halmozta el a hadseregfőparancsnokságot és a hadügyminisztériumot, — mindezt akkor, amikor künn a világháború tombolt és az összes nemzetek kémszolgálatára legügyesebb szakembereit,

ravasz és élesszemű kémeken küldött ki Svájcba, hogy ott hazájukra vonatkozó minden legkisebb esélyt kihasználjanak, gyors cselekedettel egy elvesztett csata balsikerét ellensúlyozzák, szóval mindent megtegyenek, hogy Svájc földrajzi és politikai helyzetéből hírszerző szolgálatuk számára a legszélesebb lehetőségeket kipróbálják.

Svájc helyzete e tekintetben, mint már eleve mondtuk, egyedülálló volt. A kémkedés-ügy és egész Európa, sőt az egész világ elégedetlenének üzelmei Bernben és Zürichben összpontosultak. Elsősorban minden hadviselő állam aránytalanul felemelte külképviselete létszámát. A német követség, amely békében 7—8 emberből állott, háború végével több mint 150 főre emelkedett. Az osztrák-magyar katonai attasé, aki a háború előtt természetesen egymaga látta el teendőit, végül 25 emberrel dolgozott és hasonló mértékben növekedett az összes hadviselő államok követségi személyzete is. Franciaországnak külpnben már békeidőben is volt kémszervezete Genfben, ahol állítólag 90 embert foglalkoztatott.

Bernben mindezen emberek társadalmi találkozó helye az újonnan épült, fényes Bellevue-szálló volt. Ott sürgött-forgott minden, akár a méhkasban. Diplomáták és olyanok, akik azoknak akartak látszani, ügynökök, siberek, katonaszökevények, kémek és természetesen kokot-

tok az egész világból adtak ott találkát egymásnak. Azonfelül még a mozgósított svájci hadsereg főparancsnoksága is ott ütötte fel szállását. A Bellevue-szálló főbejárata előtt két fegyveres őr állott. Az első emeleten dolgozott és lakott a tábornok. (A svájci hadsereg békében mint legnagyobb rangot csak az ezredesi méltóságot ismeri. Létezik tehát az ezredes-ezredparancsnok, az ezredes-dandárparancsnok, az ezredes-hadosztályparancsnok és az ezredes-hadtestparancsnok. Csak a háborúban vagy háború veszélyekor nevezik ki a mozgósított hadsereg parancsnokát tábornokká.) Ez, névszerint Wille Ulrik, minden este a szálló nagy csarnokában, ahol egész Európa kémfalkája vette és szaglászta körül, két segédtsíjével jasszt játszott, nemzeti kártyajátékukat, amelyet az igazi svájci sohasem vet meg. Az egyes képviseltek majdnem naponta rendeztek a Bellevue-ben vagy reggelit vagy ebédet. Mindenki ismert mindenkit és kémlelte a másikat. Természetes, hogy az egyes hadviselő csoportok összetartottak. Aki az ellenséges hatalmakhoz tartozott, annak nem köszöntek, mégha előbb nagyon jó viszonyban voltak is egymással. Még szidalmazások és tettelegességek is előfordultak ebben a szállóban az ellenséges hatalmak, hozzátartozói között.

A központi hatalmak elszigeteltsége igen érezhető volt. A románokkal például berni tartózko-

dásunk kezdetén szoros baráti összeköttetésben állottunk, de ezen ismeretség a román hadüzenet után egy csapásra megszakadt. A svájciak semlegességükre féltékenyen ügyeltek, s velük két vagy három család kivételével egyáltalában nem érintkeztünk, úgyhogy a négy központi hatalom hozzátartozói végül kizárólag egymásra voltak utalva.

E körülmények között nagyon nehéz volt hírszolgálatunk számára új erőket szerezni. A német-svájci, aki inkább a központi hatalmakkal rokonszenvezett, szigorú semlegességet tartott és csak ritkán volt az entente ellen irányított kémkedésre bírható. Tizennyolc hónapos svájci szolgálatom alatt csak három vagy négy ilyen esetet tapasztaltam. Egész más volt a helyzet francia-Svájcban. Ott nyíltan Franciaország pártját fogták; a sajtó, mindenekelőtt a „Journal de Genève” és a „Gazette de Lausanne” sokkal erősebb hangon írt, mint maguk a francia lapok. Ott mindenki fanatikus gyűlöletet tanúsított a központi hatalmak iránt. Ha egy francia-svájcinak meg kellett adni a beutazási engedélyt a monarchiánkba, biztosak lehettünk, hogy az illető észleleteit a legsötétebb beállításban minden felszólítás nélkül a fenti lapok egyikének le fogja adni, vagy a berni pályaudvarról egyenesen a francia katonai attaséhoz, Pageot ezredeshez, vagy ennek munkatársához, Pascal d'Aix genfi főkonzulhoz sietett, hogy jelentést

tegyen. Ilyen eseteket többször állapítottunk meg. Egy intelligens kelet-svájci azonban alig volt valaha arra bírható, hogy velünk olasz vagy francia utazási benyomásait közölje.

A svájci kormány maga is a legszigorúbban igyekezett a semlegességet megtartani. Az idegen államok részére való hírszerzés tilos volt és szigorú büntetés alá esett. A távíró és a távbeszélő állandó állami felügyelet alatt állott: mindén telefonbeszélgetést lehallgattak és chiffre-sürgönyöket csak a dipomáciai képviseltek adhattak fel. A legnagyobb elővigyázatosságra volt szükség.

Idővel azonban mégis sikerült igen értékes bizalmi embereket szereznünk. Így például egy jómódú osztrák állampolgár, aki vagyonát szállodai üzemekben a Riviérán szerezte, s onnét a háború kitörésével kiutasítva, Svácban talált menedéket, rendszeren igen hasznos értesítéseket küldött, amelyeket különböző nemzetiségű pincérek és szállodai alkalmazottak egész seregétől kapott. Elegen ajánlkoztak ugyan kémkedésre vagy szabotázs-akciókra, de ezekkel az emberekkel szemben óvatosaknak kellett lennünk, mert az ellenséges kémszolgálat agent provocateurökkel vett körül minket. Azért végül mégis volt egynéhány használható emberünk, akik rendszeresen jelentettek részben Svájcból magából, részben egyenesen Olaszországból, néha ide és oda is utaztak és értesítéseiket, ha késedelem-

mel is, személyesen adták át. Újonnan alkalmazott ágenseink híreit, amelyek sokszor hibásak és megbízhatatlanok voltak, mindenkor felül kellett vizsgálni.

*

A cs. és kir. haditengerészet Mayer Rudolf sorhajókapitány vezetése alatt Zürichben egy külön szervezetet állított fel, amely hadihajók és tengerészeti telepek ellen dolgozott. Mayer kitűnő hírszolgálati tiszt volt, aki értett dolgához. Hivatala az osztrák-magyar főkonzulátus helyiségében volt elhelyezve, ő maga konzuli címet viselt. Csoportjának különösen a szabotázs terén teljesített szolgálatai megérdemlik, hogy azokat külön említsem fel. A cengio-i dinamitgyár felrobbanása, az ancona-i repülőgépcarnok elpusztítása, a „Benedetto Brin”, a „Regina Margherita” olasz csatahajók, valamint az éppen elkészült „Leonardo da Vinci” dreagnought elsüllyesztése, amely köaveltenül szolgálatba vétele előtt repült a tarenti kikötőben a levegőbe és sok más kisebb robbantás Mayer embereinek a műve.

Ezek, nagyrészt dalmátok, albánok és görögök, igen ügyesen dolgoztak és szén- vagy brikkettdarabokban felszerelt pokolgépeiket ügynökeik által észrevétlenül szénrakásokon vagy szerkocsikon helyezték el. Vagy pedig óraszerkezettel ellátott bombákat csempészttek egy hadihajóra, kerülő zöldségkosárba, vagy egy lát-

szólag gondtalanul elhajított ócska kabátba. Mayer hírszolgálatja is nagy sikerrel dolgozott, így például emberei pontosan előre megmondták a Col di Lana felrobbantásának napját, amelynél katonáink százai lelték halálukat vagy kerültek fogságba; — egy jelentés, amelyet katonai attasénk nem hitt el és egyszerűen nem továbbított.

Sajnos, itt is közrejátszottak a már említett súrlódások és féltékenykedések. A katonai attasé befolyása végre is arra kényszerítette Mayert, hogy a főkonzulátusa hivatalt elhagyja és másutt keressen megfelelő helyiséget. Hosszabb keresés után végre egy banképületben talált félig-meddig alkalmas irodát, mely főútvonalon való fekvése miatt is megfelelőnek látszott. A helyiségeknek két futárszolgálatot teljesítő megbízható tengerész-altiszt által éjjel-nappal való őrzése, sajnos, takarékosági szempontból elmaradt. Így Mayer nem tudta, megakadályozni, hogy 1917 február havában egy éjjel irodájába be ne törjenek és egész titkos irattárát ki ne rabolják.

Erről a nem éppen válogatós eszközökkel véghezvitt és ép ezért a kémkedés történetében úgyszólván példátlan betörésről már más helyen írtak eleget. Az olvasót mégis érdekelni fogja néhány részlet, amely még nem köztudomású...

Az olasz tengerészeti titkos szolgálat Mayer kapitány zürichi irodája híryanagának meg-

szerzésére egy millió líra jutalmat tűzött ki, az összes, ott található készpénzen kívül. Az olasz sajtó annakidején egész nyíltan tárgyalta a betörés részleteit. A titkos iratok egy erős és modern páncélszekrényben voltak elhelyezve. Ennek megfűrésására az egyik olasz fegyházból egy Papini nevű hírhedt kasszafurót kiengedtek, erős fedezet alatt Svájcba kísérték és megbízták e feladat végrehajtásával. Az olasz hatóságok gondoskodtak arról, hogy a gonosztevő a betöréshez szükséges szerszámokkal, gázpalackokkal és lángvágókkal el legyen látva ; a szobaajtók kulcslenyomatait könnyen beszerezték és egy vasárnap éjjel, midőn a banképület öre, mint ezt valószínűleg már előzőleg megállapították, távol volt, munkához láttak.

Elvittek mindent, amit találtak, természetesen készpénzt és ékszert is, Mayer és munkatársai személyes tulajdonát és, sajnos, a kémek és ellenkémek név- és címjegyzékét is, ami sok szerencsétlen embernek a fejébe került. Mayer kapitánynak már másnap el kellett hagynia Zürich-et és így legjobb olasz hírforrásunk egyike megszűnt.

Számos emberünk kivégzésén kívül, még egy másik utójátéka volt az esetnek, az ugyanis, hogy Papini és társai az olasz államot” a fizetendő egymillió jutalomdíj erejéig beperelték. Az olasz sajtó e pert, amely — úgy látszik — a betörők javára döntetett el, az összes részletei-

vel élénken megvitatta. Ezen eset közlése Mayer egyik állandó munkatársától származik, akit a gonosztevők azon végzetes éjszakán megakartak mérgezni.

*

Rendkívül fontos volt a semleges külföldi sajtó tanulmányozása. A különféle irányú újságok majdnem minden cenzúra nélkül hozták az összes hadtviselő államok híreit. A központi hatalmak és az entente napi jelentései a reggeli lapokban egymás mellett voltak olvashatók, úgyhogy ezek összehasonlítása a valódi helyzetről már tisztább képet nyújtott. De sokszor még csapatszállításokról, a hadsereg felszereléséről és tervezett támadásokról szóló híreket is teljes tartalommal közöltek.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a sajtó alapos tanulmányozásának fontosságát, különösen háborús időkben, a hírszerzést illetően. Példa erre a történelem: újsághír váltotta ki ugyanis a világtörténelem legfontosabb háborús döntésének egyikét. A Mars la Tour és Gravelotti ütközetek után — Bazaine, Metz erődben körül volt zárva —, a porosz koronaherceg főhadiszállásán teljes bizonytalanság uralkodott Mac Mahon seregeinek holléte felől. Ekkor érkezett a londoni német követség 1870 augusztus 23-án feladott sürgönye, amely a párizsi Temps egy cikkét közölte. Ezen cikk szerint Mac Mahon hirtelen azt határozta el, hogy Bazaine se-

gítségére siet és Metz felmenti az ostrom alól; az egész francia hadsereg állítólag már el is hagyta volna a chalons-i táborát, sőt Rheims környékéről is elindult és útban van kelet felé. A német lovasság őrjáratainak kitűnő felderítő munkája be is igazolta e jelentés valódiságát, mire Moltke még idejében határozhatta el magát a híressé vált jobboldali kanyarulatra. Ezen hadművelet későbbi következménye Sedan kapitulációja és a porosz hadjárat győzelmes befejezése volt.

Fontos szolgálatot teljesített nekünk is a sajtó a világháborúban. Az 1915-i szerbiai offenzívánk előtt sikerült az entente-barát „Journal de Genève”-ben azt a hírt elhelyeznünk, hogy az egész bolgár hadsereg Szerbiai keleti határán vonult fel, amit a szerbek rögtön él is hittek, s így főerejüket nem tudták mindjárt a hadműveletek kezdetén a szövetséges hadseregekkel a Duna mentén szembeállítani. Ez az egyszerű hadicsel tetemesen megkönnyítette átkelésünket a Dunán és Szerbia elfoglalását.

Még a svájci sajtó hirdetés-rovatát is szemmel kellett tartanunk, ahol sokszor érdekes anyagot leltünk. E nehéz munkát báró Hennenet főhadnagy, egyik legügyesebb emberünk, példás szorgalommal látta el. Hennenet a háború után osztrák földművelésügyi miniszter volt és Ausztria budapesti követe.

Az újabbkori hadvezetés a hírterjesztés érté-

kes eszköze gyanánt a rádiószolgálatot is felhasználja. Elsősorban igen jó szolgálatokat végez a rádió a semleges országokban irányított propagandánál, valamint mind a külföldi, mind a belföldi közvélemény befolyásolására. Véleményem szerint a sajtó jelentősége ezáltal, kiváltképpen a semleges országok területén, semmit sem veszített. A sajtó ugyanis nem szorítkozik csupán arra, hogy a rádióhíreket nyomtatásban közölje, hanem fontossága éppen abban nyilvánul, hogy kiküldött saját tudósítóiknak jelentéseit és táviratait közölje, amelyek a rádiószolgálat híreitől eltérőek.

Különös gondunk tárgyát képezte a saját országunkbeli és a semleges államok polgári lakosságának a monarchia területére való be-, vagy onnét való kiutazása. Az utazási forgalom ellenőrzésével Feldkirchben erre a célra felállított hírszerző csoport volt megbízva, amely jó munkát is végzett. De mit használt az, hogy ha minden egyes ártatlan utazót testi motozás céljából le is vetkőztettek, amikor a hadügyminisztérium vagy az AOK parancsára ugyanakkor cseh képviselőket, sőt balkán hercegnőket is háborgatás nélkül kellett a határon átengedni ? !

Ezen a téren a svájci katonai iroda igen értékes eredményeket köszönhetett egy véletlen eseménynek. Az egyik hadosztály vezérkari hírszerző osztályának egy, a Balkánon dolgozó

konfidentje a kapott megbízatás előkészítése végett Svájcba jött s érkezéséről hivatalos értesítést kaptunk. Nyomós okok miatt nem nevezhetem meg, azért e helyen A. B. jelzéssel látom el. Csak azt mondhatom, hogy jó magyar ember volt és nem pénzért dolgozott, hanem hazaszeretetből virtuskodott.

Az előre jelzett érkezési idő után kb. két héttel jelentés érkezett Bembe Zürichből, hogy A.B. életjelt adott magáról, ügyes, körültekintő embernek látszik, mert nem hajlandó hivatalos helyiségben megjelenni, azonban üzenetet küldött Maurig főkonzulunkhoz, akivel semleges helyen találkozott. Közölte, hogy hol van a Svájcban élő szerbek és monarchiabeli szlovének, horvátok és egyéb délszlávok találkozó helye, akikkel élénk összeköttetést tart fenn, s egy a Dolder-hegyre rendezett kirándulás alkalmával találkozott oly egyénekkel, akik Lichtenstein hercegségen keresztül minden ellenőrzés nélkül, szinte rendszeresen járnak át a határon. A kételkedő főkonzulnak kijelentette, hogy hajlandó állítását bebizonyítani, s a határon minden ellenőrzés nélkül átjutva, jelentkezni fog az innsbrucki hírszerző osztályon, s ugyancsak ellenőrzés nélkül visszatér Zürichbe.

Innsbruckban az urak alig akarták elhinni A. B. útját, s kívánságára megígérték, hogy 24 órán belül semmiféle intézkedést nem tesznek, mert kíváncsiak voltak, hogy visszafelé is

ugyanígy megteszi-e az útját. Amikor másnap, ugyancsak ellenőrzés nélkül, visszatért Zürichbe, Bernből a katonai attasé is ott volt. Az ebből meginduló átiratra Innsbruck válasza az volt, kísérelje meg valaki 5—6 nap múlva újra átjutni a határon. A. B. erre is vállalkozott, mert szerinte az általa előterjesztett határvédelmi berendezések nélkül, lehetetlen a belopódzások ellen a svájci-ausztriai határt biztonsággal megvédeni.

Az első innsbrucki utazás után nyolc nappal rajta vesztés esetére megfelelő igazolással el látva, A. B. ismét átsétált Ausztriába a katonai kordon között, sőt egy álmodozó bakáról leszedett oldalfegyverrel jelent meg az innsbrucki osztály meglepett urai előtt.

Ezen eljárás eredménye lett a szigorított határőrzés Lichtenstein irányában. A berni kantonal attasé és a zürichi főkonzul a legfelsőbb hely elismerését szerezték meg a határzárva vonatkozó értékes előterjesztésükért.

*

Svájcban általam kezelt vagy személyesen átélte nagyobb akciók sorából kettőt emelek ki, hogy újból bebizonyítsam, miszerint a titkos hírszerző szolgálat igazán nagy sikerei nincsenek mindig okvetlen összefüggésben romantikus kém-kalandokkal.

Mint már előbb említettük, a svájci szövetséges kormány semlegességének az egyik vagy a

másik részről való megsértését nem tartotta kizártnak. Ennek folytán elrendelte a mozgósítást és a határvédelem megerősítését. A svájci vezérkar a különböző frontokon történő eseményeket annál is inkább nagy figyelemmel kísérte, mivel az ország kis hadseregének meglehetősen kiterjedt határvonalakat kellett biztosítania. Svájc fekvése egyenesen arra kényszerítette vezérkarát, hogy kitűnően működő hírszolgálatot szervezzen meg. Ennek feladata volt a hadsereg-vezetést a fenyegető veszélyek felől értesíteni, hogy adott esetben a hadierő kellő időben és helyen felhasználható legyen. Svájc tehát ugyancsak megfelelően szaporította katonai hírszerző szolgálatát, amely igen használható anyagot tudott beszerezni.

Mindkét hadviselő félről szóló hírek legfontosabbjait azután a svájci vezérkar egy jelentésben összegyűjtötte és hetenként egyszer vagy kétszer különböző parancsnokságoknak és más hivataloknak sokszorosított példányokban megküldte. Ezek a jelentések lényegben szakszerűen összeállított sajtóhíreket tartalmaztak, de ezenfelül még bizalmas tudósításokat, helyzetjelentéseket és más, hasonló úton szerzett katonai-politikai jellegű értesítéseket is.

Két magasabb rangú svájci tisztet, E g l i Károly ezredest, a svájci hadsereg törzskari helyettes főnökét és Wattenwyl Móric ezredest, a vezérkari főnök segédtisztjét sikerült

arra bírunk, hogy ezeket a jelentéseket folytatólagosan nekünk is rendelkezésünkre bocsássák. Egli és Wattenwyl ezt nem tették ellenszolgálat nélkül, hanem ezért tőlünk sok más értesítést és szolgálati szívességet követeltek és kaptak, amelyek Svájcra nézve igen értékesek voltak. Számunkra ezek a jelentések sokszor a legértékesebb anyagot szolgáltatták, amelyeknek más úton való beszerzése még a legügyesebb kémek és a legnagyobb pénzüsszegek segítségével is lehetetlen lett volna. Emlékszem egy svájci, Tessinből származó vezérkari tiszt jelentésére, aki Cadorna meghívására beutazta az egész olasz frontot az Isonzótól egészen a hét község fensíkjaig és tapasztalatait minden részlettel, a hadseregek számával, az ezredek megnevezésével, az ütegek mennyiségével, a repülőgéprajok számával, a lőszerpótlással, stb. együtt írta le. Ha lehetséges lett volna, saját vezérkarunk egy tisztjét az olasz táborba átküldeni, az sem oldhatta volna meg jobban feladatát. Sőt még magyarázó vázlatok is voltak mellékelve jelentéséhez: egy osztrák-magyar katonai térképbe a parancsnokságok, az ütegek elhelyezése, repülő-állomások, felvonulási utak és tábori vasutak is lelkiismeretesen be voltak rajzolóival. A jelentést, amelyet késő este kaptam meg, még az éjjel különfutárral továbbítottam a délnyugati frontunk parancsnokságához, ahol, amint később megtudtam, nagy lelkesedést kel-

tett. A vázlat alapján néhány olasz üteget csakhamar sikerült harcképtelenné tenni.

Ezen hírforrás megnyerését hírszolgálatunk egyik legkitűnőbb teljesítményének tekinthetjük. Sajnos, hogy az ügy folytatása a felelős tényezők miatt túlkorán abbamaradt. Nemcsak hogy végtelenül fontos értesüléseink maradtak el, de az eset egy igen kínos botrányral, az úgynevezett „ezredes-üggyel” végződött, amely Svájc közvéleményét hónapokig tartotta izgalomban.

A jelentések egyike tudniillik — mint előre látható volt — egy szép napon a mi irodánk helyett a francia katonai attasé íróasztalára került. Az iratok megküldése az elképzelhető legnaivabb módon úgy történt, hogy egy svájci katonai kerékpáros küldönc egyenruhában megállt a katonai attasénk lakása előtt és leadta a jelentést. Ismételt óva intő felszólalásomnak nem volt foganatja. A botrány kitört, amikor Dutasta francia követ megjelent a szövetségi palotában, hogy panaszt emeljen a semlegesség állítólagos megsértése miatt.

A svájci szövetségi tanács azt remélte, hogy az ügyet saját kebelében intézheti el és a két ezredet elhelyezte. Ámde most előtérbe lépett a feljelentő, bizonyos Langie André, akinek apja Galíciából vándorolt be Svájcba! Nem került nagy fáradságába az ismert ultraradikális genfi lapokat felheccelni és nem nyugodott, míg

Svájc egész nyugati része fel nem lázadt; néhány olasz nemzetiségű ezred meg is tagadta a szolgálatot és a két ezredes elítélését követelte. A két tisztet bíróság elé kellett állítani, s bár ártatlanságuk nyilvánvaló volt, a per elítélésükkel végződött.

Saját magam is csak arról tehetek bizonyosságot, hogy a két ezredes, akit természetesen jól ismertem, mindig a legjobb hiszemben cselekedett és csak hazája javát akarta. Csak meg erősíthetek két kijelentést, amelyet az ezredes-per alkalmával Kelet-Svájcban több oldalról hallottam. Az egyik így szólt: „A két ezredes becsületes ember volt egész életén át és biztos most is az!” Langie felől pedig az volt az általános vélemény, hogy „komisz gazember, aki nem érdemli meg, hogy arcul köpjék!”

Az orosz bolsevizmus elindul...

Hatáskörünkbe tartozott továbbá az osztrák vagy magyar állampolgárok — főképpen a csehek — Svájcban kifejtett államellenes üzelmeinek ellenőrzése is. Egy, a katonai attasénkhöz beosztott tiszt, akinek a nevét akarattal hallgastom el, különösen a szocialista összejövetelek kikémlelését tűzte ki feladatául a célból, hogy a marxisták terveiről értesüljön és ha lehet, általuk az ellenséges külföldön defaitista propagandát terjesszen. Sőt azt is elérte, hogy részt vehetett 1916 tavaszán a hírhedt zimmerwaldi konferencián, ahol tudvalevőleg elhatározták a III. Internacionálé megalakítását. Még ma is látom őt felragasztott bajuszával és vörös nyakendőjével, amint kalandos útjára indult.

Nemzetközi szocialistákkal való érintkezése jó eredménnyel járt. Egy napon azzal a hírrel jött, hogy számos Svájcban élő marxista bizonyos U l j a n o w-ot, akit röviden Leni n-nek is hívtak, képesnek tart arra, hogy Oroszországban megszervezze a forradalmat, amelynek következménye az ellenségeskedéseknek az orosz fronton való beszüntetése lenne. Értesülésünk úgy szólt, hogy Lenin és Sinowjew (Apfelbaum)

az imperialista háborút polgárháborúvá akarják átváltoztatni és hogy az Oroszországban visszamaradt bolsevista frakcióval összeköttetésben állanak. Ha pénzt adunk nekik és lehetővé tesszük, hogy Oroszországba jussainak, — a többről ők majd gondoskodnak.

Akkoriban én éppen a távollevő katonai attasét helyettesítettem és a hírszolgálati osztálynak részletes sürgönyben haladéktalanul jelentést tettem. Nem tudhattam, hogy tettemmel világtörténelmi eseményt indítottam meg. Hranilovics ezredes, aki tüstént felismerte ezen ajánlat jelentőségét, még az nap utasítást adott, hogy ezt az összeköttetést a legnagyobb nyomatékkal folytassuk. Az akció támogatására pedig egyelőre igen tetemes összeget, százezer svájci frankot bocsátott rendelkezésre. Az ügy további fejlődésében különben tevékeny részt vett az azóta már elhalt kommunista nő, Z e t k i n Klára is, aki tudvalevőleg 1932 szeptember havában megnyitotta a német birodalmi gyűlést. Tevékenységéért a hírszolgálati osztálytól igen szép havi fizetést kapott,

A további, tárgyalásokba természetesen a németeket is be kellett vonnunk, akik később egészen átvették az akció keresztülvitelét és így megszabadítottak bennünket a további gondtól. Mint ismeretes, Lenin néhány híve kíséretében 1917 április havában Német- és Svédországon át valóban visszatért Oroszországba, mégpedig

nem „ólomzárral ellátott” vasúti kocsiban, mint ahogy ezt mesélik, hanem csak erős őrizet alatt. Az orosz forradalom lehetővé tételét, minden későbbi káros következménye ellenére, titkos szolgálatunk egyik legnagyobb sikerének tartom. Nemcsak hogy kötelességünk volt, hanem meg is felelt a hadi jognak, hogy kihasználjunk minden kínálkozó alkalmat az ellenség ellenállóerejének megtörésére. Tény az, hogy Lenin befolyásának következménye az orosz front teljes összeomlása és a Brest-Litowsk-i béke volt, oly nagy szerencse, amelyről egy évvel azelőtt még senki álmodni sem mert. Ez az esemény igen könnyen a központi hatalmak végleges győzelmére is vezethetett volna. Az entente igyekezete is, mint mindenki tudj a, a háború kezdetétől fogva állandóan az volt, hogy szörnyű hazugságokkal és kiterjedt háborúellenes propagandával a közvéleményt nálunk nyugtalanítsa és a forradalmat előmozdítsa. Titkos bujtogatói tudvalevőleg a központi hatalmak marxista vezetőivel állandó összeköttetésben állottak. Ha Olaszország ellen kínálkozó hasonló esélyeket részünkről szintén felhasználtunk volna, Európa térképe ma másképp nézne ki!

*

1916 októberében végre megkaptam ismételten kért felmentésemet svájci állomáshelyemről és régi ezredemhez, az ötös huszárokhoz vonultam be. A Radetzky-huszárok az 1. hadsereg

kötélékében résztvettek Románia elfoglalásában és abban az időben a román őserdő közepén, Foksani közelében feküdtek állásaikban. Mielőtt az ezredhez csatlakoztam, Komáromban egy menetszázadot kellett kiképeznem, amelyet azután a harctérre vezettem. Komáromi szabadi óráimban megfogalmaztam a következőkben közölt, a béke gyors megkötése érdekében írt tanulmányomat, amelyet azután megküldtem a hadseregfőparancsnokságnak, ahol rövidesen valószínűleg a papírkosárba került.

Tanulmány:

Hogyan lehetne a világbékét hamarosan megteremteni?

(Komárom, 1916 december 21.)

A központi hatalmak 1916. december elején tett békeajánlatának nem lehetett azonnali sikerét várni, mert nem volt remélhető, hogy az entente azt egyszerűen elfogadja s béketárgyalásokra hajlandónak nyilatkozzék.

Mégis meg kell állapítanunk, hogy a központi hatalmaknak ez a lépése rendkívül bölcs és előre látó politikai ténykedés volt, mert a békének (talán Anglia kivételével) minden háborút viselő államban lappangó gondolata a hivatalos elutasítása ellenére is megerősödött; hisz minél tovább tart a háború minden nyomorúságával, az egyes államok annál mélyebben érzik a béke szükségét és annál szívesebben foglalkoznak az erre irányuló tervekkel.

Az entente-államok kormányai, amelyek természetesen ma még úgy látják, hogy háborús céljaikat nem érték el és attól tartanak, hogy azokat az esetleges béketárgyalások folyamán sem érik el, minden erejükkel azon lesznek,

hogy népük körében a békemozgalmat elfojtsák. Valószínű azonban, hogy Oroszország és Olaszország szocialista és forradalmi köreiből a békeajánlatnak máris megvannak a hívei s a béke gondolatának propagálása, ami már a szóbanforgó békeajánlat előtt is nagyon el volt itt terjedve, az említett kormányoknak súlyos nehézségeket okozhat.

Ez állításomat s a még következőket arra a tényre alapítom, hogy a helyzetet — különösen Olaszországban — alaposan ismerem, mert Svájcban lévén állomáson, e kérdéssel éveken át behatóan foglalkoztam. Mindent el kellene követni a békepropaganda megerősítésére; egy nagyarányú, ügyesen megszervezett ilyirányú akció különösen Olaszországban kitűnő eredménnyel kecsegtetne.

Svájcban számos híve és képviselője van az olasz szocialista pártoknak, Amikor Bernben voltam állomáson, könnyűszerrel léphettem volna érintkezésbe ezekkel az elemekkel, ha feletteseim erre felhatalmaztak volna. Ebből az időből tudom azt is, hogy a berni katonai attasénak több ember is áll rendelkezésére, akik az olasz szocialistákkal felvehetnék az összeköttetést. Könnyű volna egyéb úton-módon is összeköttetést létesíteni; legfontosabb az volna, hogy Olaszországot a békeajánlatra vonatkozó röplapokkal áraszuk el. Az Olaszországban működő szocialistákat bőségesen el kellene látni

pénzzel, hogy pártjukat erősíthessék és nagyszámú propagandát szervezhessenek.

Ez akció véghezvitelével oly tetterős, nyelvismeretekkel rendelkező embert kellene megbízni, aki a svájci és olaszországi viszonyokat tökéletesen ismeri, és aki ott önállóan működhetne. Az eredményt csakis egy megbízható, felelőssége teljes tudatában önállóan cselekvő ember működése biztosíthatja.

Ezt az akciót lehetőleg azonnal meg kellene kezdeni és kb. két hónapig teljes erővel kellene folytatni. Ha ily módon sikerül a szocialista elvektől máris áthatott olasz közvéleményt, amely a háborúval úgyis már torkig van, a béke gondolata iránt kedvezően befolyásolni, ha továbbá sikerül a béke gondolatát a hadsereg tagjaival is megkedveltetni, akkor már csak valami csekély eredményre, esetleg valamely hadisikerre van szükség, hogy az olasz kormány kényszerüljön a különbéke gondolatával foglalkozni.

Szerző azon a véleményen van, hogy az Entente-blokkot csak úgy lehetne kedvező módon békére kényszeríteni, ha a lánc egyik gyűrűjét abból kiszakítjuk. Olaszország állana ellent legkevésbé és Olaszország megérett a békére, ha a szocialista körök segítségével azonnal megindul a békepropaganda.

(Írtam a tolmainsi áttörés előtt 9 hónappal.)

A harctéren és a lövészárokban szerzett sok új benyomás csakhamar háttérbe szorította a múlt hónapok eseményeinek emlékét. Csak midőn 1917 őszén a Tölgyes szorosnál új állásokat foglaltunk el és a velünk szemben fekvő orosz csapatoknál a bolsevizmus és a felbomlás jelei kezdtek mutatkozni, — csak akkor emlékeztem vissza, hogy annakidején Bernben én magam is tevékeny részt vettem Leninnek Oroszországba való visszatérése előkészítésében. Lenin sikerrel dolgozott; Oroszországban a forradalom mind nagyobb tért nyert és megfertőzte az egész orosz hadsereget, Főparancsnokságunk egy rendelete általában rámutatott az egész orosz fronton észlelhető fáradtság és kimerülés jeleire és utasította, az egyes szakaszparancsnokokat, hogy a szemben fekvő orosz csapatok szellemét igyekezzenek kitudakolni. Mindent megtettem, amit tenni lehetett és naponta két vagy három kisebb járőrt küldtem ki a tőlünk körülbelül két kilométernyire fekvő orosz lövészárkok felé. Ezekhez az őrzőjáratokhoz szláv nyelven beszélő embereket osztottam be. Egyszer egy ilyen őrzőjárat fogságba került, ami magasabb parancsnokságainknál nagy izgalmat keltett. Vizsgálatot és büntetőeljárást indítottak az összes kirendelték ellen. A fogságba került őrzőjárat *ügye* azonban csakhamar igen egyszerű megoldást lelt: négy hét múlva mindnyájan teljes épségben visszajöttek. A bolsevikiek csak alapos propaganda-előadást akartak nekik tartani és örültek, hogy megszabadultak tőlük.

Hírszerző központ Udinéban.

A Tölgyes-Szoros erdős magaslatain már beköszöntött a tél, amikor 1917 november vége felé azt a parancsot kaptam, hogy rögtön utazzak Udinébe és jelentkezzek az ottani szállásmesteri parancsnokságnál. November utolsó napjaiban érkeztem meg az elfoglalt olasz városba, ahol utasítást kaptam, hogy az alakulóban levő velencei cs. és kir. polgári hatóság keretében hírszerző csoportot állítsak fel.

Hogy ezen feladat nehézségeiről némi képet adhassak, röviden vázolnom kell azokat az állapotokat, amelyek a hatáskörömhöz tartozó területen akkor uralkodtak. A két és fél évig tartó állóharc alatt, 1915. évi májusától egész 1917. év október haváig az olaszok tizenegy elkeseredett és véres harcban kísérelték meg isonzói vonalaink áttörését. E célból hadseregük legnagyobb részét lassanként az Isonzó és a Tagliamento között vonták össze. Ezen az aránylag szűk területen, amelynek elfoglalása később a központi hatalmak hadseregei által nyolc napon belül be volt fejezve, szorongott nemcsak az egész olasz hadsereg törzskarával, tréningjével és rendkívül nagyszámú tüzérségével együtt,

hanem ott gyűlt össze az egész hadtápszolgálat, a tábori kórházak, lőszerraktárak, műhelyek, szóval minden, ami egy modern, milliós hadsereg” hatalmas üzeméhez tartozik. Október 24-én kezdődött támadásunk Karfreit-Tolmeinnél és még” 27-én reggel Cadbrna, az olasz haid-seregfőparancsnok Udinében, amely évekig főhadiszállása volt, falragaszok útján a laikussághoz kiáltványt intézett, amely a háború végiig ott lógott irodámban és e szavakkal kezdődött: „Cittadini, siete tranquilli, il nemico é battuto!” (Polgárok, legyetek nyugodtak, az ellenség le van verve!) Következő nap, vasárnap, déltájban az osztrák-magyar s német seregek első őrzőjérei bevonultak a városba és leültek egy elhagyott tiszti étkezde asztalaihoz, ahol éppen előbb tálták fel, olasz tiszték számára, — a főtt makarónit.

A hatalmas seregek visszavonulása rendetlen, rohamos meneküléssé vált, amelyben részt vett az egész hadtápszemélyzetten kívül a polgári lakosság nagy része is, gyalog, lóháton, kerékpáron vagy szekéren. A menekülők száma két millióra rúgott. Ráadásul még 28-án délután óriási zivatar és felhőszakadás kerekedett. Az eső úgy szakadt, hogy, mint szemtanuktól hallottam, csecsemők anyjuk karjai között haltak meg. Borzalmas istenítélet napja szakadt az országra. Fejvesztve rohant mindenki a korán kezdődő sötétségben nyugat felé, Codroipo ira-

nyába, ahol menekülést ígérő erős híd vezetett a Tagliamentón át. Ennek a hadtörténelemben példátlan visszavonulásnak különös tragédiája az volt, hogy a hatalmas zápor következtében szilaj folyammá duzadt Tagliamentón át csak ezen az egy hídon lehetett menekülni. Több kisebb átjárót vagy az árvíz vitt el, vagy az olaszok maguk robbantották fel; a többi, inkább északi vagy déli irányban fekvő erős híd, mint például Latisánánál, ahol különben hasonló jelek játszódtak le, túlmessze volt.

Aki néhány héttel előnyomulásunk után nem járt az Udinéből Codroipoba vezető országúton, aiz nem tudja elképzelni az olasz hadsereg ezen katasztrofális vereségét. A 25—30 kilométer hosszú út mindkét oldalán hihetetlen összevisszaságban torlódott össze mindenféle hadiszer, jármű és poggyász. Ameddig a széni ellátott, az ágyuk és lóhullák százai, kocsik, autók, berendezési tárgyak ezrei heverték szerteszét. Imitt-amott egy repülőgép szárnya meredt kísértetiesen a levegőbe; egy nehéz óriás-ágyú mellett egy gyermekkocsi vagy egy varrógép hevert; teli hordókból az útszélre folyt a bor; uniformisok, civilruhák, fegyverek, cipők szanaszét; romhalmaz, és törmelék mindenütt. Kenyér, liszt és más élelmiszer elpenészesedve feküdt felborult szekerek mellett, köztük halomszámra ládák és bőröndök, amelyekből fehérnemű és női ruha lógott ki. A pusztulás és rombolás szörnyű

képe. Még a Tagliamento több kilométer széles folyamágóját is mindenféle lim-lom töltötte meg. Néha a romok mögül előkerültek a harctér hiénái is, hogy a gazdátlan holmikban turkáljanak. A hollók és varjak raja keringett szakadatlanul az iszonyat és borzalom eme képe felett, amelyből az enyészet és a rothadás szaga szállt az ég felé.

300.000 hadifogoly, 3152 ágyú és óriási mennyiségű hadiszer került a szövetséges hadseregek kezére. (Hogy ezen katonai káoszról, amely a legendás cannae-i ütközet reggelére emlékeztet, helyes képet adjak, a modern történelem legsikeresebb csatáinak statisztikáját hozom fel hasonlatul: Sedan 85.000 hadifogoly, 419 *ágyú*; Tannenberg 90.000 hadifogoly, 500 *ágyú*; mazúri csata 110.000 hadifogoly, 300 *ágyú*.) Rohamos visszavonulásuk ellenére az olaszoknak sikerült számos kaszárnyát, barakkot és élelmszerkészletét felgyújtani és sok hidat és lőszerraktárt a levegőbe röpíteni. A falvakban számtalan ház leégett, a legtöbb üresen állott. Az elhagyott lakásokban leírhatatlan rendetlenség uralkodott; szerteszét heverő egyenruhák és fegyverek arról tanúskodtak, hogy aki tudott, civilben menekült.

A menekülők nagy részét az olasz parancsnokságok csak a Pónál tudták összeszedni. Az a sok-sok ezer, aki nem érte el a Tagliamento védelmet nyújtó jobb partját, hadifogságba

került, de megfelelő őrszemélyzet hiányában legnagyobb részt őrizet nélkül magára maradt. Egyszerűen Udine irányába tereltük vissza őket; természetesen kaptak az alkalmon, hogy a teljesen védtelen várost kifosszák, amiben a visszamaradt polgári lakosság alaposan segédkezett. A sok elszabadult olasz hadifogoly egyáltalán nagy csapás volt azon a vidéken. Később még lesz róluk szó.

A menekülő olaszokat csapataink nyomon követték. Hosszú és kimondhatatlan nélkülözések után a Karszt-fensík dicső védői kimásztak sziklaoduikból és kavernáikból és a kiarinthiai front hegycsúcsairól és sasfészkeiből előkerült hősökkel egyesülve, az olasz síkságra léptek. Gazdag, termékeny földet és rég nélkülözött élvezeteket találtak ott: bort, dohányt, mindenféle élelmiszert, nagymennyiségű cipőt és fehérneműt, — csupa gazdátlan holmit, amelyet hajdani tulajdonosaik esztelen menekülésüknél nyitott üzletekben, házakban és atz útszélen hagytak hátra. Senki sem veheti rossz néven derék katonáinktól, hogy nekiestek a dús kincseknek, még ha győzelmi mámorukban sokszor ki is rúgtak a hámból. Hisz nem volt senki, aki e kihágásokat megakadályozta volna, A katonai hatalom, amely e vidéken két és fél év óta fenntartotta a rendet, eltűnt a föld színéről, a helyi hatóságok elmenekültek, csapataink eleje már átlépte a Tagliamentót és az új polgári hatóság még papíron sem volt kinevezve.

Sohasem fogom megérteni, hogy a német legfelsőbb hadvezetőség miért nem használta ki jobban ezt az egészen váratlanul szerencsés helyzetet. Ha kezdetleges sikerünket még egy-néhány, az összeomlott orosz fronton könnyen nélkülözhető hadosztállyal támogatta volna, Olaszországot teljesen le lehetett volna győzni. Olaszország kezéből kiüthettük volna a fegyvert és ezáltal kényszeríthettük volna Franciaországot, hogy Svájctól a tengerig egy új frontot állítson fel. Abban az időben Oroszország már összeomlott, Amerika pedig még nem lépett a háborúba, ha most Olaszország, e negyven milliós nép szintén kiesik a háborúból, ez szörnyű csapást jelentett volna az entente részére. Olaszország teljes leverése és azután egy általános béke felajánlása, — ez lett volna Németország számára az egyedüli út, hogy a hábqráf becsülettel befejezze. De a német nagy vezérkarnak más tervei voltak. Számára Olaszország csak mellékharc-tér volt és azt a klasszikus teóriát, amely szerint a főerőt mindig a legerősebb ellenfél ellen kell felhasználni, nem volt szabad megingatni.

Körülbelül így nézett ki az olasz vereséget követő első hetekben az a terület, amelyen meg kellett szerveznem a hírszolgálatot. Tisztában voltam azzal, hogy az újonnan felállított udine-i hírszerző központ munkája csak az ellenséges

kémkedés elhárítására és a visszamaradt olasz lakosság szigorú ellenőrzésére szorítkozhatik, Az offenzív hírszerző szolgálatot továbbra is az új fronton harcoló csapatok „K”-csoportjai végezték a már kipróbált módszerek segítségével: a telefon és rádió kihallgatásával, a szökevények és hadifoglyok kikérdezésével, repülő-felderítéssel, stb. A tömegesen zsákmányul ejtett okmányok átvizsgálásával a hadsereg főparancsnokság hírszolgálati osztályai külön tiszteket bízott meg.

Az előbb leírt körülmények között igen valószínűtlen, hogy az olasz hírszolgálat a caporetto-i katasztrófa után az általunk elfoglalt olasz területen előre megfontolt terv szerint hagyott volna vissza egy kiterjedt kémszervezetet, Nagyszámú katonaszökevény és hadifogoly természetesen még sokáig csavargott a vidéken; elrejtöztek mindenhol, még Udinében is és sok bajt okoztak. A gemona-i hegyekben például olasz hadifoglyok és osztrák katonaszökevények egész rablóbandákat alakítottak, amelyek az ottani lakosságot sanyargatták. Hasonló esetek fordultak elő a tengerpart melletti lagunákban és a Stella folyó torkolatánál fekvő mocsarakban is, ahol az ott tanyázó hadifoglyoknak, mint megállapítottuk, sikerült az olasz fronttal közvetlen összeköttetésbe lépni. E bandák ellen katonai expedíciókat kellett kiküldeni. Több héttel a visszavonulás után még egy olasz hadosztály-

parancsnokot is sikerült elfognunk, aki kezében egy óriási esernyővel, tábornoki egyenruhája felett durva parasztkabátot viselt. Feljegyzéseiből kitűnt, hogy vezérkari főnökének is megszállott területen kell tartózkodnia és rövidesen sikerült azt is elfogni. Hogy a benszülött lakosság velünk szemben ellenséges érzelmekkel viseltetett, azt nem kell külön hangsúlyoznom. De hazafiasságuk alig volt elegendő ahhoz, hogy szükség nélkül veszélynek tegyék ki magukat. Előnyomulásunknál az intelligencia majdnem teljes szambáin menekült, aki visszamaradt, az alig volt képes hathatós kémkedésre. Az olasz hírszolgálat ládaszám kézre kerített híryanaga a benszülött lakosság ellenőrzésénél igen jó szolgálatokat tett.

A rohamosan menekülő olaszok nyomában sietve előrenyomuló csapataink az újonnan megszállt területen több ízben „vad” hírszolgálati tiszteteket hagytak hátra, akik saját szakállukra működtek. Első dolgom volt, hogy ezeket a magában véve igen értékes erőket egy egységes kémelhárító szervezetben foglaljam össze, ami némi nehézségek után sikerült is. Hatásköröm végül az egész Boroevic-féle hadseregcsoporthoz tartozó területre terjedt ki és 1918 március elején már a következő helyekről állandóan kaptam használható jelentéseket: Belluno, Vittorio, Spilimbergo, Pieve di Cadore, Tolmezzo, Pontebba, Gemona, Cividale, Palmanova, Portogruaro,

Pordenone, St. Vito al Tagt, *GÖTZ*, Trieszt, Pola és Fiume. Saját osztályom Udinében a háború végén húsz emberből állott. Néhány igen tehetséges tisztén kívül (legjobb munkatársam és helyettesem ma a bécsi közigazgatási szolgálatban magas állást tölt be), több kiváló polgári tisztviselő is volt alattam. Ezek közül csak a Triesztből származó *S t ü r z e r* Hugót akarom felemlíteni, aki jelenleg rendőrfőbiztos Grácban és mint mester-detektív nemzetközi hírnévnek örvend.

Röviddel hivatalom átvétele után jelentést kaptam, miszerint olasz kémeknek sikerült olasz kézre került osztrák-magyar repülőgépeken megszállt területre jutniok. Ezek a kémek, akik sokszor még postagalambokat is hoztak magukkal, cs. és kir. egyenruhát viseltek, amelyet azután polgári ruhával cseréltek fel. Természetesen az olaszok hasonló feladattal csak olyan embereket bíztak meg, akik a vidéken otthon voltak, minden zegét-zúgát ismerték és a velük rokonszenvező lakosság között könnyen elbújhattak. Mint a legvakmerőbb esetek egyike emlékezetemben maradt egy Conte Attimis nevezetű olasz hadnagy vállalkozása, aki közeli rokoni viszonyban állott a Görz vidékén honos, régi osztrák Attems grófi családdal. Conte Arbeno Attimis, aki ma Udine polgármestere, társával, Conte Max di Montignaccoval, 1918 augusztus vége felé repülőgépen a maranói lagúnák köze-

lében szállott le. A két tiszt S. Giorgio di Nogara-n át eljutott az Attimis család Udine közelében fekvő ősi váráig, Attimis-ig, de ott felismerték őket. Embereim üldözése elől azonban sikerült elmenekülniök, úgyhogy teljesen szem elől veszítettük őket. Csak nemrég olvastam egy olasz újságban, hogy mind a ketten Udinebe jutottak, ahol állítólag a háború végéig mint napszamosok dolgoztak egy tábori péküzemben.

Egy másik, szintén bámulatra méltó vakmerő esetet 1918 augusztus havában fedeztünk fel. A megszállott terület polgári kormányzója, nemes M a n u s s i Alfred, Trieszt volt helyettes rendőrkapitánya, elhatározta, hogy a visszamaradt polgári lakosságból Udineben egy városi tanácsot állít össze. A csekély számban visszamaradt intelligencia között egy bizonyos Menicanti is jelentkezett az alakuló bizottság tagjául. Stürzer felügyelő, aki megvizsgáltál a lajstromot, visszaemlékezett, hogy egy hasonló nevű hajóskapitányt hatóságaink 1904 óta hazaárulás miatt köröznék, mert annakidején az irredenta számára Triesztbe számos bombát hozott, amelyeket a Politeama Rosetti színház földalatti folyosójában meg is találtak. Menicanti, aki olasz tiszt volt, kihallgatásánál azt állította, hogy az olasz hadsereg visszavonulásakor ő szülővárosában, Udineben, szabadságon tartózkodott; kezdetben elrejtőzött, majd midőn észrevette, hogy nem gyanúsítják, a városi ta-

nács rendelkezésére bocsátotta magát. Menican-tit a bécsi törvényszéknek adtuk át, az összeom-lásnál azonban visszanyerte szabadságát.

Mindezen hivatalos működésében Stürzer felügyelő a leghathatósabban támogatót. Az ő indítványára osztályom börtönhelyiségeit kihall-gató készülékekkel szereltük fel, amelyek segít-ségével több gonosztevő személyazonosságát si-került megállapítanunk, vagy bűnét rábizonyí-tanunk. Mesterfogása azonban 1918 szeptember havában egy nagyszabású szabotázs-akció lelep-lezése volt. Egy éjjel a hadseregcsoport autó-telepének raktáraiból ellopták az egész gumi-burkolat- és tömlőkészletet, ami beláthatatlan következményekkel járhatott volna. Az autó-káder, a tábori csendőrség és a polgári hatósá-gok tanácstalanul állottak és már elveszettnek tekintették az akkoriban pótolhatatlan anyagot. Véletlenül hallottam a lopásról, amely tulajdon-képpen nem is tartozott hatáskörömbe és meg-kértem Stürzert, hogy foglalkozzék kissé az ügyel. Az ellopott holmi már másnap meg-került. A tehetséges detektív csalhatatlan szim-mattal rögtön a helyes nyomot követte. A tette-sek egytől-egyig elszabadult olasz hadifoglyok voltak, akik bizonyosan egy előzőleg pontosan megállapított terv szerint jártak el.

Mint minden háborút viselő országban, a meg-szállott területen is csakhamar túlzásba vitt félelem kapott lábra a kémek miatt. Számtalan

jelentést kaptam fényjelekről, amelyeket valaki állítólag itt vagy ott észrevett; minden második lakó, közöttük saját hadseregünk tagjai is gyanúba került, letartóztatások napirenden voltak, de csak a legritkább esetben sikerült valakire valamit rábizonyítani. Élt például a karinthiai határ közelében fekvő kis hegyi faluban az olasz hadsereg egy nyugdíjas őrnagya. Ez az ember hetven éves volt, alig bírt már járni és két tehenet tartott. Hogy őt jobban ellenőrizhessük, ottani hírszolgálati tisztem többször felkereste őt azzal az ürüggyel, hogy vaját vásárol tőle. Derék tisztem főbenjáró bűne miatt rögtön vizsgálat alá került, aminek azonban hamar végét vettem.

De egy ízben mégis sikerült egy valóságos „kémét” elcsípnünk. Egy, a palmanova-i hadtápkórház betegállományához tartozó egyén különös külseje magára vonta ottani hírszolgálati tisztem figyelmét. Az illető szakállas, féllábú ember volt, mankón járt és fantasztikus tengerészeti egyenruhát viselt. Látszólag rendben levő okmányaiból kitűnt, hogy ügyes módon az egyik tábori kórházból a másikba sikerült magát áthelyeztetni, ahol beférközött a sebesültek és betegek bizalmába, hogy tőlük az ezredek számát és más tudomásra méltó dolgot megtudjon. Műlábának megvizsgálása egy egész kém-szertárt hozott napvilágra: térképeket, jegyzeteket, vegyi tintát, fénykép-lemezeket, szóval

mindent, ami egy valóságos kém kézi felszereléséhez tartozik. Híreit a Vörös Kereszt segítségével Máltán át továbbították. Könnyen elképzelhető, mily hasznot húzott jelentéseiből az olasz hadvezetőség.

Udine-i beosztásom idejére esik az a felejthetetlen élmény, amelyben a 1918. év október első napjaiban a fasana-i révben volt részem, örvendetes és szomorú emlékek fűződnek egyaránt ehhez a pólai látogatáshoz, amely város akkoriban működési területem körébe tartozott. Ottani hírszerző tisztem többször panaszkodott szóban és írásban, hogy az ő területén nem kielégítőek a védelmi intézkedések. Főhadikikötőnk, Póla, ahol majdnem egész hadiflottánk horgonyzott, a tenger felől aknamezők által eléggé el volt zárva, de a szárazföld felől a helyzet sokkal rosszabb volt. A várost és a kikötőt körülvevő dombok el voltak ugyan látva ósdi erődítményekkel és a városba vezető utakat katonaság zárta el, de helyismerettel rendelkező árulóknak nem okozhatott nagyobb nehézséget megkerülni a katonai kordonláncot és az úttalan Karszton át kijuttatni a flottáról szóló híreket. Ezek az aggályos jelentések bírtak arra, hogy személyesen utazzak Pólába, ott felhívjam a figyelmet a fenyegető veszélyre és javaslatot tegyek, hogyan lehetne segíteni a bajon.

Derús őszi napon autóra ültem és Isztrián át

— ahol éppen folyt a szüret — igyekeztem Póla felé. Akkor még nem gondoltam arra, hogy most látom utoljára osztrák uralom alatt a Karszt-vidéket és az isztriai partot, amelyet még fiatal koromból oly jól ismertem. Pólába érkezve, megtettem jelentésemet a hadikikötő parancsnokságának, amit nagy érdeklődéssel fogadtak.

Másnap reggel vissza akartam utazni, de kora reggel azt az utasítást kaptam, hogy a hafőhadparancsnokság, értesülvén ittlétemről, látni kíván engem. Délelőtt 11 órakor motorcsónok fog várni a Bellona rakpartnál, hogy a „Viribus Unitis” fedélzetére vigyen.

Alig örültem még jobbam szolgálati parancsnak. Meg kell jegyeznem, hogy pályámat én is a haditengerészetnél kezdtem meg; az 1889—1891. években a fiumei tengerészeti akadémia növendéke voltam. Egy ilyen látogatás a hatalmas hadihajón, amelyen a flottaparancsnok zászlaja lobogott, már magában véve is emlékezetes eseményt jelentett. De ha szolgálatban levő törzstiszt lép hadihajóra, akkor még külön szertartással fogadják: egy altiszt jelzősípjába fúj, vezényszavak hangzanak el, a hajóórség fegyverbe lép, az őrtiszt előugrik és fogadja a látogatót. Mindezt tanultam annakidején a tengerészeti akadémiaán, de már rég elfelejtettem.

A flotta törzsparancsnoka a „Viribus Unitis”-en akkor nemes K o n e k sorhajókapitány

(ma m. kir. ny. altengernagy és titkos tanácsos) volt, 30 évvel azelőtt bajtársam és kiképzőm az akadémián. Jelentésem meghallgatása után kötelességének vélte, hogy értesítse a flottaparancsnokot. Nemsokára azzal tért vissza, hogy a tengernagy úr beszélni óhajt velem és kéret, hogy ebédre maradjak a hajón.

Még soha életemben nem láttam nagybányai Horthy Miklós cs. és kir. tengernagyot és mégis rögtön rabja lettem annak a varázsnak, amely erős egyéniségéből kisugárzott. Nagy érdeklődéssel hallgatta jelentésemet, behatóan foglalkozott minden egyes részletével, sőt néhány érdekes tanácsot is adott; közben egy matróz jelentése szakított félbe bennünket: „Herr Admiral, ich melde gehorsamst, die Suppe ist klar!” („Klar” a tengerészetnél használatos kifejezés „kész” helyett.)

Mint fiatal törzstiszt, így jutottam ahhoz a szerencséhez, hogy egy asztalnál ülhettem az otrantói hőssel s akkor igazán nem sejthettem, hogy leendő államfőm vendége vagyok. A tágas tengernagyi hajószoba, amelyben ebédeltünk, szokatlan képet nyújtott. Jártam már más hadihajón is, de még sohasem láttam ilyen különleges és megkapó díszítést. A falakon erős vad-disznó-agyarak, pompás szarvasagancsok és szinte túlnagy zergekampók lógtak. Csodálkozva tekintetem körül, mire a tengernagy hozzám fordult:

— Fogadni mernék, hogy vadász vagy, mert amint látom, vadászemlékeim nagyon érdekelnek. Igen, ezeket mind Herezegovinában lőttem.

Egy gondolat villant meg a fejemben: Istenem! Ha ez a büszke hajó nem élné túl a háborút és ha vele együtt minden elsüllyedne a mélybe, amit itt látok: ez a nemes vitéz itt mellettem, munkatársai, a virágzó fiatal legénység, ezek a szép vadászemlékek!...

1918 október 3-ika volt. Pontosan négy hét múlva a „Viribus” a tenger fenekén feküdt. Október 31-én délután Őfelsége a király parancsára a hajóhadat átadták a horvát nemzeti tanács képviselőinek. Horthy tengernagy nemes Vukovic sorhajókapitánynak adta át a parancsnokságot és délután fél ötkor — a „Viribus”, díszzászlajával a kezében — utolsónak távozott a hajóról. A horvátok az átadás megtörténtét szikratávíró útján rögtön közölték az entente-hatalmakkal és békeállapotba helyezték a pólai kikötőt. Vagyis eltávolították az aknaövet és szabaddá tették a kikötő bejáratát. A november 1-re virradó reggelre olasz tengerésztsztek vonultak be a kikötőbe és külön erre a célra szerkesztett aknával elsüllyesztették a zászlóshajót.

Kilenc évvel későbbben abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy a magyar államfő kihallgatáson fogadott a budai várban. A Kormányzó Úr Őfőméltósága nem változott meg sem külsejében, sem modorában. Kegyesen

nyújtott kezét régi bajtársának, leültette és tegezve beszélgetett vele, mint ez szokásban volt a régi hadseregben. Visszaemlékezett a fent leírt jelenetre, én meg nem tudtam ellenállni a kísértésnek és megkérdeztem tőle, hogy mi történt azokkal a szép vadászemlékekkel.

— Az történt — felelte Öfőméltósága —, hogy pár nappal a katasztrófa előtt szárazföldre vittem őket, pólai villámba, ahová családomat is vártam. Most ott lógnak kenderesi kúriámban.

Az olasz csapatok szelleme már 1917 év nyarán megingott. Szocialista befolyások érvényesültek, a katonaszökevények száma gyarapodott és a tizedik isonzói csata alkalmával egész ezredek lázadtak fel. Egyre gyakrabban hangzott fel soraikból: „Andiamo a Mauthausen!” (Olasz hadifogolytábor Ausztriában) ; Caporetto után a fogságba került olaszok „finita la guerra, evviva L’Austria!” kiáltással üdvözöltek bennünket. A fent említett tanulmányomban leírt állapotok napról napra erősebben mutatkoztak. Enek folytán arra gondoltam, hogy nem lehetne-e még tervezett piavei támadásunk előtt az olasz hadseregben egy szocialista és defaitista, értelemben megszervezett nagyszabású propaganda-akciót indítani. Az volt a tervem, hogy hadifogolytáborainkból kikeresünk több ismert olasz szocialista vezért, ellátjuk őket propaganda-anyaggal és nagyobb pénzöss-

szegekkel és május közepén bárkákon a velen-
cei lagúnákra küldjük őket. Tervem azonban
jóváhagyás végett annyi parancsnokságon és
hivatalon ment át és annyi aggállal és nehéz-
séggel küzdött, hogy a piavei ütközet megkez-
dődött anélkül, hogy bármit elérhettem volna.

A francia harctérről érkező aggasztó hírek
és a piavei offenzívánk kudarca az 1918. év kö-
zepe táján, megsemmisítettek minden reményt,
hogy a központi hatalmak győzedelmesen fejez-
hetik be a háborút. Rosszul táplált csapataink-
nál többé már nem fékezhető békevágó mutat-
kozott. Ehhez nézetem szerint elsősorban az
járult, hogy mintegy fél éve újból és újból kö-
zeli békekötés híre kapott szárnyra. Károly ki-
rály trónralépésekor tett békenyilatkozata, a
Sixtus-levél, a pápa béketörekvései, — mind-
ezek a mozzanatok a mögöttes országban, a ki-
képzés alatt álló pótosztagoknál, a hadtápterü-
leten és a lövészárkokban is élénk megbeszélés
tárgyát képezték. Azonkívül az Oroszországból
hazatérő bolsevizált elemek befolyása és az ala-
kulóban levő utódállamok nacionalistái propa-
gandája annyira megmértelyezte csapataink
nagy részét, hogy a hadsereg végül bomlásnak
indult.

Júliustól kezdve tevékenységünk a megszállt
területen főleg ezekre a jelenségekre szorítko-
zott. Isonzó és Caporetto szelleme többé nem
tét vissza. Október 26-án hírszerző tisztem

Pordenone-ből azt jelentette, hogy egy csapattest vonul át a városon kelet felé: egy cseh ezred, teljesen felfegyverkezve és teljes rendben, trénnel, tábori konyhákkal, de tiszték nélkül. Kérdésére, hogy hova mennek, az volt az egyszerű felelet: „doniu!” — haza! Ez volt az első ilyen hír, amelyet a hadseregcsoport-parancsnokság kapott, és ettől kezdve egyik gyász hír követte a másikat. Mindig új ezredek vonultak el előttünk, hazafelé. A kiképző pótosztatok feloszlottak. Mindennek vége volt. Nem volt hatalom, amely e szörnyű végzetet feltarthatta volna.

Egyes csapattestek ugyan még megtették kötelességüket és hősiiesen harcoltak az utolsó emberig. De a régi cs. és kir. hadsereg, ez a büszke, hatalmas, sok csatában diadalmas katonaság, nem volt többé. „La gran battaglia di Vittorio Veneto” megkezdődhetett!...

Még utolsó órában sikerült Udinéből megmenekülnöm egy autón, amelyet Stürzer rendőrfelügyelő kerített valahonnan elő. Hogy honnan, az örökre rejtély marad előttem.

A carzanói árulás.

Az az ütközet, amely a déltiroli Carzano község mellett 1917. szeptember 18-ának hajnali óráiban teljes sötétségben ment végbe, a meglepő eseményekben gazdag világháborúban is egyedülálló, páratlan haditény volt. Ezt az emlékezetes ütközetet gyalázatos árulás idézte elő; oly árulás, amelynek a kémkedés történetében szintén nincs párja. Az esemény részleteit az akkoriban veszélyeztetett frontszakasz parancsnoka, Lacom Ede nlérnökki őrnagy közölte velem, akivel éveken át együtt szolgáltam a nyilvántartóban. Hötzendorfi Conrad tábornagy a carzanói napot a délnyugati front sorsdöntő napjának nevezte. Tiroli frontunk biztonsága a tábornagy szerint hajszálon függött; az ott történt árulás a délnyugati főfont megsemmisülését és a monarchia összeomlását idézhette volna elő. Szerencsére azonban az ellenség teljes vereségével végződött. Ez a példa mutatja, milyen nehézségeket okozott a monarchia hadseregének több nemzetiségből álló összetétele a világháború alatt.

Az ütközet színhelye a felső Brenta völgye, az ú.n. Val Sugana volt, amelyet majdnem tiroli

frontunk kulcsának nevezhetünk. A tiroli frontot voltaképen csak két helyen lehetett volna áttörni: a kitűnően megerősített Etsch-völgyénél és a tőle keletre, Déltirol belsejébe ívalakban benyúló Sugana-völgynél. Ennek a völgynek a stratégiai fontosságára már a katonai iskolában felhívták figyelmünket. Az olaszok a tiroli fronton már a háború kezdete óta jóformán semmiféle eredményt sem tudtak elérni. A megtámadhatatlan hegyóriások, amelyeket mesterséges erődítések, válogatott, bátor, elszánt harcosok védtek, lehetetlenné tettek minden jelentősebb támadást.

Frontunknak a felső Brentavölgyben fekvő hadállásai nagyon jól ki voltak építve és a Torrente Masonak itt betorkolló folyamága is nagyszerű természetes akadályt képezett. Erre való tekintettel ezeket az állásokat csekélyszámú katonasággal látták el; igaz, hogy mind kipróbált, megbízható emberek voltak. A Val Suganát keresztben metsző, veszélyeztetett frontszakaszon az 1. sz. boszniai gyalogezred V. zászlóaljának 4 századán kívül még két géppuskaszázad és egy felsőausztriai lövészszászad volt elhelyezve.

Észak felé a Deutschmeister ezred; IV. zászlóaljai, dél felé az 59-es (salzburgi) vadászok egy zászlóalja és a 22-es vadászok csatlakoztak. E seregnek említésreméltó tartalékja nem volt. Parancsnokául egy évvel azelőtt nevezték ki

Vidale Emil alezredest, a rendkívül vitéz lovas-tisztet, aki azonban az árulás időpontjában szabadságon volt. Helyettese, Lacom őrnagy, az erődítési ügyek kiváló szakértője volt, de mindaddig nem volt alkalma, hogy egy nagyobb csapat parancsnokaként hadieseményekben résztvegyen. Bár már több ízben kérte, hogy parancsnoki minőségben alkalmazzák, a kitűnő mérnökkari tisztt számára mindig valami más fontosabb feladat akadt, úgyhogy ama sorsdöntő éjszakán az volt a helyzet, hogy még csak néhány napja töltötte be a parancsnoki tisztjét. Meg kell e helyütt emlékezni régi hadseregünk egy jellegzetességéről. Az e frontszakaszon elhelyezett bosnyákok Bosznia és Hercegovina okkupált tartományjaiból származtak; kitűnő katonák, jóindulatú, derék emberek, bátrak, szerények és rendkívül hűségesek voltak. Legtöbbjük mohamedán volt. Büszkéek arra, hogy az osztrák-magyar hadseregben szolgálhattak és a legfelsőbb hadúrnak tett esküjükhöz mindhalálig hívek maradtak. Ezzel szemben több cseh csapatot megbízhatatlannak bizonyult, mire ezek legénységét megbízható ezredek legénysége közé osztották be; így kerültek a bosnyák ezredek közé is cseh katonák. Az összeesküvés feje erre a körülményre alapította tervét. Ez dr. Pivko Lajos volt, szlovén nemzetiségű-tartalékos tisztt, civilben marburgi gimnáziumi tanár. Felesége cseh nő volt,

háziasságukból öt gyermekük született. Pivko a háború kezdete óta gyakran bebizonyította bátorságát, többszörösen kitüntették, sőt a hírhedt Monte Sief-Col di Lana egyik pontját, amelyet egy kis csapat bátor bosnyákkal hatalmas ellenséges túlerő ellen védelmezett, róla nevezték el.

Úgy látszik, hogy ez a katonatiszt, aki három éven át hősnek és teljesen megbízhatónak bizonyult, csak szabadsága alatt, amelyet 1917 nyarán felesége rokonainál Csehországban töltött, lett a nacionalista eszmék behatására hazaárulóvá. Amikor ismét bevonult a frontra, bosnyák zászlóaljában több Westeb-et, talált, részben altiszteket, részben közkatonákat, akik később hazaárulásában mindenre kész eszközeivé lettek. Ennek az intelligens és rendkívül képzett katonának könnyen akadt alkalma az-áeu-lésrar. A zászlóalj legidősebb és kitűnően bevált tisztje lévén, parancsnoka teljes bizalmát bírta; ilyenformán módjában állt, hogy saját maga vezette tisztí őrzáratait egész az olasz előőrsökig kiterjessze s így az ellenséggel közvetlenül érintkezése lépjen. Legmegbízhatóbb segítőtársa egy Mlejnek nevű cseh őrmester volt. Pivko hamarosan szorosán együttműködött az ellenséggel; végül is egy olasz vezérkari százados, akit Pivko bosnyák egyenruhába öltöztetett (Finzi százados volt ez, az egy-

kori budapesti katonai attasé), bejárhatta és pontosan kikémlelhetette állásainkat.

A gatzett véghezvitelére azt az időpontot szemelték ki, amikor a parancsnok, Vidale alezredes távol tartózkodott. Pivko egész biztosan számított arra, hogy a parancsnokot — mint már máskor is — ő fogja helyettesíteni. Azonban váratlanul máskép történt. A parancsnok távolléte alatt annak helyettesítésével egy teljesen idegen embert, sőt mérnökkari tisztet, az említett Laombe agyot bízták meg; ennek következtében meg kellett kísérelniük, hogy ezt a kellemetlen embert láb alól eltegyék. Úgy látszik, hogy az ellenség Lacom minden lépéséről tudott. Alig hagyta el a fedezéket, máris az összes olasz ütegek csak úgy szórták rá a srapsutakat és gránátokat. Ám Pivko még gyalázatosabb módon is igyekezett Lacomtól szabadulni.

Egy reggel lelkesedve jelent meg a zászlóalj egyik katonája, egy Urban nevű cseh a hadosztályparancsnokságnál. Az éjjel egyhuzamban futott Carzanoból Roncagnoba és izgatottan követelte, hogy a hadosztályparancsnok elé vezessék. Ez fogadja és kikérdezi. A derék katonai lihegve meséli, hogy ő a bosnyákok szakácsa és földije, Mlejnek őrmester rá akarta venni, mérgezze meg az új őrnagy ételét. Közölte továbbá, hogy Pivko főhadnagy összekötetésben áll az ellenséggel; Mlejnek őrmester

két napig is odaát volt az olaszoknál; be akarják bocsátani az ellenséget állásainkba. Mivel a régi parancsnok (Vidale) távol volt, nem mert az árulóktól hemzsegő zászlóaljnál senkinek sem szólni, inkább egyenesen a tábornokhoz sietett. Rendkívüli izgalmában oly zavaron beszélt ez az ember, hogy bolondnak tartották és orvosi megfigyelés alá helyezték. Mindamellet alaposan utánajártak a dolognak. Az állásokba hadbírókat küldtek, Pivko azonban oly ügyesen, oly biztossággal védekezett, hogy a gyanúnak még árnyéka sem érte a többszörösen kitüntetett tisztet. Lacom természetesen résztvett a vallatáson és módjában állt a gazembert, aki keresztbetett lábbal, a legnagyobb lelki nyugalommal ült a helyén, pontosan megfigyelni. Pivko a kihallgatás alatt folyton csöndesen mosolygott magában; közben-közben mintegy bosszankodva csóválta a fejét. A hadbírókat egy szóval sem szakította félbe, amikor pedig kérdést intéztek hozzá, teljes nyugalommal, anélkül, hogy ellentmondásokba keveredett volna, tisztázta magát. A vizsgálat eredménytelenül végződött; minden jelenlévő meg volt győződve arról, hogy a szerencsétlen szakács tényleg örült, feljelentése tiszta koholmány.

Azt persze sem Lacom őrnagy, sem a hadbíró nem sejtették, hogy Pivko mindenre el van szánva. Valami kifogással egy csomó elszánt

összeesküvőt vitt magával a kihallgatásra, akik kézigránátokkal voltak ellátva, s az volt a feladatuk, hogy amennyiben Pivkot letartóztatnák, az őrnagyot s az egész tisztikart lemészárolják, hogy így az összeesküvők átmene-
külhessenek az ellenséghez. Amikor később tüzetesen megvizsgálták a carzanói esetet, ez a részlet is kiderült.

Urban feljelentésében a támadás szeptember 13-ról 14-re virradó éjszaka következett volna be; ám sem ez éjjel, sem másnap éjjel nem történt semmi. így az elrendelt szigorú készültséget ismét beszüntették és Pivko hozzáláthatott terve kiviteléhez. A 17-ről 18-ra virradó éjjelen tábori őrségre válogatottan együgyű bosnyákokat rendeltek ki; parancsnokaik összeesküvők voltak. A legénység közt állítólag zsákmányolt olasz cigarettát és rumot osztottak ki, amelyben ópium volt. A telefonösszeköttetést és a villamos drótakadályok áramszolgáltatását, megszakították; az első betőrésre öt bersaglieri zászlóalj állott készen. Hogy az első győzelmet továbbra is kihasználhassák, egy egész dandár (Trapani) állott rendelkezésre; az állásokban még az aostai és campaignai-dandár tartózkodott. Az ellenség előhadát bosnyák egyenruhába öltöztették; a támadó ellenséget Pivko és társai szándékoztak saját állásainkba vezetni. A 17-ről 18-ra virradó éjjelen újhold lévén, teljes sötétség

uralkodott, csak reggel 6 óra felé lett világosabb. Az éjjel rendkívül csendes volt. Az ellenfél egy lövést sem adott le. Csend volt a tábori őrségeken, csend volt a fedezékekben, hisz a félelmes bosnyákok legnagyobb része mély ópiummámorban feküdt. Csak az önkéntes felsőausztriai lövészek, a Deutschmeister-ezredbeliek és az, 59-esek-őrségei voltak ébren. Amint megbeszélték volt, pontban éjfélkor megkezdődött a támadás. Pivko főhadnagy 11 órakor felülvizsgálat ürügye alatt egy összeesküvő társával együtt kiment a tábori őrségekhöz. Bosnyák egyenruhákkal telerakott hátizsákokkal átmentek az olasz állásokba, az ellenség előhadát felöltöztették s bevitték azt saját állásainkba. Pivko századának tábori őrségeinél a parancsnokok azt az utasítást adták a legénységnek, hogy adják meg magukat, mert úgyis minden elveszett. A derék bosnyákok gyanútlanul követték feletteseik parancsát — egy kivételével. Mustafa Mašievolt ez, Sarajevsko Polje-ből származó egyszerű paraszt. A derék ember, aki nyilván okosabb volt bajtársainál, a 3. sz. tábori őrségnél állt őrt. Az utóbbi időben már sok minden nem tetszett neki, ami állásainkban történt. Mlejnek őrmester csak néhány hete, hogy titokzatos módon eltűnt, aztán letartóztatták és a zászlóalj parancsnoksághoz vitték; a csehek is folyton összedugták a fejüket és sugdolóztak. Masic meghallotta,

amint a bosnyák egyenruhába bújtatott olaszok közeledtek. „Állj”-t kiáltott; mire halk sugdolózást és olasz káromkodást hallott. Már löni akart, amikor valaki vállára tette kezét. Mlejenek őrmester volt az, aki így szólt hozzá: „Ugyan, ne marháskodj, mindnyájunkat elfogtak, add le a puskádat önként!” Erre Masicot iszonyú düh fogta el: „Necu, gospodin Feldwebel!” (Ezt nem teszem, őrmester úr!) ordítja, mellbelöki az őrmestert a puskatussal, hogy az megtántorodik s a következő pillanatban eltűnik a sűrű bozótban. Az olaszok utánalőnek, de a sötétben nem találják el. Masic csak rohan a jól ismert terepen, megbotlik, estében összevisszatöri magát, ismét felkel, eléri drótakadályainkat, nagynehezen megtalálja az átjárást, fellármázza a legénységet és egyenesen Knott hadnagy fedezékéhez siet. Ennek utolsó erejével jelenti, mi történt, majd vértől borítva elájul.

Knott lekapja két világítópisztolyát a falról, kirohan és közben folytonosan rakétákat küldi a koromsötét éjszakába. Fellármázza legénységét, a telefonhoz rohan — hála Istennek, még működik! — s őrnagyát ép még értesítheti. Ekkor már sötét tömeg közeledik a lövészárokból — az olasz előhad az. Knott csekélyszámú fellármázott emberével lassan visszavonul a zászlóalj állásának északi végén fekvő, betonnal kiépített támponthez, amelyet

hét órán át tartó, szakadatlan útközében az öt teljesen körülváró harmincszoros túlerővel szemben megvédelmez. A többi tábori őrségnél a támadás simább lefolyású volt. A megbízható embereket mindenütt lemészárolták, vagy kényszerítették őket, hogy megadják magukat. A község temploma mellett, a főutcán sereggestül nyomulnak a Pivko és cinkosai által vezetett olaszok állásainkba. Egyelőre csak egy helyen találnak ellenállásra, a Knott hadnagy által hősiiesen védelmezett támponton.

De mit cselekedett a csoportparancsnok, Lacom őrnagy ebben a kétségbeejtő helyzetben? Amint ő maga elbeszélte, adjutánsa egynegyed 2 órakor azzal a hírral ébresztette fel, hogy Knott hadnagy telefonj elentése szerint a 4. század egyik embere teljesen kimerült állapotban érkezett be a tábori őrségről s azt jelentette, hogy az olaszok az összes tábori őrséget megtámadták és elfoglalták. Lacom azonnal felhívja a tüzérdandárparancsnokságot, azzal a kéréssel, hogy a veszélyeztetett területet zárótűzzel borítsák el. Kipillant a kémlelőnyíláson, de nem lát semmi különöset. Még egyszer felhívja a 4. századot. Knott hadnagy még a telefonnál van és azzal egészíti ki jelentését, hogy az olaszok már behatoltak állásainkba. A telefonösszeköttetés erre megszakad. Lacom telefonon riadót ad le a tartaléknak, értesíti a szomszéd frontszakaszokat és türelmetlenül

várja a zártűz megkezdését. Ekkor ingben, nadrágban, vértől borítva megjelenik Ertl főhadnagy, akit már a főállásban megtámadtak s aki a hihetetlen jelentést megerősíti. Laecomnak még sikerül a megtámadott 4. századdal szomszédos századokat telefonon értesíteni, intézkedik, hogy a parancsot azonnal továbbítsák századról századra, bekapcsolatja a főállás előtt lévő drótakadályba a nagyfeszültségű áramot és végül jelentést tesz az esetről a dandárparancsnokságnál. Ezután a telefonösszeköttetés mindenfelé megszakad. Még ép annyi ideje van, hogy tisztikarát a titkos iratokkal visszaküldje és az olaszok máris özönlenek a fedezék mindkét felén levő utakon; minden oldalról betörnek. Az őrnagynak adjutánsával együtt a sötétség leple alatt sikerül megszöknie. Az olaszok még néhányszor utánuk lönek. Lacom őrnagy a következőképpen ecseteli helyzetét:

„Zászlóaljamból egyetlenegy embert sem láttató, a helyzetet nem ismertem, csak azt tudtam, hogy az ellenség a sarkamban van; a szomszédos csoportokkal összeköttetést teremnem lehetetlen volt — a sötétségben semmiféle megfigyelést magam nem eszközölhettem, csak egy volt bizonyos számomra, hogy az ellenségnek a rámbízott frontszakaszba történt betörése az egész frontra nézve katasztrófát jelenthetett — ez volt a helyzet!”

Lacom elhatározza, hogy egyedül — adjutánsa t. i. félúton hátramaradt a sebesült Ertl főhadnaggyal — Borgoba siet, mert azt remélte, hogy ott hadtápcsoportra talál. Időközben az olaszok erős ágyúzásba fogtak. Körülötte felrobbanó gránátok világítják meg az utat. A továbbiakat így mondja el:

„Borzalmasan gyönyörű látványt nyújtanak a köröskörül becsapó gránátok, ahogy a földet szökőkútszerűen felvágják; de én valóságos révületben megyek tovább, lelki szememmel látom a bekövetkező katasztrófát. Képtelen vagyok szavakba foglalni azokat az érzéseket, amik ezen az utamon elfogtak.”

Már csak egy gondolat tartja benne a lelket: Csak most ne mondd fel a szolgálatot, csak most őrizd meg hidegvéredet — csak egy maroknyi katonaságot találjak, amellyel Borgot másnap reggelig tarthassam! Végre célhoz ér. Borgóban teljes nyugalom honol az éjszakában. A főtéren az állomástiszttel találkozik, aki ép az imént kapott parancsot a dandártól, hogy a rendelkezésére álló összes legénységét gyűjtse össze és tartsa készültégbn, összesen 40 embert sikerül összegyűjtenie; hajnali 5 órakor a dandár riadójára még egy félszázad érkezik be ellentámadásra. Az újonnan érkezettek salzburgi 59-esek, pompás katonák. Ezalatt már lassankint megvirrad. A neveléségen kicsi védősereg — összevissza alig 100 em-

ber — megindítja az ellentámadást. Az olaszok már megközelítették Borgot, de katonáink seholsem találnak komoly ellenállásra, ahol a hevesen támadó salzburgiak előrenyomulnak, az olaszok visszavonulnak.

Reggel hétkor Lacom őrnagy, aki az ellentámadást az első raj vonalban vezeti, visszafoglalta fedezékét. A szomszédos Deutsch meister- ezredbeliek is hathatós segítséget nyújtottak; tartalékjukat küldték segítségül. Ez 51-esekből, magyarokból állt, akik pokoli bátorsággal rontanak az ellenségre. Lacom délről még segítségül hívja derék bosnyákjait és ahol a rettegett bosnyákok Lacom vezetésével megjelennek, az olaszok mindenütt megadják magukat. Reggel 9 órakor majd az egész régi hadállás ismét a miénk. Az ellentámadás, amelyben a lehető legkedvezőtlenebb körülmények között összevissza 300 ember — tartalékokkal együtt! — állott szemben az állásokba benyomult több mint 2000 emberrel, teljes sikerrel járt. Az olaszok elmenekültek a csata színhelyéről, amelyet erre irtózatos pergőtűzzel borítottak el.

Bár Pivko tervét zseniálisan építette fel és minden részletét gondosan kitervelte, Lacom barátomat mégis rosszul ítélte meg. Ennek jóindulatú: lényét tehetetlenségnek nézte, holott Lacom kitűnő intézkedései hiúsították meg az oly nagyszerűen kitervelt árulást és háraitották el a szörnyű veszedelmet; mert az azonnal ész-

revehető, az eleinte *gyenge* ellenállás is rögtön meghökkentette az ellenséget. Azt hitték, hogy őket csalták kelepcébe és annak ellenére, hogy eleinte rendkívüli eredményeket értek el, bizonytalanul érezték magukat. Pivkot és néhány társát az olaszok még az ütközet folyamán elfogták és Verotia várába szállították, az ott tartott haditörvényszék azonban felmentette őket. Így ez a gáztett, amelynek célja délnyugati frontunk teljes keresztültörése volt, s amely tényleg a hadihelyzetet teljesen megváltoztathatta volna, néhány hősie katoná bator-sága és körültekintő viselkedése következtében meghiúsult. Az olaszok rendkívül nagy és véres veszteséget szenvedtek, — 17 tiszt és 896 katoná esett el, — ezenfelül még 16 tisztet és 648 katonát foglyul ejtettünk; rengeteg halott borította a csatateret, köztük volt az olasz előhad parancsnoka, Ramorino őrnagy is. A támadás azonban főképp azért hiúsult meg, mert áruláson alapult. Az árulás tényével járó bizonytalanság az árulóval szemben táplált bizalmatlanság érezhető volt az olasz parancsnokon is; ez csakugyan nem bízott az áruló Pivkóban. Amikor Pivko a csataterén be akart mutatkozni Ramorino őrnagynak, ez visszautasította és még kezét sem nyújtotta feléje. Ez mindenestre rokonszenves színben tünteti fel a hazájáért elesett olasz hőst. Hasonlóképen bánt el

Pivkival a rosszul sikerült vállalkozás vezetője, Zincone tábornok is.

A carzanói eset egyébként módot nyújtott arra is, hogy az ellenséget ügyesen megtéveszszük. öt héttel ez ütközet után kezdődött meg nagy offenzívánk Karfreit-nél, amelynek eredményéről már beszámoltam, s amelyen tudvalevően német csapattek is résztvettek. Hogy ezeknek az Isonzó-front mögött történő gyülekezését eltitkolják, két bajor zászlóaljkat rendeltek ki a tiroli frontra, amelyeknek nem volt egyéb dolguk, mint hogy nappal harsogó zeneszóval vonuljanak valamely községen át, míg éjjel autókon, vagy vasúton ismét Tirol ellenkező irányban fekvő sarkába szállították őket. Ezzel azt akarták az ellenséggel elhitetni, hogy a német csapatok a tiroli fronton készülnek támadásra; ez teljesen sikerült is. Az árulás napján e bajor zászlóaljok egyike ép Carzano közelében tartózkodott, azonnal odarendelték, úgyhogy szeptember 18-án délután már német katonák vettek részt a tábori őrségek visszafoglalásáért vívott harcokban. Mindenfelé német tábori sapkákat lehetett látni azokban a napokban, ami szintén megerősítette az olasz hadvezetőséget abban, hogy Carzanónál kelepcébe csalták őket.

A „katonai attasé”*

Békés időkben a katonai attasé a katonai hírszolgálat gerince; háborúban a semleges államokban tartózkodó k. attasék veszik át az ellenséges államokból visszahívott kartársaik feladatait. A k. a. kötelességszerűen legjobb ismerőse kell hogy legyen az állam hadseregének, amelyben működik, és amely felől jelentést tenni köteles. Pontos választ kell adnia minden kérdésre, amelyet ez államok védelmi készülsége iránt hozzá intéznek. Ecélből számos segédeszköz éte forrás áll rendi kezesére, amelyeknek a kémkedéshez semmi közül sincs. A diplomáciai udvariasság úgy kívánja, hogy az ellen az állam ellen, amely neki vendégjogot nyújtott (az ú. n. „agrément”), ne használjon fel fizetett kémeket és ügynököket. Senki sem vetheti azonban szemére, ha felhasználja azokat az értesüléseket, amelyeket személyes megfigyelés, kollégáival, katonai személyekkel, politikusokkal és egyéb vezető- személyiségekkel

* A „katonai attasé” szót ebben a fejezetben többnyire „k. a.” rövidítéssel jelezzük, Amit egyébként a katonai attasékról mondunk, a tengerészeti attasékra is vonatkozik

való sűrű érintkezés útján, vagy a sajtó tanulmányozásával és egyéb hozzáférhető forrásokból szerzett.

Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai attaséinak az említett okokból nem volt szabad kimondott kémkedéssel foglalkozniuk. I. Ferenc József király és császár, a lovagias uralkodó, kérlelhetetlen szigorúsággal ügyelt arra, hogy e tekintetben ne történjék hiba. Egyetlen esetről tudok, hogy egyik k. attasénk alig egyhavi működés után kénytelen volt elhagyni állomását az uralkodó parancsára; egyben végleg kegyvesztett is lett. A szerencsétlen nem követett el egyebet, mint hogy egy, az ország leírásával foglalkozó iroda kívánságára, helyismerettel rendelkező ügynöke társaságában megtekintett egy hidat s a csendőrség eközben rajtakapta.

Tudomásom szerint hasonlóképen szigorú utasításaik voltak e tekintetben Németország és a legtöbb egyéb állam k. attaséinak is. Csak az oroszok képeztek követésre nem méltó kivételt. A háborút megelőző tíz év lefolyásában Berlinben és Bécsben a legtöbb orosz k. a. menekülésszerűen volt kénytelen állomáshelyét elhagyni, mert rábizonyult a kémkedés. Igaz ugyan, hogy ezek a jó urak a kémszolgálat dolgában rendkívül naivak voltak és ügyetlenségükkel elárulták magukat.

Ha a k. attasének nem is szabad közvetlenül

kémkedést űznie, mégis rendszerint tudomása van arról, hogy a gondjaira bízott országban e tekintetben mi történik; így szükség esetén közbeléphet és, az országot alaposan ismervén, saját országa kémszervezetét támogathatja. Rendkívül fontos a kémszervezettel való szoros érintkezés. Meg kell még emlékeznünk az „agent provocateur”-ökiöl, akiket az ellenséges kémszolgálat küld a k. a. nyakára, hogy hamisított jelentéseket adjon át neki s ezzel kompromittálja. Idegen emberek felhasználásától ezért már eleve el kell tekintenie; a k. a. saját kémszolgálatához utasíthatja őket, ha nem ismeri fel első pillantásra, hogy az ellenség cselszövényéről van szó.

A k. a. szerepe tehát tisztán csak az, hogy az őt vendégül látó állam hadseregét hivatalos minőségben megfigyelje, amely őt ebben határozottan támogatja is. Így meghívják hadgyakorlatokra és katonai szemlékre, a kívánt felvilágosításokat készségesen megadják neki s az országban természetesen szabadon mozoghat. Jelentéseit nem országa követének teszi, akinek azonban minden körülmények között szaktanácsadója marad; hazája, vezérkari főnöke, vagy hadügyminisztériuma az, akinek jelentést termi köteles. Az önálló jelentéstétel joga különleges szerepet biztosít számára a követség-nél, mert így joga van a szabad véleménynyilvánításra, ami — a követet magát kivéve —

a követség egy tagjának sincs meg. Jelentéseit hazájában nagy érdeklődéssel olvassák, gyakran az államfő elé is terjesztik (a német császár k. attaséinak majdnem minden fontosabb jelentését elolvasta) s így a követség kebelében mintegy államot képez az államban, ami a követség vezetőjének gyakran nem a legkellemebb. Néha elő is fordul, hogy a k. a., aki rendszerint más forrásokból merít, mint a követ és aki szakképzett szemével a katonai helyzetet jobban képes megítélni, mint a diplomata, egész más értelemben referál kormányának, mint a követség vezetője.

Hadd mondjuk el ennek egy kirívó példáját a világháború elejéről. A bécsi olasz k. a., Albricci gróf, tetőtől-talpig úriember, a háborúban hadtestparancsnok, később pedig az olasz hadsereg vezérkari főnöke, 1914. augusztus elején lemondott, mert látta, hogy Olaszország a hármasszövetséget, amelyért ő dolgozott és amelyben hitt, el fogja ejteni. Pédáját követte a római osztrák-magyar k. a., Szeptieki gróf, aki később a lengyel hadsereg vezérkari főnöke lett, A Rómában így hirtelen megürült állásra hamarosan elküldtük legjobb emberünket, mert a helyzet ott elsőrangú szakembert igényelt. Báró Seiller Viktor volt ez, akkoriban vezérkari százados, aki a, nyilvántartásban éveken át vezette az olasz csoportot. Triesztben nevelkedett, folyékonyan beszélt olaszul, akár-

csak németül és franciául, az olasz hadsereget pedig úgy ismerte, mint a tenyerét. Jelentései elsőrangúak is voltak s minden várakozást felülmúltak.

Minél jobban kiéleződött azonban Olaszországgal való viszonyunk, annál nagyobb nehézségeket gördítettek útjába. 1915 elején megtiltották az olaszok, hogy a k. a. titkosírású táviratokat adjon fel. Ezentúl ilyeneket csak az akreditált követ küldhetett, ennek az aláírásával kellett azokat ellátnia. Báró Macchio volt akkoriban a quirináli osztrák-magyar követ, régi vágású diplomata, aki a békebarát Giolitti-val és körével volt összeköttetésben s így rózsás színben látta a helyzetet. Ennek megfelelően a követ hivatalos jelentései is oly értelműek voltak, hogy Olaszország háborús előkészületeiről szóló híreket túlzottaknak kell tekinteni s a békepártnak sikerülni fog megakadályozni a háború kitörését,

Seiller százados naponta érkező távirataiban azonban egész mást mondtak. Hírszolgálatuk mintaszerűen működött. Jelentései alapján ezredet ezred után jegyezhattünk be az olasz felvonulás osztrák határai menti területének térképébe, sőt meglehetősen biztossággal több héttel előbb megjelölte az olasz hadüzenet napját. Távirataiban csak egy hiba volt. Ezek is, mint akár a követ táviratai, mind a „Macchio ambassadeur” aláírással voltak ellátva, mert

egyébként a római cenzúra át sem engedte volna őket. Ez ama tiltó rendelkezés első napjaiban, amely szerint a k. attasénak nem volt szabad titkos szövegű táviratot küldeni, némi zavart okozott. Végre Seiller minden távirat végén titkos írással hozzátette a „katonai attasé” szót. Azonban a Rómából „Macchio ambassadeur” aláírással naponta érkező táviratok egymással homlokegyenest ellenkező felfogású tartalma közötti ellentmondás mindamellett továbbra is fennállott.

Az ilyen esetek természetesen kellemetlenek, azonban némi tapintattal és kölcsönös jóakarattal mégis fenn lehet tartani a k. a. és a diplomáciai kar tagjai közötti jó viszonyt. A k. attasénak sohasem szabad elfelejtenie, hogy a követ a követség vezetője és teljes mértékben felelős mindenért, amit személyzete — amelyhez a k. a. is tartozik — tesz. A szoros együttműködés itt lehetetlenné tesz minden fölösleges, egymással párhuzamosan haladó, vagy egymással ellenkező munkát.

Rendkívül fontos, hogy a k. a. hazai felettes hatóságától mindig észszerű, világos parancsokat kapjon s az otthoni helyzetről, háború esetén pedig a hadieseményekről kimerítő értesüléseket nyerjen. Mi sem lehet oly nyomasztó hatással az idegenben teljesen magárahagyott tisztre, mint ha azt kell éreznie, hogy jelentéseit odahaza nem értékelik kellőképen,

kérdéseire nem adnak választ, ötleteit nem veszik figyelembe, szóval, hogy senki sem törődik vele. Mindazt, amit a hazai nyilvántartó szolgálat az illető idegen hadsereg felől megtud, a k. attasénak azonnal tudomására, kell hozni, hogy ahhoz képest foglaljon állást s az így nyert adatokat saját adataival összehasonlíthassa. Különösen háború esetén rendkívül fontos ez, hisz a k. a. egyébként nem is ítélné meg helyesen a hozzá beérkező híreket, de nem is tudja, mifelől küldjön jelentést.

Ezek a körülmények érlelték meg vezérkarunkban az elhatározást, hogy k. a. lehetőleg csak olyan tiszt lehessen, aki — ha egyébként is alkalmas erre az állásra — már előzőleg a nyilvántartóban dolgozott. Amint az említett báró Seiller esete is mutatja, ezek valóban mindig nagyon jól váltak be. Tizennégy évi működésem alatt a titkos szolgálatban a új, attasék egész generációjával volt dolgom; voltak köztük kitűnőek, középszerűek és teljesen használhatatlanok. Naponta olvastam s dolgoztam fel a legkülönbözőbb államokból küldött jelentéseiket; a fent említett elv — tapasztalatom szerint — mindig bevált. A k. a. szolgálata nehéz mesterség; épúgy bele kell tanulni, mint minden más mesterségbe.

Zárószó.

Az itt leírt események óta majdnem emberöltő mull el. Dacára, minden népszövetségi ülésnek, leszerelési konferenciának és a hágai nemzetközi bíróság határozatainak, és annak ellenére, hogy mindenki tudatában van a versailles-i erőszakolt béke tarthatatlanságának, az összes államok addig folytatták a béke fenntartása érdekében a felszerelést, amíg Európa szívében új háború tört ki, amely az egész világot lángbaboríthatja.

Az utolsó 20 évben a háborús technika halatlanul fejlődött. A vegyi laboratóriumok új mérges gázokat állítanak elő, amelyek megcsúfolva minden védekezést, órák alatt nagy városok milliónyi lakosságát ki tudják irtani. Halál-sugarakat találnak fel, óriási erejű robbanó-szereket gyártnak és repülőgépek ezrei állanak készen, hogy halált és pusztulást vigyenek az ellenség hadserege s polgári lakosságának sorai közé. Ezért a mai békebeli hírszerző szolgálat első feladata, — s erre igyekszik is ma minden állam, — hogy az ellenfél technikai felkészültségét kikémlelje.

Ilyen körülmények között igen nehéz a kém-szolgálat feladatát egy jövő háborúban

meghatározni. A rádiónak és repülő-felderítésnek mindenesetre döntő szerep jut. önműködő fényképezőgépekkel ellátott és gyalogsági tűz ellen védett repülőgépek egyenként vagy nagyobb rajokban egyesülve bevezethetik a felderítést és az ellenséges terepről teljesen megbízható [elvételekét] készíthetnek. A fényképfelvételek által való felderítés a világháború vége felé már a tökéletesség igen magas fokát érte el. A repülők használatára külön konstruált 100 cm gyújtótávval bíró fényképezőgépek még 5—6000 méter magasságból is igen használható terepfelvételeket szolgáltatottak.

A világháború óta az összes hadseregek igen kifejlesztették a drótnélküli távíró-szolgálatot. Minden egyes csapatnak van egy, a rádió kezelésére külön kiképzett technikai szakasza. Egy újonnan konstruált adó és vevő zsebberendezés teszi az egyes felderítő osztagokat vagy önállóan működő titkos ügynököket, hogy híreiket akárhol rögtön visszajuttassák. A hadvezetőségeknek legerősebb vevőberendezéseiket kell majd felállítaniuk a harctéren, hogy az aethert a titkos hullámok után átkutassák. A rádió-lehallgató szolgálatnak a mai háborúban biztosan nem lesz oly könnyű dolga, mint az elmúlt világháborúban. A katonai rádiótechnika folyamatosan fejlődik, s vele együtt a nem kívánatos hullámok megzavarásának lehetősége is.

Azt is el lehet képzelni, hogy egy különösen vakmerő kém adó-készülékét az ellenség főhadiszállásának hadműveleti osztályában állítja fel, úgyhogy az ellenség szándékát a legelső forrásból meg lehet tudni. Ilyen technikai csodák a jövő háborúban bizonyosan elő fognak fordulni, és gépek segítségével sok mindent meg lehet majd tudni, amihez előbb még szem és fül kellett.

A világháborúban az ad hoc felfogadott kémekkel tett rossz tapasztalatok különben arra készítették a legtöbb államot, hogy külön kémiskolákat létesítsenek, mint amilyenek Franciaországban és Oroszországban már a háború előtt léteztek. Ezen iskolák tanítványai, amint ez a kémiszolgálatban természetes is, a legkülönbözőbb társadalmi körökhöz tartozó és mindeféle hivatali állású egyénekből állottak. A kalandéhes hölgy mellett a legegyszerűbb emberek nyertek ott megfelelő kiképzést, akik szenvedélyből, hazaszeretetből, vagy pénzkérés céljából vállalkoznak e veszélyes feladatra. El kell tehát készülni arra, hogy új háborús bonyodalmak kitörésével a jól kiképzett kémek egész raja lepi el a hadviselő országokat. Hogy ezek az elemek több sikerrel járnak-e majd, mint kevésbé képzett társaik a világháborúban, — ezt nem tudom megmondani.

Bizalmi embereket, konfidenseket, kémeket, vagy ahogy ezeket nevezni szokták, a hírszerző

szolgálat sohasem fog nélkülözhetni, A végsiker azonban mindig a magasabb intelligencián fog múlni, amely, párosulva szakismerettel és fáradhatatlan szorgalommal, az ellenfelet kijátssza és leggondosabban őrzött titkait is kifürkészi.

VÉGE.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Előszó	5
Nyilvántartási hivatal békében	8
A kémkedés értéke és jelentősége	24
A legveszélyesebb kém	34
A világháború kitörése	50
A hadseregfőparancsnoksággal (AOK)	
Przemyslben	58
Az orosz tábori chiffre	69
Hindenburg- főhadiszállásán	80
Szökevények	86
Katona-politikai hírszolgálat	92
Hírszerző-szolgálat Svájcban	101
Az orosz bolsevizmus elindul...	119
Hogyan lehetne a világbékét hamarosan megteremteni? (Tanulmány)	123

Hírszerző központ Udinéban	127
A carzanói árulás	146
A „katonai attasé”	161
Zárószó	168